Naturstyrelsen

Projektbeskrivelse og forvaltningsplan for Naturnationalpark Ulvshale

November 2026

Foto: Erik Thorsen og Kasper Nielsen

Naturnationalpark Ulvshale

Udgiver: Naturstyrelsen

Grundkort: Geodatastyrelsen

Fotos:
Erik Thorsen
Kasper Nielsen

Resumé

Naturnationalpark Ulvshale etableres i henhold til Lov 1177 af 8. juni 2021 (Adgang til etablering af naturnationalparker og obligatorisk digital kommunikation m.v.).

Målet med naturnationalparkerne er at fremme natur og biodiversitet ved at understøtte økosystemer med naturlige processer og dynamikker og minimal brug af forvaltningsindgreb.

I Naturnationalpark Ulvshale ønskes dette mål realiseret ved flere indsatser. I dag helårsgræsses de lysåbne arealer på Ulvshale i flere adskilte folde med heste og kvæg. En lille del af Ulvshaleskoven afgræsses ligeledes hele året. Først og fremmest vil det afgræssede areal blive udvidet, og der inddrages mere skov i græsningsområdet til et stort sammenhængende område. Afgræsning med kvæg, heste og geder skal være med til at skabe en større grad af variation på lysåbne arealer, flere lysninger i skoven og varierede overgangszoner mellem skov og lysåben natur. Geder vil blive anvendt på helårsbasis i hele naturnationalparken, men evt. også målrettet i mindre midlertidige hegninger. Der opsættes almindeligt kreaturhegn på ca. 100 cm med 3 tråde, som sikrer, at dyrene, der sættes ud, forbliver inden for et hegnet område på ca. 370 ha af den i alt 380 ha store naturnationalpark. Det hegnede område omfatter store dele af Ulvshale samt lysåbne arealer syd og nord for skoven.

Naturnationalpark Ulvshale gennemskæres i dag af Ulvshalevej. For at sammenbinde arealer nord og syd for vejen, så dyrene kan græsse frit i hele området, vil det være nødvendigt at sætte færiste i vejen.

Skoven på Ulvshale har, i hvert fald siden 1987, været urørt. På de nordlige enge har der været helårsgræssende heste siden 2018 og helårsgræssende kvæg siden 2023. I den sydlige del, har der været helårsgræssende heste siden 2018 og kvæg siden 2020. Under etableringsfasen udvides det helårsgræssede areal, og de eksisterende græsningsfolde sammenbindes til et stort hegn. Endvidere ønskes den strukturelle variation i skoven øget, herunder at skabe mere lysåben skov og mere dødt ved. Udbredelsen af ikke-hjemmehørende arter som rynket rose og en enkelt mindre forekomst af rødeg fjernes. Mindre ædelgranbevoksninger veteraniseres. Alle disse tiltag iværksættes for at fremskynde den biodiversitetsmæssige udvikling.

Naturnationalparken vil bidrage til spændende naturoplevelser, ro og fordybelsesmuligheder for friluftslivet generelt. Dette vil samtidig understøtte naturturismen i området. Størstedelen af de nuværende friluftsfaciliteter fastholdes som udgangspunkt, og der suppleres med enkelte nye faciliteter som udsigtsplatforme, ruter, der er tilgængelige for mennesker med nedsat mobilitet, og forbedret afmærkning af ruter. Der opføres ikke shelters inden for naturnationalparken. I stedet er der etableret nye overnatningsfaciliteter i umiddelbar nærhed af Ulvshale få kilometer fra naturnationalparken. Et særligt fokus er at forbedre adgangsforholdene for mennesker med nedsat mobilitet Der sikres en hensigtsmæssig omlægning og sammenbinding af stier og markerede ruter.

Der gennemføres moniteringsprogrammer, der undersøger effekten på biodiversitet samt Naturnationalpark Ulvshales påvirkning af den rekreative anvendelse og oplevelse i området. Desuden overvåges tilstanden af kultur- og fortidsminder med henblik på fortsat at sikre disse. Endelig anvendes en fast procedure til overvågning af de store planteædende pattedyr, og dyrevelfærden evalueres.

Dialog, inddragelse og proces
Forud for udarbejdelse af denne projektbeskrivelse og forvaltningsplan er der foregået en inddragelse af offentligheden, blandt andet med de to nationale arbejdsgrupper: den videnskabelige arbejdsgruppe og interessentarbejdsgruppen samt den lokale bestyrelse og den tidligere lokale projektgruppe for Naturnationalpark Ulvshale. Der er afholdt en offentlig naturvandring den 12. maj 2022 med deltagelse af ca. 100 personer. Der er afholdt endnu en offentlig naturvandring i høringsperioden 6. april 2025 med deltagelse af ca. 80 personer. Naturstyrelsen har desuden deltaget i dialogmøder med foreninger og borgere, der har ønsket det. De væsentligste temaer som f.eks. valg af dyr, hegnsføring, friluftsliv og naturgenopretning har været drøftet i de to nationale arbejdsgrupper og i den lokale bestyrelse. Derudover har der i processen været dialog med Vordingborg Kommune, og der har været afholdt

åbent kontor på Ulvshale Naturcenter, hvor borgerne har kunnet komme forbi med spørgsmål og forslag. Naturstyrelsen har desuden afholdt to formidlingsarrangementer på Ulvshale og deltaget med en stand på Folkemøde Møn i 2022, 2023, 2024, 2025 og 2026. De forskellige grupper og borgeres input og refleksioner har været inddraget i udarbejdelsen af Naturstyrelsens første udkast til projektbeskrivelse og forvaltningsplan, der har været sendt i offentlig høring fra den 18. marts til 20. maj 2025 I tilknytning til udkast til projektbeskrivelse og forvaltningsplan har der været udarbejdet en kortfunktion, hvor det var muligt med en større detaljeringsgrad at se både de aktuelle forhold og de foreslåede tiltag. Alle - både borgere, kommuner og organisationer havde i høringen mulighed for at kommentere forslaget. Efter høringsperioden er høringssvar og ændringer som følge heraf blevet drøftet i bestyrelsen. Naturstyrelsen har herefter udarbejdet en revideret projektbeskrivelse og forvaltningsplan samt et høringsnotat, der inkl. bestyrelsens overvejelser har været forelagt minister og regeringsordførere forud for politisk godkendelse.

Indhold

Resumé 3

1.	**Indledning**	**7**
2.	**Projektbeskrivelse Eksisterende forhold**	**11**
2.1	Skov	13
2.2	§ 25 Særlig værdifuld skov	15
2.3	§ 3-beskyttet natur og andre lysåbne arealer	15
2.4	Natura 2000	17
2.5	Bilag IV-arter og bilag I-fugle	20
2.6	Øvrige fredede arter og rødlistede arter	21
2.7	Landskabelige og hydrologiske forhold	22
2.8	Rekreative forhold	23
2.9	Fredede og beskyttede fortidsminder	26
2.10	Forholdet til lovgivning	27
2.11	Forholdet til øvrig planlægning for området	28
2.12	Forholdet til national sikkerhed	28
2.13	Inddragelse af offentligheden	29
3.	**Projektbeskrivelse Planlagte tiltag og anlæg**	**32**
3.1	Naturnationalparkens geografiske afgrænsning	32
3.2	Store planteædende pattedyr	33
3.2.1	Valg og fravalg af store planteædende pattedyr	33
3.2.2	Græsningstryk	37
3.3	Etablering af hegn	39
3.4	Friluftsfaciliteter samt veje, stier og ruter	40
3.5	Trafiksikkerhedsmæssige foranstaltninger	45
3.6	Tiltag på tilgrænsende arealer	45
3.7	Naturgenopretning og biodiversitetsfremmende tiltag	46
3.7.1	Veteranisering og dødt ved	48
3.7.2	Styrkelse af skovbryn og overgange	49
3.7.3	Fremme forekomsten af hjemmehørende buske og træer	50
3.7.4	Sikring af lysåbne skovområder	50
3.7.5	Genopretning af naturlig hydrologi	50
3.7.6	Bekæmpelse af ikke-hjemmehørende invasive arter	51
3.7.7	Specifikke indsatser rettet mod arter eller særligt værdifulde naturarealer samt igangværende projekter	52
3.8	Forventede klimaeffekter	53
4.	**Forvaltningsplan**	**55**
4.1	Udviklingsmål	55
4.2	Principper for forvaltning af dyr, der kan passere ind og ud af naturnationalparken	55
4.3	Principper for forvaltning af dyr sat ud i naturnationalparken	56
4.4	Principper for forvaltning af friluftsliv og rekreative faciliteter	59
4.5	Principper for forvaltning af faciliteter og aktiviteter på tilstødende arealer	60
4.6	Principper for forvaltning af naturgenopretningstiltag	60

4.6.1 Principper for forvaltning af vandmiljøet 61
4.7 Principper for forvaltning af fredede og beskyttede fortidsminder 62
4.8 Principper for forvaltning af trafiksikkerhed 63
4.9 Principper for overvågning af udviklingen i området 63

Bilag 1. Artstabeller 66

1. Indledning

Naturnationalpark Ulvshale bliver én ud af de første 15 naturnationalparker i Danmark. Hovedformålet med naturnationalparkerne er at styrke områdernes natur og biodiversitet ved at give mulighed for etablering af større sammenhængende naturområder, hvor naturen i højere grad end i dag kan udvikle sig på egne præmisser, og hvor der udsættes store planteædende pattedyr, som bidrager til naturens udvikling i området. Herved tilstræbes så vidt muligt naturlige økosystemer. Naturnationalparkerne skal samtidig give mere spændende naturoplevelser og dermed mulighed for mere friluftsliv og øget turisme i de pågældende områder.

Naturnationalparken skal forvaltes med natur og biodiversitet som hovedhensyn, hvor skov- og landbrugsdriften ophører.[1] For at understøtte naturlige processer og dynamikker etableres der helårsgræsning med store og forskellige planteædende pattedyr. Bestanden tilpasses det naturlige fødegrundlag, og der anvendes som udgangspunkt ikke støttefodring (tidligere kaldet tilskudsfodring). Desuden skal den naturlige hydrologi genoprettes. Mængden af dødt ved øges gennem veteranisering, og dermed fremskyndes den biodiversitetsmæssige udvikling. Endelig bekæmpes invasive arter, som f.eks. rynket rose.

I december 2020 indgik den daværende S-regering, Radikale Venstre, Socialistisk Folkeparti, Enhedslisten og Alternativet aftale om Natur- og Biodiversitetspakken, herunder etablering af yderligere op til 13 nye naturnationalparker ud over de allerede igangsatte naturnationalparker i Fussingø og Gribskov. Baggrunden for den politiske aftale, der danner rammen for naturnationalparker på statens arealer, var et ønske om at styrke Danmarks natur og biodiversitet.

I april 2021 besluttede den daværende S-regering sammen med aftalepartierne bag Natur- og Biodiversitetspakken, hvor de tre næste naturnationalparker skulle placeres. Det drejer sig om Almindingen på Bornholm, Stråsø mellem Herning og Holstebro, samt Tranum ved Jammerbugten. I juni 2021 vedtog den daværende S-regering, SF, Radikale Venstre, Enhedslisten, Konservative Folkeparti, Liberal Alliance og Alternativet i Folketinget lovgrundlaget for etableringen af naturnationalparker på statens arealer.[2] I aftalen om Natur- og Biodiversitetspakken er der også afsat bevillinger til naturnationalparkerne. Det gælder både i etableringsfasen til projektledelse, hegn, dyr, færiste, friluftsfaciliteter, naturgenopretning, mv., og det gælder den varige drift, herunder indtægtstab, når skovdrift, jagt og eksterne græsningsaftaler inkl. EU-tilskud ophører, samt formidling, monitering, det løbende tilsyn med hegn og dyr osv.

I marts 2022 besluttede den daværende S-regering, sammen med aftalepartierne bag Natur- og Biodiversitetspakken, hvor de ti næste naturnationalparker skulle placeres. Det drejer sig om Læsø Klitplantage (Læsø Kommune), Hanstholm i Thy (Thisted Kommune), Husby i Vestjylland (Holstebro Kommune), Kompedal i Midtjylland (Silkeborg Kommune), Mols Bjerge i Djursland (Syddjurs Kommune), Harrild i Midtjylland (Ikast-Brande Kommune og Herning Kommune), Draved i Sønderjylland (Tønder Kommune), Hellebæk i Nordsjælland (Helsingør Kommune), Bidstrupskovene på Midtsjælland (Lejre Kommune) og Ulvshale på Møn (Vordingborg Kommune).

I SVM-regeringens regeringsgrundlag af december 2022 står der bl.a., at der stal etableres lokale bestyrelser for naturnationalparkerne, at dispensationsmuligheden fra dyrevelfærdsloven skal evalueres, og at der kan udpeges yderligere områder, hvor der kan etableres naturnationalparker. I februar 2024 blev der nedsat bestyrelser for de 15 første naturnationalparker. I november 2024 blev der indgået "Aftale om Implementering af et Grønt Danmark" mellem regeringen (Socialdemokratiet, Venstre og Moderaterne), Socialistisk Folkeparti, Liberal Alliance, Det Konservative Folkeparti og Radikale Venstre. Heraf fremgår, at der skal etableres yderligere 6 naturnationalparker samt 1 bynær naturnationalpark.

[1] Se naturbeskyttelseslovens kapitel 8a

[2] Ibid.

Naturnationalpark Ulvshale

Naturnationalpark Ulvshale omfatter ca. 380 ha, og er beliggende på Møns nordvestlige spids ca. 7 km nord for Møns største by, Stege. Da naturnationalparken ligger på Møns nordspids, afgrænses en del af området naturligt af havet med Stege Bugt mod syd, Ulvshaleløb i nordvest og den lavvandede grund Bøgenæs Sand mod nordnordøst. Herudover afgrænses området af sommerhusområderne Ulvshale Strand mod sydøst og Ulvshaleskoven mod vest samt en privat lodsejer i nordnordvest (Kort 2.1).

Ulvshale er opbygget af strandvolde bestående af sand, grus og flint, som havet har udvasket af Møns Klint mod øst og ført hertil. Strandvoldene breder sig vifteformet ud over halvøen, og tilvæksten foregår stadig langs halvøens nordside. Det giver en stor variation i fugtighed og jordbundsforhold med deraf følgende stor variation i naturtyper. Overordnet er området delt i tre: De nordlige lysåbne arealer, skoven og de sydlige lysåbne arealer. De lysåbne arealer samt en mindre del af skoven har de seneste 6-8 år været afgræsset med helårsgræssende heste og kvæg. Der har været afgræsset i to adskildte folde henholdsvis nord og syd for skoven. Med naturnationalparken etableres én stor indhegning med fri bevægelighed for de græssende heste, kvæg og geder.

Naturnationalpark Ulvshale ligger inden for et større Natura 2000-område, hvor der findes 25 habitatnaturtyper (beskyttet jf. habitatdirektivet) herunder en række naturtyper, der er forholdsvis unikke i den østdanske region; tør hede, enebærklit, havtornklit, stilkegekrat, vinteregeskov og søbred med småurter. Ulvshale er et område, hvor der er høj biodiversitet allerede, eksempelvis lever der flere sjældne sommerfugle og svampe. Da området indeholder mange særlige habitatnaturtyper og bilagsarter, andre truede arter samt naturtyper beskyttet af naturbeskyttelsesloven kan der opstå behov for at gennemføre særlige forvaltningstiltag. jf. bemærkninger til loven om naturnationalparker[3]. Som udgangspunkt skal der stræbes mod at skabe en mere selvforvaltende natur på arealerne. Skoven på Ulvshale har været urørt siden slutningen af 1980'erne, og forvaltning af skoven har derfor fulgt principperne Naturstyrelsens overordnede retningslinjer for urørt skov.

Den rekreative brug af området i dag kan karakteriseres som stille friluftsliv. Det vil sige aktiviteter, hvor fred og ro samt naturoplevelsen er det vigtigste formål med naturbesøget. Aktiviteten er fokuseret mod gåture, vandring og ophold. Ulvshales friluftsfaciliteter understøtter i dag denne type friluftsliv ved afmærkede vandreruter, madpakkehus og trægangbro med fugleskjul tilpasset borgere med nedsat mobilitet.

Naturnationalpark Ulvshale vil fremover tilbyde naturoplevelser ved at understøtte brugernes adgang til området. Hegnet omkring naturnationalparken skal holde de dyr, der er udsat inde, men ikke de besøgende ude. Det ydre hegn omkring naturnationalparken vil blive et tretrådet hegn med en højde på ca. 100 cm ligesom det nuværende hegn. Langt de fleste indre hegn vil blive fjernet.

Ulvshale Naturcenter bliver velkomstområde til naturnationalparken. Herfra vil der udgå fire afmærkede vandreruter, der kan kombineres til en længere rute, som skal gøre det nemt at finde rundt, og samtidig lede den besøgenderundt til de fine naturoplevelser. Der etableres en ny udsigtsplatform i den sydlige del, og den eksisterende trægangbro med fugleskjul i ellesumpen udskiftes. Begge udsigtspunkter og adgang hertil bliver egnede for brugere med nedsat mobilitet. De afmærkede ruter vil desuden kunne tilgås via nærliggende P-pladser udenfor parken. Hvor ruter, stier og skovveje krydser hegnslinjen, bliver der etableret låger. Lågetypen tilpasses de relevante brugergrupper, f.eks. ryttere, cyklende, kørestolsbrugere mv. I nærheden af naturnationalparken på øen Nyord og i Hegnede Skov er der gode muligheder for at overnatte i shelter.

Området er delt i to af Ulvshalevej, hvor der er en del trafik i sommerhalvåret. Ulvshalevej er den eneste vej ud til øen Nyord, der ligger nord for naturnationalparken samt til sommerhusområdet Ulvshale Skov. I forbindelse med etablering af naturnationalparken er planen at isætte færiste i Ulvshalevej, således at området kan afgræsses som et samlet hele.

[3] https://www.retsinformation.dk/eli/ft/202012L00229

Proces, tidsplan og lovgivning

Nærværende "Projektbeskrivelse og forvaltningsplan for Naturnationalpark Ulvshale" er udarbejdet i henhold til lovgrundlaget for naturnationalparker, der fremgår af naturbeskyttelseslovens kapitel 8a. Af lovgrundlaget for naturnationalparkerne fremgår det, at der til en ansøgning om at etablere en naturnationalpark skal udarbejdes både en projektbeskrivelse og en forvaltningsplan.

Projektbeskrivelsen beskriver de eksisterende forhold samt de aktiviteter, der skal gennemføres for at etablere naturnationalparken, mens forvaltningsplanen beskriver principperne for den naturforvaltning mv., der vil foregå i naturnationalparken, når den først er etableret.

Miljøministeren har nedsat og udpeget medlemmerne til de to nationale arbejdsgrupper. Grupperne vedr. de nye naturnationalparker omfatter en videnskabelig arbejdsgruppe med repræsentanter inden for biodiversitet, dyrevelfærd, borgerinddragelse m.m. og en arbejdsgruppe for interessenter med en lang række organisationer repræsenteret. I maj og juni 2022 blev der afholdt de første møder i de to nationale arbejdsgrupper. Derudover blev der i februar 2024 besluttet at nedsætte en lokal bestyrelse til hver naturnationalpark med repræsentanter for lokale foreninger, brugergrupper mv. For Ulvshale blev den nedsat 31. maj 2024. Der har været holdt 12 møder i naturnationalparkens bestyrelse i 2024, 2025 og 2026. Bestyrelserne erstatter de lokale projektgrupper, der blev nedsat i 2022. Der nåede at blive afholdt i alt 3 møder i den lokale projektgruppe for Ulvshale i 2022.

Vordingborg Kommune deltog i den lokale projektgruppe i 2022 med flere repræsentanter og har siden 2024 deltaget i bestyrelsen med en ledelsesrepræsentant fra deres Natur-afdeling samt en kommunalt ansat koordinatoren for Møn Biosfære. Naturstyrelsens lokale enhed har jævnligt drøftet problemstillinger med kommunen, f.eks. om adgang og friluftsliv.

I 2022 blev der afholdt en offentlig naturvandring, og det blev der også i 2025 ifb. med den offentlige høring. Her er borgerne opfordret til at komme med input og forslag. Naturstyrelsen har desuden afholdt to formidlingsarrangementer på Ulvshale og deltaget med en stand på Folkemøde Møn i 2022, 2023, 2024, 2025 og 2026. Borgerne har via annoncer i de lokale ugeblade og facebookopslag været opfordret til at komme med input, hvilket flere har benyttet sig af. Yderligere har Naturstyrelsens holdt åbent kontor både i 2022, 2024 og i høringsperioden forår 2025 på Ulvshale Naturcenter, hvor borgere og foreninger har kunnet komme forbi med spørgsmål og input.

Nærværende projektbeskrivelse og forvaltningsplan er udarbejdet bl.a. på baggrund af ovenstående drøftelser med de to nationale arbejdsgrupper, samt den lokale bestyrelse og den daværende lokale projektgruppe. Forslag til projektbeskrivelse og forvaltningsplan har været sendt i offentlig høring i perioden fra den 18. marts til 20. maj 2025. Naturstyrelsen har drøftet de indkomne høringssvar med bestyrelsen og har på baggrund heraf foretaget en række justeringer. Nælrværende projektbeskrivelse og forvaltningsplan har været forelagt politisk og er nu godkendt.

En gruppe af IUCN-kommissionseksperter fra verdens største uafhængige naturbeskyttelsesorganisation, IUCN, har gennemgået projektbeskrivelserne og forvaltningsplanerne for de første fem naturnationalparker.[4] Samtidig har repræsentanter for organisationen besøgt de pågældende områder. På den baggrund har IUCN konkluderet, at de første fem naturnationalparker opfylder IUCN's standard for beskyttede naturområder. Naturnationalparkerne Fussingø, Gribskov og Almindingen har fået tildelt forvaltningskategori "II Nationalpark". Naturnationalparkerne Tranum og Stråsø har fået tildelt IUCN forvaltningskategori "V Beskyttet landskab". Det er også forventningen, at IUCN skal gennemgå projektbeskrivelserne og forvaltningsplanerne for de kommende parker, inkl. Ulvshale.

[4] Normander, B., Woollhead, J., Petersen, A., Feyeh, F. og Garn, A-K.

(2022): Vurdering af fem naturnationalparker efter IUCNs standard for beskyttet natur. NaturTanken,

Parks'nTrails, GEON, SustainParks, Zoologisk Have København og IUCN SSC Conservation Planning

Specialist Group Europe.

Naturstyrelsen skal søge om etableringstilladelse. Projektbeskrivelse og forvaltningsplan indgår som en del af Naturstyrelsens ansøgningsmateriale, jf. naturbeskyttelsesloven § 61c. For en mere uddybende beskrivelse af lovgrundlaget og myndighedsbehandling i forbindelse med etablering af naturnationalparker, se nedenstående faktaboks.

Lovgrundlag og myndighedsarbejde i naturnationalparker

Den 3. juni 2021 vedtog et bredt flertal i Folketinget ændring af en række love. Ændringerne giver mulighed for at etablere naturnationalparker på statens arealer. Med ændringerne er der indsat et nyt kapitel 8a (§§ 61a-61e) i naturbeskyttelsesloven. Lovændringerne trådte i kraft 1. juli 2021. Det fremgår af naturbeskyttelseslovens § 61a, stk. 1, at en naturnationalpark efter tilladelse fra miljøministeren kan etableres på et større statsejet område. Tilladelse til etablering af en naturnationalpark meddeles på baggrund af en ansøgning efter § 61c. Ansøgningen udarbejdes af den statslige lodsejer (Naturstyrelsen), i fald der er flere statslige lodsejere udarbejdes ansøgningen i fællesskab. Det fremgår af § 61c, stk. 2, at en ansøgning om etableringstilladelse skal indeholde en projektbeskrivelse og forvaltningsplan. Af §§ 61d og 61e fremgår kravene til indholdet i hhv. projektbeskrivelsen og forvaltningsplanen. Det fremgår af § 61a, stk. 3, at forvaltningen af en naturnationalpark, der omfatter arealer inden for internationale naturbeskyttelsesområder, skal medvirke til gennemførelse af Natura 2000-planens mål for naturtilstanden.

Styrelsen for Grøn Arealomlægning og Vandmiljø (SGAV) er myndighed for den etableringstilladelse til naturnationalparken, der skal meddeles. SGAV er også myndighed for miljøscreeninger og miljøkonsekvensvurderinger på statens arealer. Bl.a. skal hydrologiprojekter anmeldes til miljøscreening for vurdering af, om der skal udarbejdes en miljøkonsekvensvurdering (VVM) i henhold til miljøvurderingsloven. Naturstyrelsen anmoder derfor også SGAV om en miljøscreening af de planlagte hydrologitiltag i naturnationalparkerne. SGAV vil, når Naturstyrelsen anmelder en screeningsansøgning, på baggrund af projektbeskrivelserne og forvaltningsplanerne i hver naturnationalpark, vurdere, om en miljøkonsekvensvurdering af det konkrete projekt – også kaldet en VVM - er nødvendig - eller om hydrologiprojekterne kan udføres på baggrund af en miljøscreening. Forud for screeningsafgørelsen skal SGAV foretage en høring af de berørte myndigheder, herunder kommunen, samt evt. parter efter de almindelige bestemmelser i forvaltningsloven.

Som led i behandlingen af ansøgning om både etableringstilladelse og miljøscreening skal der foretages en vurdering af, om gennemførelse af projekterne vil have en væsentlig påvirkning på Natura 2000-områder, jf. habitatbekendtgørelsen. Hvis en væsentlig påvirkning ikke kan udelukkes, skal der gennemføres en habitatkonsekvensvurdering, hvilket også fører til, at der skal gennemføres en miljøkonsekvensvurdering.

Etablering af naturnationalparkerne forudsætter i nogle tilfælde også tilladelser fra kommunerne i henhold til bl.a. følgende love:

- Naturbeskyttelseslovens § 3 og beskyttelseslinjer: Etablering af høje hegnslinjer samt hydrologiprojekter kan afhængig af beliggenhed kræve vurderinger i henhold til § 3, § 16 og § 18 (beskyttede naturtyper, beskyttelseslinjer omkring fortidsminder og visse søer og muligvis kommunalbestyrelsens dispensation herfra jf. naturbeskyttelseslovens § 65, stk. 1 og 2, hvis hegnslinjer og hydrologiprojekterne berører arealer, der er omfattet af disse bestemmelser).

- Vandløbsloven: Regulering af vandløb, herunder bl.a. hegnslinjens krydsning af vandløb, der kræver tilladelse fra kommunerne. Kommunalbestyrelsen er vandløbsmyndighed, jf. § 7 i loven.

2. Projektbeskrivelse Eksisterende forhold

Naturnationalpark Ulvshale omfatter knap 380 ha. Den ligger på Ulvshale-halvøen i det nordvestlige hjørne af Møn. I forlængelse heraf, adskilt af Ulvshale Løb, ligger øen Nyord. Ulvshale er opbygget af strandvolde bestående af sand, grus og især flintesten, som havet har ført hertil fra Møns Klint. Undervejs har havet slebet flintestenene runde. Strandvoldene breder sig vifteformet ud over halvøen, de ældste ligger mod sydvest, de sidst dannede mod nordøst, og tilvæksten foregår stadig langs halvøens nordside. I læ af hele dette system af strandvolde findes udstrakte engområder, der er opbygget af finere materiale end strandvoldene. Landskabet på Ulvshale-halvøen ændrer sig således konstant. For ca. 10.000 år siden gik kystlinjen ved Hegnede syd for Ulvshale, og Ulvshale må derfor betegnes som relativt nyt land i geologisk sammenhæng.

Navnet Ulvshale omtales første gang i 1388. Man kender ikke betydningen med sikkerhed, men sandsynligvis kommer navnet blot af ”ulv” og ”hale”.

Den stenede, ufrugtbare jordbund har hindret opdyrkning af Ulvshale-halvøen, som derfor fra gammel tid har ligget hen som græsningsoverdrev. Ulvshale er således et kulturlandskab og har været brugt til græsning i mindst 1.000 år. Området tilhørte oprindeligt kongen, og i 1696 blev der talt 2.500 egetræer i skoven. I 1769 købte Stegeborgerne skoven til græsning, og træerne blev i stort omfang fældet med undtagelse af enkelte store ege, bl.a. på ”Festpladsen” midt i skoven.

Danmarks skove blev kortlagt i 1788, og Ulvshale fik i den sammenhæng ”skovsignatur”. I 1805 blev fredsskovsforordningen vedtaget i Danmark på et tidspunkt, hvor skov næsten var forsvundet fra Danmark. Ulvshale blev på dette tidspunkt heller ikke længere betegnet som skov. I årene efter pressede regeringen dog på for at få mere skov, og i 1840-1860 blev der igen plantet skov på Ulvshale - primært fyr, eg og bøg.

Højskolemanden Frede Bojsen fra Stege opkøbte dele af Ulvshaleskoven sidst i 1800-tallet og hegnede den inde. I 1910 ophørte skovgræsningen helt, dog angives i enkelte kilder, at græsningen fortsatte frem til 1929 i den vestlige del af skoven. I 1929 blev de første dele af Ulvshale fredet. Med fredningen var der forbud mod afgræsning af skoven, samt påbud om at den naturlige trævækst skulle opretholdes, og at indplantet nåletræ skulle fjernes ved hugstmodenhed.

I 1986 købte staten 150 ha skov og eng. Staten har siden erhvervet flere lodder og ejer nu godt 447 ha eller omtrent halvdelen af Ulvshale. I 2016 blev fredningen på store dele af statens arealer revideret, så der igen tillades græsning i skoven, nu med natur og biodiversitet som formål. Skoven består i dag overvejende af 100-200-årige træer. En betydelig del af skovens træer er stødskud. Eg, bøg, el, lind og avnbøg og er således af oprindelse væsentligt ældre end de 100-200 år. Midt i skoven ved ”Festpladsen” ses 5 meget gamle metertykke lavstammede ege. Træerne har antageligt været topkappet og er formentlig op mod 700 år.

Der har været opgravet kugleformet flint på Ulvshalehalvøen helt frem til 1974. Kugleflinten har været brugt i cementindustrien til at finmale cementen. Flint fra Ulvshale har således været sendt til det meste af verden. I dag ses de gamle flintegrave flere steder i området som vandfyldte lavninger, der udgør vigtige levesteder for flere sjældne arter.

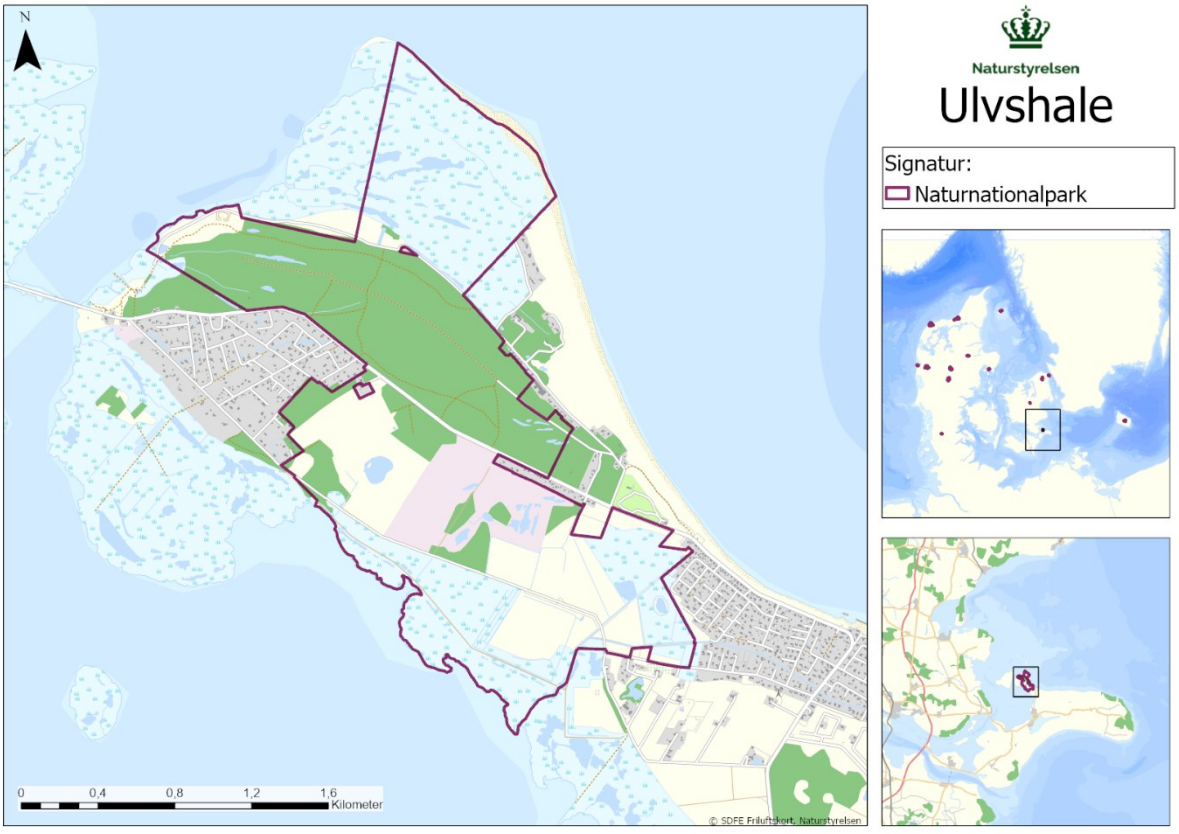
Med sin kystnærhed, jordbund og driftshistorie er naturnationalparken et meget varieret område og rummer 25 habitatnaturtyper. Variationen mellem åbne hede- og strandengsarealer, klitter, ellesumpe, lysåbne stilkege- og enekrat og noget mørkere skov med lind, avnbøg og eg giver et mosaikagtigt landskab. Forskellene i mikroklimaer giver et stort antal levesteder for både planter, dyr og svampe og er følgelig en essentiel faktor for områdets

høje biodiversitet. Det meste af Ulvshaleskoven er udlagt som urørt skov før udpegningen som naturnationalpark, og de lysåbne arealer er i stor udstrækning udpeget habitatnatur.

Ved Ulvshale Løb, der i århundreder var indsejling fra Østersøen til farvandene syd for Sjælland, ligger der lidt nord for broen til Nyord en skanse opført under krigen mod England 1807-1814. Skansen fremtræder i dag som et voldanlæg.

Ved udskiftningen i starten af 1800-tallet fik Udby-bønderne det areal, der i dag kendes som Fællesgræsningen. Man fandt hurtigt ud af, at der med fordel kunne placeres en hyrde med bolig i området, hvorfor man byggede Vogterhuset. Det vides ikke, om det nuværende Vogterhus er det oprindelige eller et senere hus, men man mener, at huset er bygget før 1870'erne. Vogterhuset var oprindeligt indrettet til hyrden og hans familie, hvilket stadig kan ses i bygningens nordlige gavlende, hvor der er en lille stald. Siden ca. 1970'erne har huset været udlejet i kortere og længere tid. I første omgang til en lokal lærer, og fra 1980'erne til den tyske digter Günter Grass og hans familie. I huset havde han et atelier, hvor han både skrev og malede. I 2021 døde enken efter Grass, og udlejningen af Vogterhuset ophørte.

Sammen med Nyord har Ulvshale en central placering for trækfuglenes flyveruter generelt, og især for strandengsfugle og vandfugle som ænder og gæs. For den terrestriske natur (natur på land) generelt, og skovnaturen især, kan Ulvshale i nogen grad betragtes som en isoleret ø.

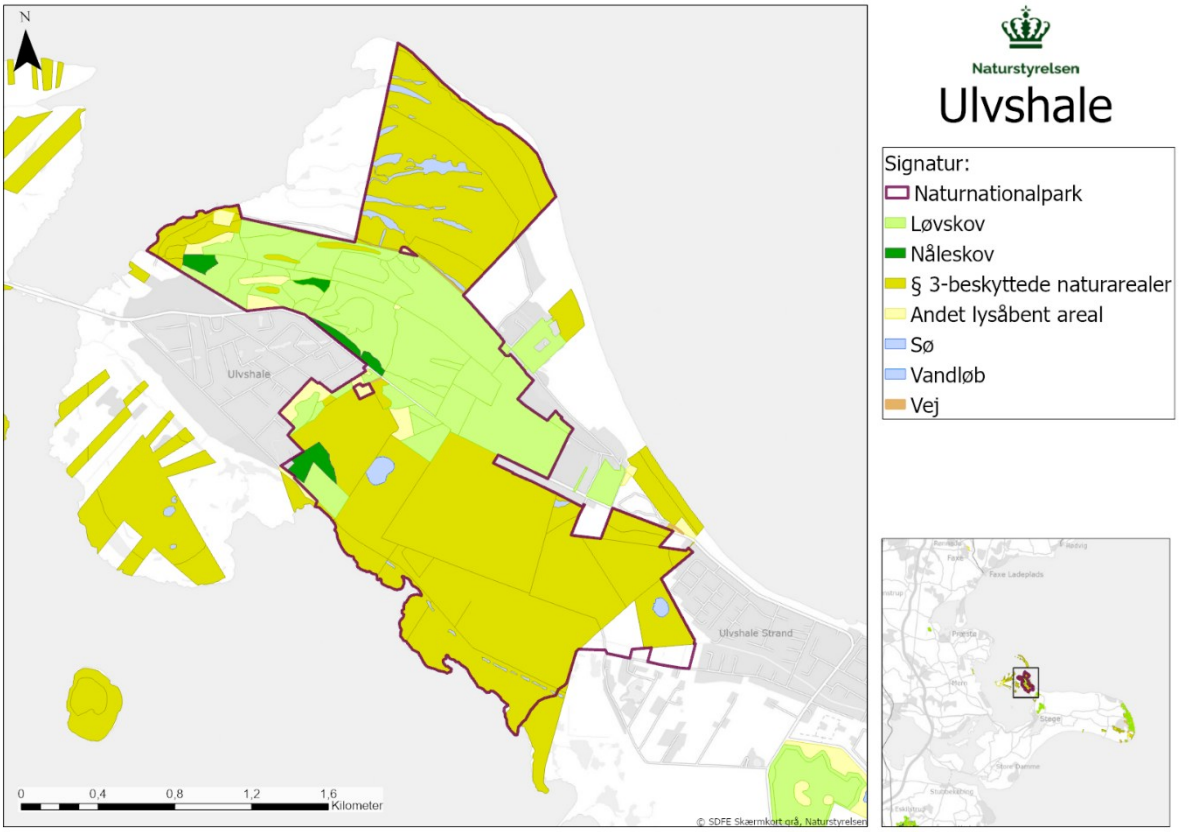

Kort 2.1 Naturnationalpark Ulvshale - placering og afgrænsning af naturnationalparken

2.1 Skov

På nedenstående Kort 2.2 og Tabel 2.1 ses fordeling på arealer med henholdsvis skov, lysåben natur (naturbeskyttelseslovens § 3), og andre lysåbne arealer inden for naturnationalparken, som arealerne ser ud i dag.

I Tabel 2.1 ses desuden fordelingen af træarter på de skovbevoksede arealer og omfanget af lysåbne arealer inden for naturnationalparken. De skovdækkede arealer udgør i alt ca. 113 ha.

Kort 2.2 Naturnationalpark Ulvshale: Løvskov, nåleskov og lysåbne arealer.

Tabel 2.1 Arealsammendrag Naturnationalpark Ulvshale, status 2025. 80 pct. af nåleskoven er skovfyr; eng og strandeng inkluderer mose. Hede og klit inkluderer strandbred. For de lysåbne arealer er 250 ha § 3 beskyttede svarende til 95pct.

Areal i hektar	Bøg	Eg	Birk	Lind	Andet løv	Nål	Eng/ strand-eng	Hede og klit	Fri-luftsliv og for-tids-minde	Total
Naturnationalpark Ulvshale	10	65	11	4	13	10	180	84	1	378

Ulvshaleskoven var, som tidligere beskrevet, åbent græsningsland med spredte gamle ege indtil midten af 1800-tallet. Herefter blev skoven forynget i etaper, men dyrene blev først endegyldigt udelukket fra skoven i 1910 – dog i den vestlige del måske først omkring 1929. Det gamle græsningspræg er fortsat meget tydeligt i den vestlige del af skoven, hvor græsningen i dag er genoptaget på ca. 30 ha.

Den forstlige udnyttelse af skoven har været meget ekstensiv og ophørte stort set med fredningen i 1929. Efter statens overtagelse af størstedelen af skoven i 1987 ophørte den forstlige udnyttelse helt. Skovene blev officielt udpeget til urørt skov i 1994 og 2000. Fredningen i 1929 lagde stor vægt på bevaring af den naturlige artsrige lysåbne skov og medførte de facto urørt skov ved at kræve "at Udvisningen af Træer til Hugst kun kan foretages af det forstlige Tilsyn med mest mulig hensyntagen til de gamle Træer og uden Hensyn til øjeblikkelig Vinding". Fredningens formål i relation til skoven lå meget tæt op ad nutidens tilgang til urørt skov, bortset fra, at græsning blev forbudt. Den daværende skovs karakter var skabt af århundreders græsning, og den har gradvist ændret sig til en mørkere, tæt skov siden fredningen, hvilket ikke var tilsigtet dengang. For bedre at kunne opnå datidens og nutidens formål blev fredningen moderniseret i 2016, bl.a. således at græsning ikke længere er forbudt i den del af skoven, der er fredet. Det er nu muligt at fælde skyggedannende træer (se afsnit 2.10 under Fredninger og vildtreservater).

Den vestlige del af skoven, som staten overtog i 1987, har på grund af den gamle fredning fra 1929 været urørt i lang tid. Det har medført en overvejende tæt og visse steder skyggefuld skov. Nogle steder er der meget dødt ved i skoven, måske op mod 100 m^3 pr. ha, men der er også områder, hvor mængden af dødt ved er begrænset. Det døde ved, og et stort antal træer med mikrohabitater, er en af årsagerne til det meget varierede dyreliv i skoven, med f.eks. flere hundrede registrerede billearter. Der er et rigt svampeliv, et rigt fugleliv og generelt stor biodiversitet i skoven. Der er sket en udvikling mod betydeligt mere bøg i skoven, hvilket udfordrer skovens lyselskende træer, dyr og planter. Dele af den østlige del af skoven overtog staten i 2023. Denne del er ikke omfattet af fredningen, men det vurderes, at forstlig udnyttelse har været yderst minimal, da denne del har bestået af smalle matrikler med deraf følgende mange ejere.

Ulvshaleskoven er en blandet løvskov med stor artsvariation. Foruden den dominerende træart i skoven, stilkeg, findes også avnbøg, bøg, vinter-eg, spidsløn, elm, hassel, navr, røn, rød-el, bævreasp, birk samt enkelte ask og ær. Desuden findes en af landets største og sundeste bestande af småbladet lind, og den sjældne træart tarmvrid-røn, der kun findes ganske få steder i Danmark. Småbladet lind var en af de dominerende træarter i stenalderen, men er siden næsten forsvundet som en fremtrædende skovtræart i Danmark. I den østlige ende af skoven er der områder, hvor avnbøg er den dominerende træart sammen med stilkeg. Derudover er der frodige forekomster af de danske lianer vedbend og alm. gedeblad, som giver skoven et præg af urskov.

Bundvegetationen i skoven er meget forskelligartet. Mange steder i skoven ligger kugleflinten helt oppe i jordoverfladen, og her har bundvegetationen svært ved at få fat. I egekrattet mod nordvest er bunden dækket af morbundsvegetation som blåbær, bølget bunke, stor fladstjerne og bregne. Det samme gælder flere steder mod øst i den sydlige del. Mod sydvest, og især langs Ulvshalevej, dominerer ørnebregne skovbunden. På mere frodig bund, f.eks. på kanten af lavningerne, finder man bl.a. hvid anemone, enblomstret flitteraks, skovviol og nogle steder den kalkyndende kantet konval. Vegetationen har stedvis skovsteppepræg, men flere af de sjældne arter med sydøstlig udbredelse er tilsyneladende forsvundet, efter at skoven er blevet mere tæt. Andre steder præges bundvegetationen af mange buskagtige vækster som brombær, hvidtjørn, tørst, fjeldribs, enebær, dunet gedeblad, benved og slåen. Tarmvridrøn er en af de helt karakteristiske arter for skoven med nogle hundrede individer.

De dybeste lavninger mellem skovens stenstrandvolde er i eller under grundvandsniveau, og her er der enkelte steder udviklet tørv og flere steder ellesump. Lavningerne er typisk kun temporært vanddækkede, hvilket betinger tilstedeværelsen af en særlig fauna med bl.a. forårsfereje.

2.2 § 25 Særlig værdifuld skov

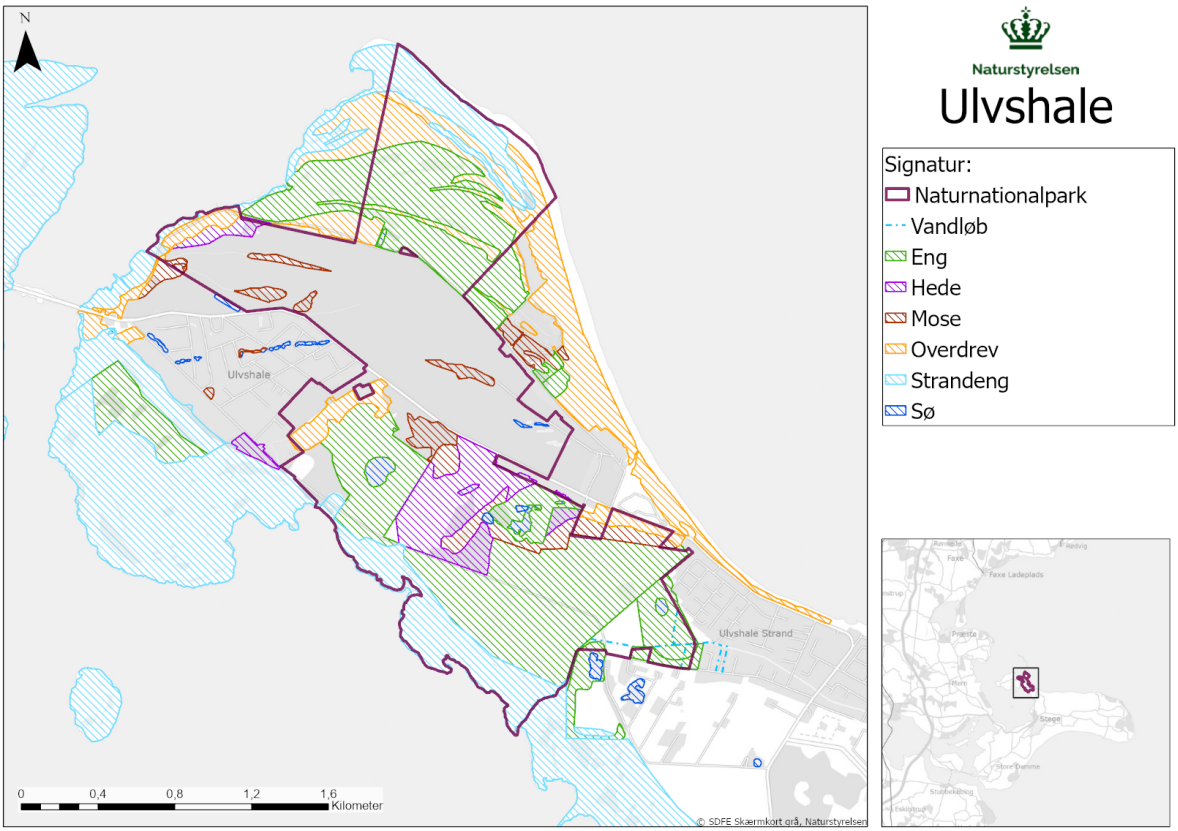
Tabel 2.2 Forekomst af §25 særlig værdifuld skov.

§ 25 beskrivelse	Areal (ha)
Skovfyrdomineret skov med stor strukturel variation	2,5
Ældre tilgroningsskov samt sump- og vådbundsskov	9,1
I alt	12,4

Enkelte arealer i Ulvshaleskoven er kortlagt som særligt værdifuld skov efter § 25 i skovloven. Det drejer sig om naturmæssigt værdifuld skov, som ikke er dækket af en skovhabitatnaturtype. I Ulvshaleskoven er der registreret tre forskellige § 25 skovtyper: "skovfyrdomineret skov med stor strukturel variation", samt "ældre tilgroningsskov" og "sump- og vådbundsskov". Sidstnævnte er slået sammen i Tabel 2.2.

2.3 § 3-beskyttet natur og andre lysåbne arealer

Udbredelsen af naturtyper beskyttet af naturbeskyttelseslovens § 3 omfatter ca. 250 ha og fremgår af Tabel 2.3 og Kort 2.3.

Kort 2.3 Arealer og vandløb beskyttet efter naturbeskyttelseslovens § 3

Tabel 2.3 Arealer registreret efter naturbeskyttelseslovens § 3 i NaturnationalparkUlvshale

.

Naturtype	Eng	Hede	Mose	Sø	Overdrev	Strandeng	Total
Areal i ha	129	26	18	3	32	42	250

Der er et stort overlap mellem de §3 beskyttede naturtyper og habitatnaturtyperne. De lysåbne naturtyper domineres af fersk eng, efterfulgt af strandeng, overdrev og hede. Våde naturtyper er også registreret i henhold til naturbeskyttelseslovens §3, herunder elle-moserne i Ulvshaleskoven, et større moseområde syd for Ulvshalevej, Gåsesøen, samt cirka 10 små søer, hvoraf flere er dannet i gamle flintegrave.

Tabel 2.4 a) Naturtyper fra Natura 2000-områdets udpegningsgrundlag, som forekommer i naturnationalparken. Særligt prioriterede naturtyper er markeret med *. Naturtilstanden er opgjort i 5 tilstandsklasser, hvor I er høj, II er god, III er moderat IV er ringe og V er dårlig. For skovhabitatnaturen er der ikke udviklet tilstandsvurderingssystem. Data er baseret på Miljøstyrelsens basisanalyse 2022-2027. Tabellen fortsætter på den følgende side.

Habitatnaturtype	Areal indenfor NNP (ha)	Andel af samlet areal i N2000-området (%)	Fordeling på naturtilstand (ha)
Kystlaguner og strandsøer*	1,2	18	Ej vurderet
Strandvold med flerårige planter	0,13	2,6	0,13 God
Enårig strandengsvegetation	0,35	1,5	0,35 Høj
Strandeng	58	4,6	1,3 Moderat 39 God 18 Høj
Forklit	0,21	2,7	0,21 Høj
Hvid klit	0,42	4,2	0,42 God
Grå/grøn klit*	29	21	27 God 2,3 Høj
Klithede*	1,1	4,3	0,24 Moderat 0,89 God
Havtornklit	6,0	87	6,0 Moderat
Skovklit	1,1	100	-
Klitlavning	5,4	31	1,7 God 3,7 Høj
Enebærklit*	2,4	42	2,4 God
Søbred med småurter	1,6	84	0,16 Ej vurderet 0,027 Moderat 1,18ha God 0,18ha Høj
Næringsrig sø	3,0	16	0,58 Ej vurderet 0,023 Moderat 2,4 God
Tør hede	2,7	11	2,7 Moderat
Enekrat	13,7	97	13,7 God
Surt overdrev*	6,8	11	4,1 Moderat 2,7 God
Tidvis våd eng	41	6,3	24,6 Moderat 16,3 God

Habitatnaturtype	Areal indenfor NNP (ha)	Andel af samlet areal i N2000-området (%)	Fordeling på naturtil-stand (ha)
Tørvelavning	0,18	100	0,18 God
Rigkær	14,7	40	2,3 Moderat 12,4 God
Bøg på mor	0,57	17	-
Ege-blandskov	62,1	76	-
Vinteregeskov	2,2	2,2	-
Stilk-egekrat	18	89	-
Elle- og Askeskove*	5,5	14	-

Nord for Ulvshaleskoven findes store strandengsarealer, hvor tørre strandvolde veksler med fugtige lavninger. Langs kysten er der flere steder udbredte klitlandskaber og andre steder tætte rørskove. Syd for Ulvshaleskoven ligger et større område med hede, bevokset med mere eller mindre lukkede partier med enebær-krat og andre lyskrævende tornede buske, såsom hvidtjørn og hunderose. På heden står enkelte små lunde af ege-overstandere og bidrager til den landskabelige og naturmæssige variation. Heden glider over i strandenge, lavvandede søer og rørsumpe.Som et led i LIFE-BaltCoast projektet i 2009 blev Gåsesøen udvidet og dens brinker fladet ud for at tilgodese andefugle og vadefugle.

Søerne i de gamle flintegrave er levested for flere sjældne dyrearter. Kendte forekomster er f.eks. stor kærguldsmed, som er på habitatområdets udpegningsgrundlag, lægeigle og flere arter af vandbiller, der er forsvundet fra næringspåvirkede vandhuller i baglandets moræneområder.

2.4 Natura 2000

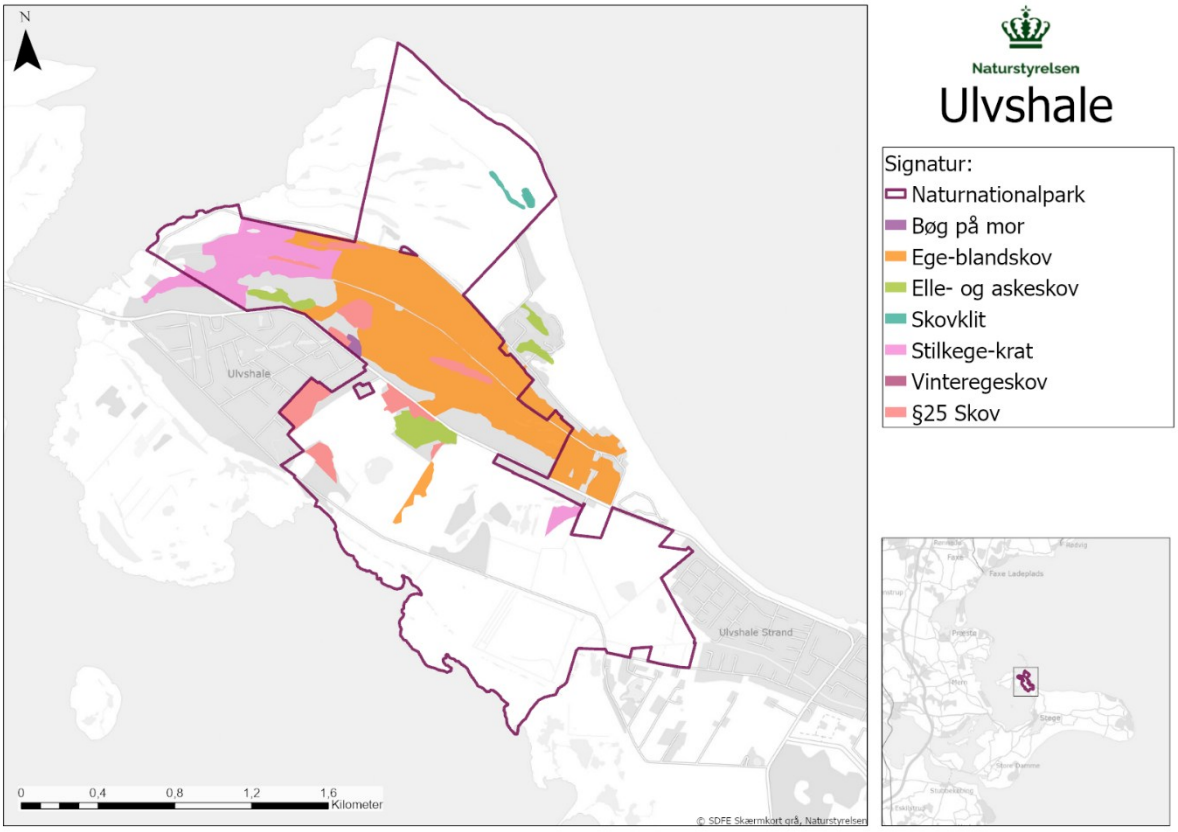
Naturnationalparken er beliggende indenfor Natura 2000-område nr. 168 kaldet Havet og kysten mellem Præstø Fjord og Grønsund. Her er kortlagt habitatnaturtyper i kategorierne skovnaturtyper, lysåbne naturtyper og søer under 5 ha jf. Natura 2000-planen 2022-27.[5] De kortlagte habitatnaturtyper ses af Kort 2.4a, Kort 2.4b og Tabel 2.4a, som giver en oversigt over habitatnaturtypernes tilstand og plejetiltag jf. den gældende Natura 2000 plejeplan for området.[6]

Tabel 2.4 b) Plejetiltag jf. den gældende Natura 2000 plejeplan. Via linket til plejeplanen kan plejetiltag på de enkelte forekomster af habitatnaturtyperne ses på kort.

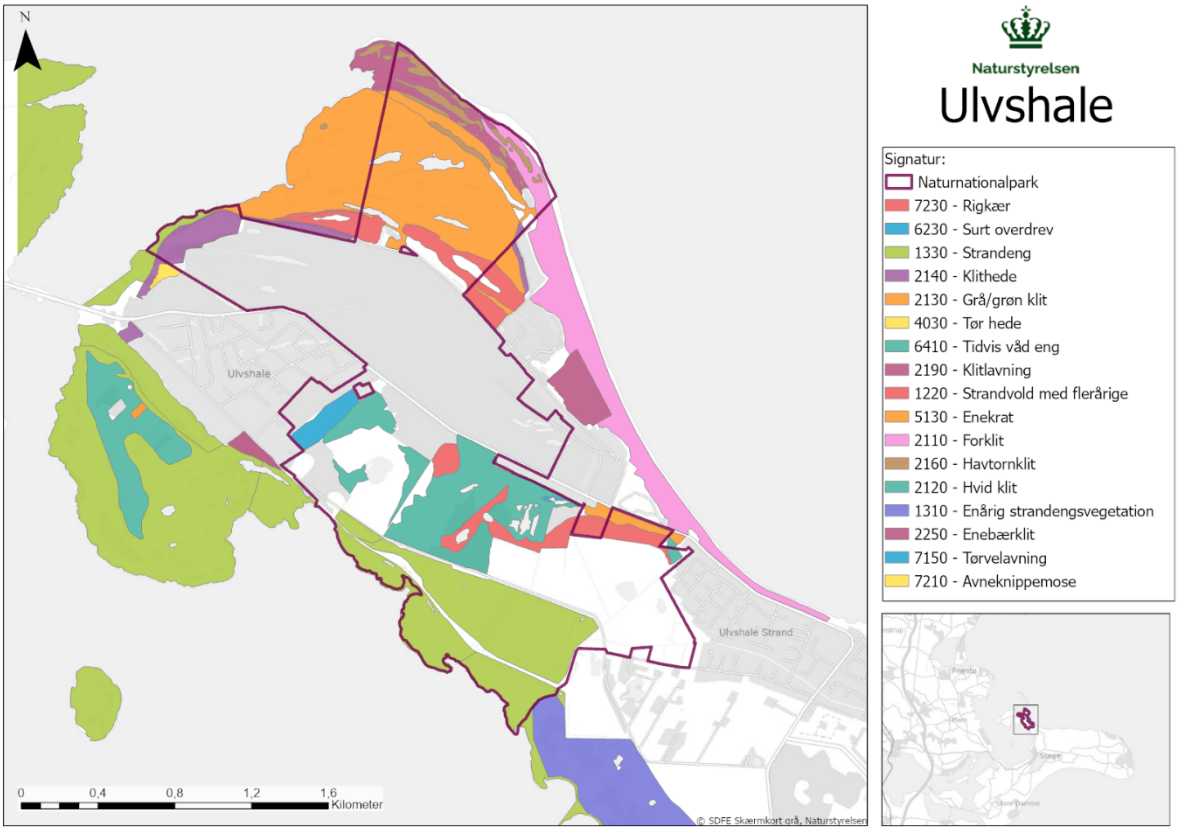
Habitatnaturtype	Planlagte indsatser i gældende N2000-plejeplan
Skovnaturtyper	- Græsning - Veteranisering - Fjernelse af oversøiske arter - Indsats for vinterege - Bekæmpelse af problemarter
Lysåbne naturtyper	- Græsning - Bekæmpelse af invasive arter - Rydning af opvækst - Bekæmpelse af problemarter

[5] https://miljoegis.mim.dk/spatialmap?profile=natura2000planer3-2022

[6] https://gis.nst.dk/n2k/N168.html,

Kort 2.4 **a) Kortlagte skovhabitatnaturtyper i naturnationalparken, samt forekomsten af § 25-skov.**

Kort 2.4 b) Kortlagte lysåbne habitatnaturtyper inden for naturnationalparken.

Tabel 2.5 Arter fra Natura 2000-områdets udpegningsgrundlag, der forekommer i naturnationalparken. Trusselsvurdering er baseret på Miljøstyrelsens basisanalyse 2022-2027.

Artsnavn	Trusler
Stor Kærguldsmed	Tilgroning
Stor Vandsalamander	Tilgroning
Bredøret flagermus	-
Havørn (T)	-
Skarv (T)	-
Klyde (Y)	Prædation
Plettet rørvagtel (Y)	Udtørring af levested samt prædation
Rørhøg (Y)	Prædation
Blisgås (T)	-
Blishøne (T)	-
Bramgås (T)	-
Grågås (T)	-
Hjejle (T)	-
Hvinand (T)	-
Knopsvane (T)	-
Pibeand (T)	-
Pibesvane (T)	-
Sangsvane (T)	-
Skeand (T)	-
Spidsand (T)	-
Stor skallesluger (T)	-
Troldand (T)	-

Arter fra habitatdirektivets bilag II, som kendes fra området, er stor vandsalamander og stor kærguldsmed, som begge er tilknyttet vandhuller og småsøer, samt bredøret flagermus, der er registreret i kanten af Ulvshaleskoven. De to vandlevende dyr er registreret i gamle flintegrave på begge sider af Ulvshalevej. Status er uvis for stor kærguldsmed, hvis bestande tilsyneladende fluktuerer noget.

Hovedparten af Ulvshaleskoven er kortlagt som Natura 2000 skovhabitatnatur. Den mest udbredte skovnaturtype er egeblandskov (9160), som findes i den centrale og østlige del af skoven, og stedvis i mosaik med vinteregeskov (9170). Elle- og askeskov (91E0) er kortlagt i nogle af de våde lavninger mellem stenstrandvoldene, og endvidere et lille areal med bøg på mor (9110) ud mod Ulvshalevej. Endelig er stilkegekrat (9190) udbredt i den sandede vestlige del af skoven.

Den vestlige del af Ulvshaleskoven har som nævnt været afgræsset i længere tid end den øvrige skov. Allervestligst har dette område indslag af flyvesand, og der er en gradvis overgang fra skoven til den helt åbne strandeng ud mod kysten. Overgangsområdet er kortlagt som en mosaik af forskellige klitnaturtyper som enebærklit, klithede, grå/grøn klit og klitlavning.

Mellem strandvoldene er der flader med strandengsnatur. Der, hvor saltpræget skyldes lejlighedsvis vinteroversvømmelse, kan der være mosaik med ferske naturtyper, f.eks. rigkær. Denne kalkprægede naturtype findes i øvrigt som langstrakte forekomster på begge sider af Ulvshaleskoven.

Syd for Ulvshaleskoven er der opbygget et morlag på de gamle strandvolde med enekrat, tør hede, surt overdrev og tidvis våd eng i mosaik. Desuden er der små forekomster af de regionalt sjældne naturtyper *tørvelavning* og *søbred med småurter*. I området er kortlagt 10 små søer med naturtypen søbred med småurter, fem næringsrige søer, samt to laguner.

Generelt viser Natura 2000-planen, at den lysåbne natur på Ulvshale er i god-høj naturtilstand. Hvor der er forekomster i moderat naturtilstand, hænger dette i næsten alle tilfælde sammen med niveauet af artstilstanden. At indholdet af karakteristiske arter i en bestemt forekomst er beskedent, kan skyldes, at der er tale om natur under udvikling, at de fysiske kår som f.eks. jordbundsforhold ikke er helt optimale for naturtypen eller, at der er langt til tilsvarende natur med relevante arter. Skovhabitatnaturtyperne er ikke tilstandsvurderede.

Den største forvaltningsmæssige udfordring på flere af de lysåbne arealer på Ulvshale er vedvarende genvækst af vedplanter, særligt vortebirk. Det hænger sammen med en hidtidig utilstrækkelig forvaltning, men skyldes formentlig også et stigende niveau af atmosfærisk afsat kvælstof i en meget næringsfattig natur, der er udviklet på stenstrandvolde og flyvesand. Hvor stor nettotilførslen er vides ikke med sikkerhed.

2.5 Bilag IV-arter og bilag I-fugle

En række dyre- og plantearter er i EU vurderet som særligt sårbare og truede. For vildtlevende fugle fremgår beskyttelsesbestemmelser af EU's fuglebeskyttelsesdirektiv, hvoraf særligt beskyttede arter, som fuglebeskyttelsesområderne er udpeget for, fremgår af direktivets bilag I. Bilag II i habitatdirektivet lister på tilsvarende måde arter, der kan udpeges områder for, og som godt kan forekomme uden at være på udpegningsgrundlag. Af habitatdirektivets bilag IV fremgår arter, der er omfattet af en streng beskyttelse. Bilag IV-arterne må i hele landet ikke forsætligt slås ihjel, og der er forbud mod forstyrrelse eller ødelæggelse af deres yngle- og rasteområder. For vildtlevende fuglearter er der også forbud mod forsætligt drab, forringelse af levesteder og ødelæggelse af reder. Beskyttelsen af arterne fremgår af artsfredningsbekendtgørelsen[7], herunder blandt andet de nævnte forbud og undtagelser.

I projektbeskrivelsens 0 findes en opgørelse af nyere fund af ovennævnte bilagsarter.

De store strandenge på Fællesgræsningen nord for Ulvshaleskoven giver gode fourageringsvilkår for såvel ynglende som rastende kysttilknyttede fugle. Arter fra fuglebeskyttelsesdirektivet, der er relevante som ynglefugle i

[7] https://www.retsinformation.dk/eli/lta/2021/521

naturnationalparken, er plettet rørvagtel, rørhøg og klyde. De menes alle at yngle uregelmæssigt inden for området. Plettet Rørvagtel lever meget skjult, men er hørt syngende både i Vedelområdet og på Mågenakken, hvor der begge steder, bortset fra prædationsrisikoen, må vurderes at være egnede yngleforhold for arten.

En række rastende andefugle er ligeledes på udpegningsgrundlaget for fuglebeskyttelsesområdet og relevante i naturnationalparken. Det gælder bl.a. grågås, pibeand, spidsand, skeand, troldand samt stor skallesluger og toppet skallesluger.

Fra habitatdirektivets bilag IV er ni arter af flagermus registreret inden for naturnationalparken. Det drejer sig om brunflagermus, dværgflagermus, frynseflagermus, skimmelflagermus, sydflagermus, troldflagermus, vandflagermus, pipistrelflagermus samt den allerede nævnte bredøret flagermus. Spredt i området findes også bilag IV arterne springfrø og spidssnudet frø samt mere uregelmæssigt strandtudse og grønbroget tudse, der formentlig er ret mobile indenfor en større geografi. Markfirben er konstateret enkelte gange på nogle af de tørre arealer i området, og har formentlig en lille, men stabil forekomst.

2.6 Øvrige fredede arter og rødlistede arter

En række danske dyre- og plantearter, der ikke er opført på bilag IV, er fredet i henhold til artsfredningsbekendtgørelsen.

Den Danske Rødliste er en samlet oversigt over ca. 13.900 danske arter, som bl.a. rummer information om, hvor truede disse arter er. Hver art er, gennem en standardiseret proces udviklet af International Union for Conservation of Nature (IUCN), henført til en kategori, som afspejler artens status i den danske natur. De rødlistede arter omfatter kategorierne: Utilstrækkelig data (DD), regionalt uddøde (RE), kritisk truet (CR), truet (EN), sårbar (VU) og næsten truet (NT)[8].

I projektbeskrivelsens 0 findes en opgørelse af nyere fund af fredede og rødlistede arter (rødlistekategorierne RE, DD, CR, EN, VU og NT).

I Naturnationalpark Ulvshale lever en del nationalt fredede arter udover dem, som allerede er anført ovenfor, fordi de findes på habitatdirektivets bilag IV. Det drejer sig om alle danske krybdyrarter, nemlig (foruden markfirben som er på bilag IV) hugorm, snog, skovfirben og stålorm.[9] Endvidere paddearterne lille vandsalamander og grøn frø, mens registreringer af butsnudet frø vurderes at være usikre. En enkelt fredet sommerfugleart findes også i området, nemlig hvid admiral, der er knyttet til almindelig gedeblad i skovlysninger.

Alle danske orkidéarter er fredede. Fra Ulvshale Naturnationalpark kendes seks arter, nemlig majgøgeurt, kødfarvet gøgeurt, skovhullæbe, sumphullæbe, bakkegøgelilje og koralrod. Sidstnævnte har været kendt fra en enkelt forekomst på kanten af en gammel flintegrav på Mågenakken, men er ikke set siden 2016.

Naturnationalparken rummer generelt et rigt plante-, svampe- og dyreliv med en del nationalt rødlistede og truede arter i henhold til Rødliste 2019.

Fuglene indtager en meget fremtrædende plads i rødlisteoversigten, bilag 1, Tabel 4.1, med i alt 87 af 169 arter, altså lidt mere end halvdelen. Det hænger sammen med, at fuglene er den artsgruppe, som nyder størst bevågenhed og derfor bliver løbende observeret af lokale ornitologer, at en række "almindelige" arter er rødlistede, fordi de har udvist markant tilbagegang siden seneste rødlistning i 2013, samt at der foreligger en lang række iagttagelser af rødlistede arter, som har passeret området på gennemtræk eller rast. Af arter, der fortæller noget kvalitativt om områdets (potentielle) værdi som ynglelokalitet, kan nævnes lille flagspætte (EN), der med mellemrum etablerer sig som ynglefugl i ellesumpen, og høge-sanger (RE), der tidligere har ynglet i slåenkrat på heden og potentielt kan vende tilbage som ynglefugl, som det er sket på Østmøn.

[8] https://ecos.au.dk/forskningraadgivning/temasider/redlist/roedliste-2030

[9] Den følgende gennemgang bygger primært på udtræk fra den fællesoffentlige database Arter.dk; jf. bilag 1. Men opgørelsen bygger også på Naturstyrelsens generelle kendskab til området og på registreringer, der f.eks. er lagt på databaser, der ikke indgår i Arter.dk.

Af sjældne planter, der figurerer på rødlisten, er der en overvægt af arter, som findes i tilknytning til våd og næringsfattig natur: vandhuller, eksponeret tørvebund eller blot områder med høj grundvandstand på næringsfattig bund. Blandt disse kan nævnes almindelig søpryd (EN), kærfnokurt (EN), eng-ensian (EN), vandportulak (EN) og svømmende sumpskærm (VU), der alle tilhører en af trusselskategorierne, samt liden soldug, strandbo m.fl., der opfattes som næsten truet (NT).

Der er for nærværende kendskab til mindst 21 rødlistede svampearter og 14 rødlistede laver inden for naturnationalparken. Heraf er henholdsvis to og én art vurderet som enten truet eller kritisk truet, nemlig fyrre-ildporesvamp og tørve-flammehat (begge EN) og lavarten gammelskovs-porina (CR). Særligt laverne er interessante, da alle de rødlistede arter bortset fra en enkelt bægerlav er knyttet til gammel, lysåben skov.

Naturstyrelsen har kendskab til i hvert fald 17 rødlistede insektarter fra området, hvoraf 8 er sommerfugle og 7 er biller. De rødistede sommerfuglearter er primært "næsten truet" (NT) og knyttet til lysåben natur, mens billerne er repræsenteret ved flere truede arter i såvel lysåben natur som skov, f.eks. klitguldbille (CR - eneste kendte danske levested på Ulvshale), lille guldløber (EN), pragtsumpløber (EN) og lindegråbuk (VU). Endelig kendes fra naturnationalparken sandgræshoppe (NT), der holder til i klitområdet på Nordstranden, og overdrevsmurerbi (VU), der er registreret ved Ulvshale Skanse.

Ikke alle insektfamilier er blevet rødlistevurderede, og der vides f.eks. at leve flere meget sjældne vandbillearter i de gamle næringsfattige flintegrave på heden. En anden ikke-rødlistevurderet art, der kendes fra området, er den særprægede netvingeart nordisk myreløve, der er afhængig af vegetationsløse klitpartier, hvor dens larve fanger nedskridende smådyr fra bunden af små åbne sandkratere. Generelt er tilgængelige oplysninhger om hvirvelløse dyregrupper i området begrænset.

2.7 Landskabelige og hydrologiske forhold

Halvøen Ulvshale er et ungt landskab dannet efter at isen var smeltet væk fra området i sidste istid. Ulvshale afgrænses mod sydøst af et morænelandskab ved Hegnede Bakke. Ulvshaleskoven afgrænses mod alle sider af en mosaik af lysåbne afgræssede naturarealer, hav og sommerhusområder.

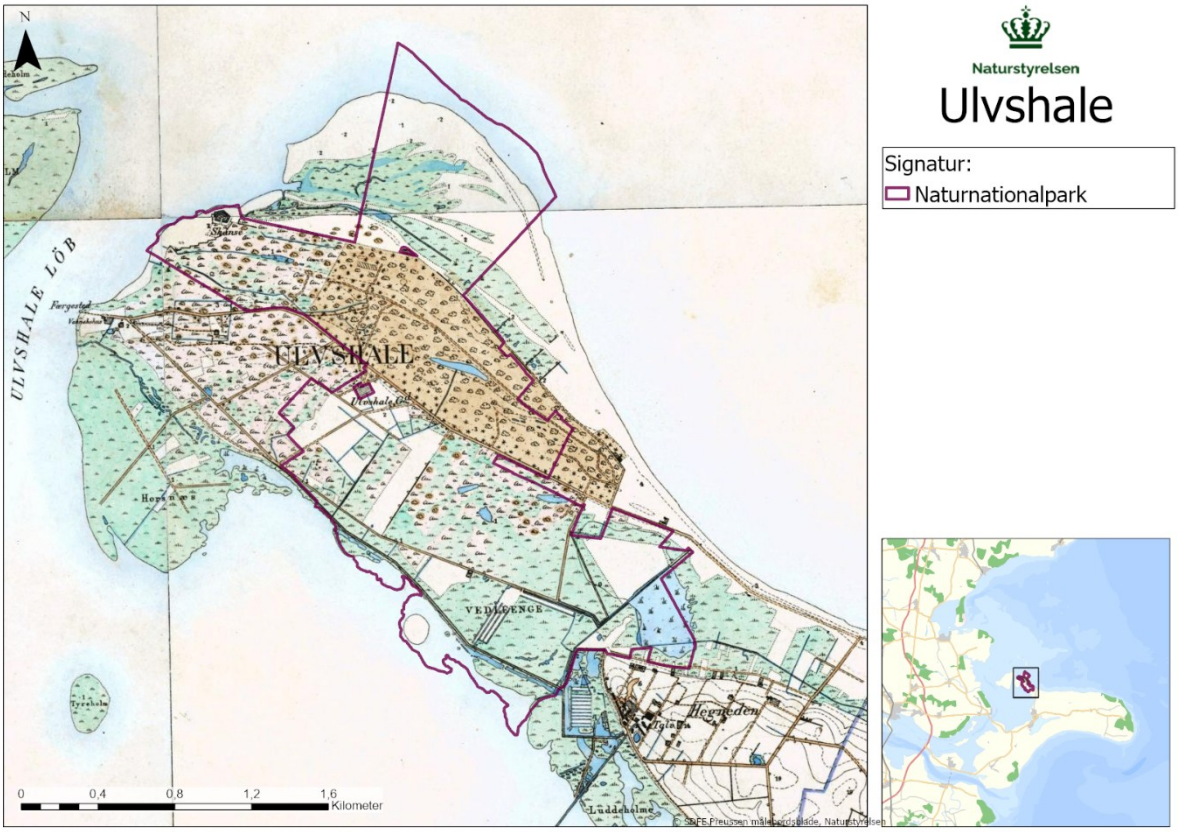
Siden istiden er Ulvshales landskab dannet af hav og vind. Materialer fra den løbende erosion af Møns Klint er ført mod vest af havet og aflejret som en serie af vifteformede flintestens-strandvolde af kugleflint, der udgør hovedparten af halvøen. I mere eller mindre strømlæ er finkornet materiale aflejret som vadeflader og strandenge på sydsiden af strandvoldene. Endelig er nordkysten og de vestlige dele af strandvoldene præget af flyvesand. Mest som tilgroede klitter, men den løbende pålejring af sand muliggør også dannelse af hvide klitter i yderste række langs nordstranden.

På grund af tidligere flintegravning nord og syd for Ulvshaleskoven ses de mest uforstyrrede strandvolde i dag som et bølget relief inde i skoven. Fredningen af det meste af skoven i 1929 havde bl.a. til formål at forhindre yderligere flintegravning. Mange steder står træerne i skoven direkte på volde af kugleflint. I øst-vestgående lavninger er der ellesumpe, og i den vestlige del af skoven er jordbunden præget af flyvesand.

Ulvshaleskoven har i store træk naturlige hydrologiske forhold. Der er enkelte gamle afvandingsgrøfter fra nogle af de største ellesumpe i skoven, men disse grøfter er i 00'erne blevet lukket som led i den hidtidige forvaltning af skoven som urørt skov. Nord for skoven er der dels delvis tilgroede afvandingsgrøfter mellem de naturlige lavninger, dels gamle flintegrave, der nu fremstår som søer. Overgangen mellem det store engareal og klitområdet på nordstranden markeres af en 900 m lang gammel flintegrav, der nu fremstår som klitlavning. På hedearealet syd for Ulvshaleskoven er der flere vandfyldte flintegrave.

Sydengene er beskyttet mod oversvømmelse af et knap 2 meter højt dige, der blev anlagt efter den store stormflod i 1872. De bagvedliggende ferske enge fremstår med nogen grøftning i forbindelse med tidligere, men relativt kortvarige forsøg på opdyrkning. Gåsesøen ud for Ulvshalegaard (Ulvshale Naturcenter) blev etableret som led i

et naturgenopretningsprojekt i 1990'erne. Engene afvandes ved pumpning af en afvandingskanal i kanten af Naturnationalparkens sydøstligste hjørne. Denne afvandingskanal afleder også vandet fra sommerhusområdet Ulvshale Strands østligste del.

Kort 2.5 Høje målebordsblade 1842-1899

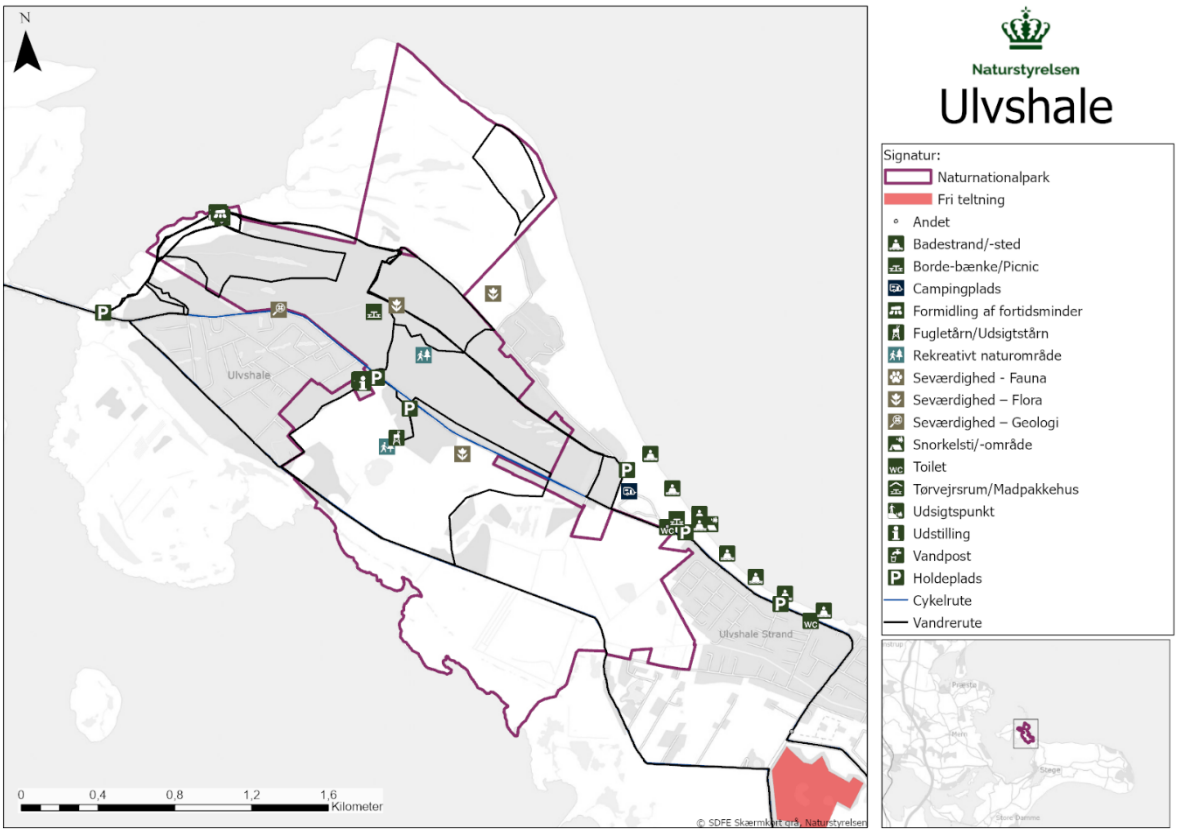
2.8 Rekreative forhold

Den rekreative brug af området kan betegnes som det stille friluftsliv. Det vil sige aktiviteter, hvor fred og ro samt naturoplevelsen er det vigtigste formål med naturbesøget, og hvor aktiviteten primært er gang og ophold. Det stille friluftsliv er ofte ikke organiseret og er præget af relativ lav fysisk intensitet. Den største gruppe af brugere i skoven er dermed enkeltpersoner eller mindre grupper. Området er nærområde for de mange sommerhusejere. Desuden tæller det en bred vifte af lokale og turister. Det er hundeluftere, svampeplukkere i sæsonen, sankere (f.eks. blåbær, havtorn), artsinteresserede (botanik, sommerfugle, fugle) og folk, der cykler eller bare går en tur.

Tabel 2.6 Oversigt over friluftsaktiviteter, som har krævet Naturstyrelsens tilladelse i perioden 2014 til 2023. Statistikken baserer sig på ansøgninger om afholdelse af arrangementer på statens arealer ift. Naturstyrelsens retningslinjer. Statistikken er forbundet med nogen usikkerhed, idet der kan forekomme aktiviteter, hvor der ikke er søgt om tilladelse. Dertil kommer, at langt de fleste friluftsaktiviteter ikke kræver tilladelse fra Naturstyrelsen og tabellen nedenfor kan således langt fra betragtes som en fuldstændig opgørelse over alle friluftsaktiviteter.

Aktivitetstype	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	I alt
Dagorienteringsløb			1		1	1	1	4		1	7
Hundetræning											0
Kørsel med vogn (hund/hest)											0
Motionsløb											0
MTB/cykling (konkurrence)											0
Natorienteringsløb											0
Ridning											0
Skovtur*	1	1	3	2	4	19	26	14	19	14	50
Øvrige*		2	2	3	13	10	52	39	5	4	89
I alt											**146**

* Fra 2018 kan tørvejrsrummet Kostalden bookes ved at booke skoven (Skovtur + Øvrige). Kostalden bookes primært af Vordingborg Kommunes Sundhedscenter, hjemmeskoleundervisere (specielt 2020+2021) og skoler. Fra 2019 starter en privat naturguide og udbyder skovture (kommerciel aftale med Naturstyrelsen)

Kort 2.6 Nuværende friluftsfaciliteter indenfor og udenfor naturnationalparken (Både Naturstyrelsens faciliteter samt øvrige faciliteter, som findes på Udinaturen.dk – bl.a. kommunale faciliteter. Den samme facilitet kan være lagt ind flere gange af forskellige operatører.)

Den over 175 km lange afmærkede vandrerute Camønoen går gennem Ulvshale. Desuden har Naturstyrelsen fem afmærkede ruter af forskellig længde. Derudover findes der mange trampestier, da skoven er nabo til et sommerhusområde. Ulvshale Naturcenter er ofte udgangspunkt for vandreture i området.

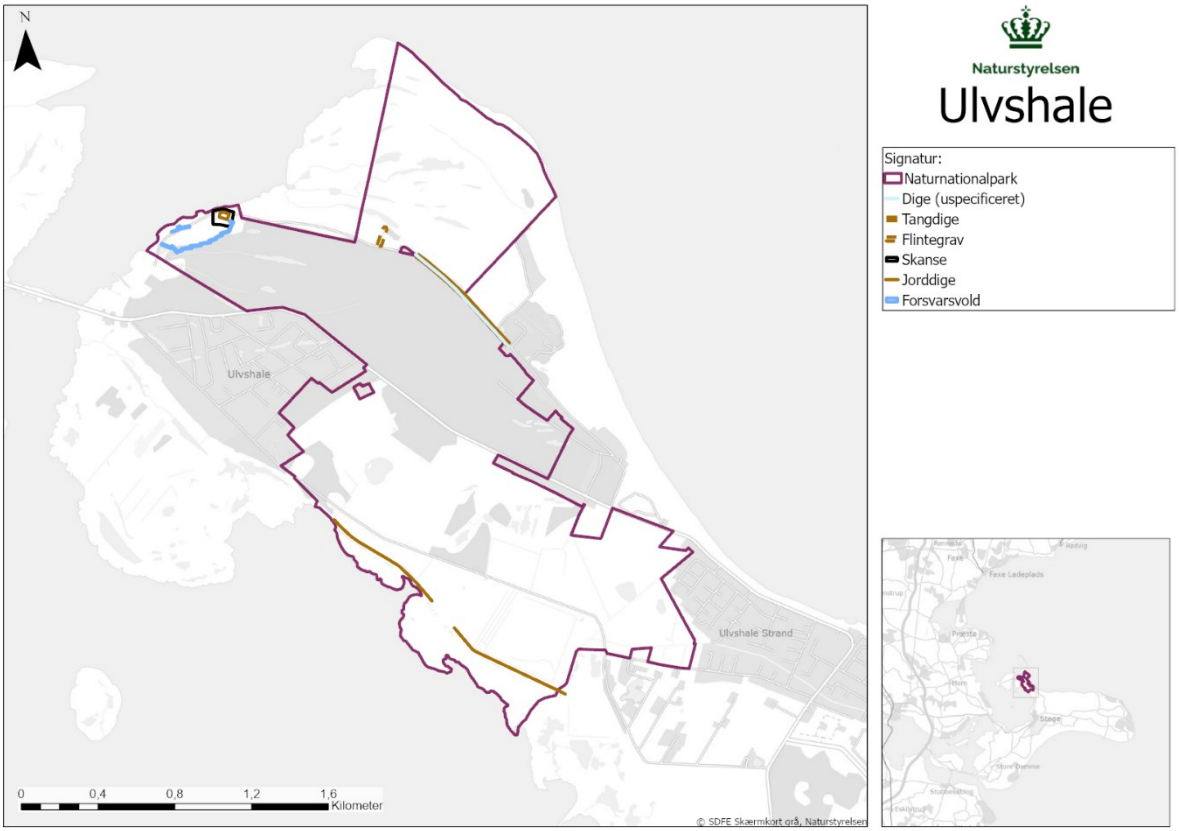
Cykelruten Panoramaruten "På opdagelse med familien", der er en afstikker fra de to nationale cykelruter nr. 9 Helsingør-Gedser (del af København-Berlin cykelruten) og nr. 8 Østersøruten, går igennem både Ulvshaleskoven og de lysåbne områder syd for Ulvshalevej. Ruten går fra Stege til Nyord, idet ruten følger Ulvshalevej ud og grusvejen Telefonstien i den sydlige del hjem. Der er ingen afmærkede rideruter, men det er muligt at ride iht. naturbeskyttelseslovens adgangsregler.

Ulvshale Naturcenter, der er ejet af Naturstyrelsen, er et naturligt udgangspunkt for besøg på Ulvshale. Her er et åbent madpakkehus med plancheudstilling, der fortæller om naturen og områdets historie. Der er et handicapvenligt toilet, vand og en udendørs picnicplads med bålsted. På naturcenteret er der desuden et aflåst rum, Kostalden, som kan bookes til aktiviteter og ophold.

Der er et enkelt lavt fugleskjul med udsigt over Gåsesøen, hvortil der er adgang fra en trægangbro. Gangbroen er egnet for kørestolsbrugere og andre med nedsat mobilitet.

Der er to mindre P-pladser inden for parken. Én ved Ulvshale Naturcenter og en ved indgangen til fugleskjulet. Desuden er der to mindre P-pladser umiddelbart uden for naturnationalparken. Der er borde/bænkesæt ved Vogterhuset i den nordlige del af skoven. Spredt rundt langs veje og stier er der enkelte såkaldte ”tænkebænke”.

2.9 Fredede og beskyttede fortidsminder

Kort 2.7 Fredede og beskyttede fortidsminder og andre kulturhistoriske spor

Inden for naturnationalparken er der registreret tre fredede fortidsminder. Alle tre hører til samme skanseanlæg fra Englandskrigene for godt 200 år siden og ligger nordvestligt på Ulvshale vendt mod Ulvshaleløbet.

Ulvshale Skanse er et af mange tilsvarende anlæg langs de indre østdanske kyster, der blev opført for at forhindre landgang og beskytte handelsskibe i den periode, hvor den danske flåde var taget af englænderne. Skansen blev opført i 1808 og var i funktion til 1814. Den måler 90 meter x 66 meter og består af en ydre grav, hvorfra de opgravede volde rejser sig 2 meter op på de tre sider, samt en indre grav, der omkranser indre volde på alle fire sider, der når yderligere 1 meter i højden. I 2017 blev der opdaget og fredet en zig-zagformet forsvarsvold med tilhørende løbegrav, der udgår fra skansen og løber 450 meter mod SV. På grund af tilgroning havde dette anlæg ikke tidligere været erkendt. I 2022 blev der opdaget en lille forpostskanse, der ligesom forsvarsvolden blev synlige på det såkaldte "skyggekort", der afslører små højdeforskelle i terrænet. Anlægget er nu fredet, men endnu ikke beskrevet.

Langs nordsiden af Ulvshaleskoven findes et 670 m langt beskyttet tangdige. Det har siden begyndelsen af 1800-tallet adskilt græsgangen på Ulvshale i to dele, idet de nordlige arealer tilhørte bønderne i Udby, mens skoven og arealerne syd for tilhørte borgerne i Stege. Tangdiget er ikke omfattet af en fortidsmindefredning, men er registreret som beskyttet dige og som et ikke fredet fortidsminde.

Vogterhuset ved tangdigets vestende har formentlig været beboet af Udbybøndernes hyrde.

Inden for naturnationalparkens afgrænsning er der registreret 4 beskyttede diger. Det længste er et ca. 1.500 meter langt dige på nordsiden af Ulvshaleskoven, hvoraf det beskyttede tangdige udgør den østlige del. Derudover er der 3 registrerede digeforløb syd for Ulvshalevej; 2 diger på henholdsvis 460 og 550 meter løber i NØ-SV retning og 1 dige på 420 meter i NV-SØ retning langs Telefonstien. Der er tale om diger, der markerer tidligere ejen-

domsskel. Syd for Ulvshalevej er de formentlig fra midten af 1800-tallet, hvor Stege-borgernes græsningsfællesskab ophørte. Det er jorddiger med stensatte delstrækninger. Den samlede længde af de registrerede beskyttede diger er ca. 3.100 meter, hvoraf 840 meter samtidig er registreret som fortidsminde.

Endelig er der en del spor efter industriel kugleflintgravning fra starten af 1900-tallet og helt frem til 1974. Der findes spor flere steder på arealet, men de mest synlige ligger langs skovbrynet/grusvejen mod nordøst.

2.10 Forholdet til lovgivning

Lov om etablering af naturnationalparker blev vedtaget af Folketinget i juni 2021. Loven indeholder en række ændringer af bl.a. skovloven og naturbeskyttelsesloven. Etablering af Naturnationalpark Ulvshale vil ud over ansøgning om etableringstilladelse være afhængig af en række tilladelser og dispensationer fra anden lovgivning. Opførelse af hegn kan forudsætte en række tilladelser/dispensationer, ligesom udsætning af dyr, genopretning af mere naturlige hydrologi, visse biodiversitetsfremmende indsatser og anlæg af friluftsfaciliteter m.v.

I forbindelse med forvaltning af naturnationalparken vil der i anden lovgivning være en række krav, der sætter rammerne for aktiviteterne i naturnationalparken. Det vil eksempelvis omfatte regler for tilsyn med de store planteædende pattedyr, opfyldelse af Natura 2000-planerne og forpligtelser i forhold til beskyttede naturtyper, fredninger og beskyttet kulturarv. I forbindelse med ansøgning om tilladelse til etablering af naturnationalparken skal der udarbejdes en væsentlighedsvurdering efter habitatbekendtgørelsen og en vurdering af målsatte vandforekomster. Det er Styrelsen for Grøn Arealomlægning og Vandmiljø som myndighed, der giver tilladelse til projektet og foretager væsentlighedsvurderingen.

Etablering af Naturnationalpark Ulvshale og forvaltningsplanens gennemførelse er, udover etableringstilladelsen, afhængig af tilladelser, godkendelser eller dispensationer efter bl.a. følgende love:

- Naturbeskyttelsesloven
- Vandløbsloven
- Planloven
- Byggeloven
- Museumsloven
- Vej- og færdselslovgivning
- Miljøvurderingsloven
- Lov om hold af dyr
- Dyrevelfærdsloven
- Bekendtgørelse om Ulvshale-Nyord Vildtreservat

Dertil kræves en vedtægtsændring i Ulvshale-Fællesskov Digelagets vedtægter, hvor græsning på diget ikke er tilladt. Forslag til ændrede vedtægter er fremsendt til digelagets bestyrelse.

Fredninger og vildtreservater

Naturnationalpark Ulvshale er omfattet af følgende fredninger, hvor hovedindholdet er:

- Ulvshaleskoven (2016):
  Fredning af Ulvshaleskoven i 1929 og 1946 havde til formål at fastholde de geologiske og landskabelige værdier og fredningen tillader ikke græsning i skoven. Fredningen i 2016 tillader græsning i skoven samt fældning af skyggetræer til gavn for biodiversiteten. Formålet er at opretholde og understøtte varierede levesteder for at styrke de naturgivne betingelser for biodiversiteten samty at sikre gunstig bevaringsstatus for de naturtyper og arter, som er på udpegningsgrundlaget for henholdsvis habitatområdet og fuglebeskyttelsesområdet. Matriklerne 335 og 336, Stege Jorder, Ulvshale ligger inden for fredningen af 1929 og 1946, men er ikke medtaget i fredningen i 2016, hvilket betyder, at der skal dispenseres på disse to mindre matrikler for forbud mod græsning, så disse to matrikler kan indgå i græsningsskoven.

- Ulvshale (1974):
  Fredningen tilsigter, at arealerne på Fællesgræsningen nord for skoven bevares i deres nuværende tilstand, således at deres karakter af strandeng og græsningsareal opretholdes.

- Ulvshale (1946-47)
  Heden syd for Ulvshalevej er fredet for at bevare den landskabelige skønhed med tør og fugtig hede, som strækker sig over de synlige strandvolde.

Naturnationalparken grænser op til Nyord-Ulvshale Vildtreservat ved kysten i den nordvestlige ende, og engene syd for Telefonstien mod syd indgår i reservatet. Reservatet er et af de rasteområder for fugle i Danmark, som tiltrækker flest arter og er nogle af de vigtigste rastepladser for knopsvane, bramgås, gråand, krikand, spidsand og pibeand. Jagt, vind- og kitesurfing er forbudt i de kystnære vandområder syd for naturnationalparken

Vandområdeplaner
Vandområdeplan[10] for Vandområdedistrikt 2, Sjælland dækker planperioden 2021-2027. Den indeholder oplysninger om påvirkningerne af vandområderne, beskrivelse af overvågningen af vandområderne, vurderinger af tilstanden i vandområderne, de miljømål, der gælder for det enkelte område, samt et resumé af de indsatser, der gennemføres med henblik på at opfylde de fastlagte mål. Der er beskrevet mindre ændringer i afvandingsforholdene i projektbeskrivelsen, som ikke vurderes at have betydning for Vandområdeplanen.

2.11 Forholdet til øvrig planlægning for området

Området vil blive forvaltet efter Naturstyrelsens retningslinjer for urørt skov[11].

I området hvor Naturnationalpark Ulvshale etableres, er der i øvrigt vedtaget planlægning, som fremgår af nedenstående.

Ifølge Vordingborg Kommuneplan 2018-2030 er arealet udlagt til; områder med stort naturindhold, Natura 2000-områder og naturområder med særlige beskyttelsesinteresser og områder med landskabelig værdi. Skovrejsning er uønsket for hele området. Et mindre areal ved Naturcenter Ulvshale er udlagt som sommerhusområde.Naturnationalparken er ifølge Grønt Danmarkskort udlagt med *særlige naturbeskyttelsesinteresser.* Området er ligeledes udpeget som et kulturmiljø, der ved sin fremtræden afspejler væsentlige træk af den samfundsmæssig udvikling, og som et område med *lokale geologiske bevaringsværdier.*

Der er ingen vandforsyningsmæssige interesser i området. Sommerhusområderne på Ulvshale forsynes af Ulvshale Vandværk, der har kildeplads umiddelbart nord for Hegnede Skov nogle km fra parken. Det meste af Naturnationalpark Ulvshale er karakteriseret som område med drikkevandsinteresse, men der er ingen områder med indvindingsoplande eller boringsnære beskyttelsesområder.

Der er ingen grave- eller interesseområder inden for naturnationalparken (Region Sjællands gældende råstofplan[12]). De fleste af områdets mange fredninger har bestemmelser mod råstofgravning. Flintegravningen ophørte så sent som i 1974.

2.12 Forholdet til national sikkerhed

Forsvaret har ikke aktiviteter på Ulvshale, og der er derfor ingen forsvarshensyn, der skal adresseres i forbindelse med oprettelse af eller projektering af Ulvshale Naturnationalpark.

[10] https://mim.dk/media/njvlvhax/vandomraadeplanerne-2021-2027-22-9-2023.pdf, afsnit 7.2.1.2

[11] https://naturstyrelsen.dk/media/i4ypx1bg/bilagb_overordnede-retningslinjer-for-uroert-skov.pdf

[12] https://www.regionsjaelland.dk/klima-og-miljoe/raastoffer/raastofplan-2020

2.13 Inddragelse af offentligheden

Der er i forbindelse med udarbejdelse af denne projektbeskrivelse og forvaltningsplan for Naturnationalpark Ulvshale gennemført en inddragelse af offentligheden på forskellige niveauer og i forskellige faser. Der er i tilknytning til processen med etablering af alle naturnationalparker på statens arealer oprettet en national videnskabelig arbejdsgruppe og en national arbejdsgruppe for interessenter. Derudover er der nedsat en lokal bestyrelse til hver naturnationalpark med repræsentanter for lokale foreninger, brugergrupper m.m. Den lokale bestyrelse, erstatter den lokale projektgruppe, der fungerede indtil foråret 2024. De to nationale arbejdsgrupper er kommet med ønsker og forslag til naturnationalparken på baggrund af møder den 25. maj og 3. juni 2022.

Den lokale projektgruppe blev etableret i april 2022, og det første møde blev afholdt d.12 maj 2022. Efterfølgende var der yderligere 2 møder. I 2024 blev den lokale projektgruppe nedlagt og erstattet af en bestyrelse. Bestyrelsen blev nedsat den 31. maj 2024, og der er afholdt i alt 12 møder i løbet af 2024, 2025 og 2026. Bestyrelsen har afleveret et notat til Naturstyrelsen med input angående emner som naturgenopretning, dyrehold, friluftsfaciliteter, afmærkede ruter og særlige ønsker til stier uden for hegn og faciliteter for bevægelseshæmmede.

Vordingborg Kommune er inddraget i processen bl.a. i form af deltagelse i den lokale projektgruppe, og siden i bestyrelsen. Derudover vil kommunen være myndighed for en del af myndighedsarbejdet i forbindelse med naturnationalparkens realisering, og en tættere dialog indledes med kommunen ift. de tilladelser og dispensationer projektbeskrivelsen fordrer.

De væsentligste temaer (bl.a. valg af dyr, hegnsføring, friluftsliv og naturgenopretning) har været drøftet i de to nationale arbejdsgrupper og i den lokale bestyrelse. I 2022 var der borgervandringer, åbent kontor og information via ugeblade. Desuden var der møder med enkeltpersoner og foreninger der ønskede det. I 2022, 2023, 2024, 2025 og 2026 har Naturstyrelsen haft en stand på Møn Folkemøde, hvor borgerne har kunne komme med input og høre mere. I 2024 har der været afholdt en række møder med foreninger og et borgermøde på Nyord, der er nabo til naturnationalparken. De forskellige gruppers input og refleksioner har herefter dannet grundlag for udarbejdelse af Naturstyrelsens første udkast til projektbeskrivelse og forvaltningsplan, der blev sendt i offentlig høring fra den 18. marts til den 20. maj 2025. I høringsperioden har der igen været afholdt en borgervandring. Både i 2022 og i høringsperioden forår 2025 har der været åbent kontor på Ulvshale, hvor man har kunnet komme forbi med spørgsmål og input. Alle - både borgere, kommuner og organisationer - har haft mulighed for at kommentere forslaget. I alt modtog Naturestyrelsen 49 høringssvar.

Efter høringsperioden er høringssvar og Naturstyrelsens forslag til ændringer blevet drøftet i bestyrelsen. Naturstyrelsen har efterfølgende udarbejdet et høringsnotat og har udarbejdet en revideret projektbeskrivelse og forvaltningsplan. Dette materiale har været forelagt minister og regeringsordførere sammen med et særskilt brev fra bestyrelsen.

For at sikre lokalt ejerskab og god lokal dialog om den enkelte naturnationalpark vil de lokale bestyrelser fortsætte efter åbningen. Bestyrelserne kan inden for lovgivningens rammer give input til Naturstyrelsen om forvaltningen i de enkelte naturnationalparker og kan inddrages i en række beslutninger vedrørende forvaltningen. Bestyrelsen har mulighed for løbende at drøfte lokale udviklingsmål for naturnationalparkeninden for lovgivningens rammer. Der kan desuden etableres processer, som sikrer, at miljøministeren forelægges bestyrelsernes bidrag og forslag. Bestyrelserne for naturnationalparkerne har dog ikke en forvaltningskompetence over naturnationalparkerne.

Efter etablering af Naturnationalpark Ulvshale vil den løbende forvaltning indgå i Naturstyrelsens øvrige portefølje af opgaver som forvalter af statsejede skov- og naturarealer. Relevant myndighedsarbejde vil ske ved gennemførelse af yderligere naturgenopretningstiltag (f.eks. hydrologiindsatser), og inddragelse af myndigheder vil ske ved evaluering af dyrevelfærd, tilsyn med de store planteædende pattedyr, overvågning af fortidsminder m.m. Der vil blive gennemført en evaluering af dispensationsmuligheden fra dyrevelfærdsloven et år efter de første dispensationer til naturnationalparker er givet. Desuden vil dyrevelfærden i de enkelte naturnationalparker, herunder den teknologiske understøttelse af tilsynet, blive evalueret 1 år efter dyrene er sat ud i naturnationalparken.

Formidling frem til åbning af naturnationalparken
I naturnationalparken afholder Naturstyrelsens lokale enhed arrangementer med henblik på formidling af selve naturnationalparken og formidling af de naturlige forandringsprocesser, der sættes i gang. Dette kan f.eks. ske i form af afholdelse af bioblitzer, offentlige naturvandringer evt. med særlige temaer (f.eks. krondyr, sommerfugle, genskabelse af naturlig hydrologi m.m.) og midlertidige skilte, der forklarer igangværende aktiviteter (veteraniseringshugst, tilkastning af grøfter og lign.).

På hjemmesiden og via SoMe informeres løbende om aktiviteterne i naturnationalparken med særlig fokus på befolkningens mulighed for at opleve naturen og forandringerne i retning af en vildere natur. Der udarbejdes nye turkoncepter, og turene afholdes med tilhørende formidling – dels i digitalt format og dels i folderformat. Der produceres en kort explainervideo, der på få minutter giver en billedrig indflyvning til naturnationalparken. Formidling af skiftet i retning af vildere natur foregår også i regi af Vores Vilde Natur, der er et stort landsdækkende samarbejdsprojekt mellem Friluftsrådet, Statens Naturhistoriske Museum og Naturstyrelsen.

Herudover kan Naturstyrelsen afholde åbent kontor (hvor styrelsens medarbejdere er fysisk tilstede i naturnationalparken og klar til dialog i dagtimerne), deltage i borgermøder og informere om status og proces via hjemmeside og evt. mindre udstillinger med roll-ups, opslag eller annoncer i lokale aviser.

Omfanget af ovenstående aktiviteter afhænger af tilgængelige ressourcer, lokale behov og muligheder og vil løbende blive drøftet med den lokale bestyrelse for naturnationalparken.

Formidling efter åbning af naturnationalparken
I selve naturnationalparken opsættes blivende formidling i form af skilte, plancher og tilhørende QR-koder. Der udarbejdes folder med stiforløb og oplevelsesmuligheder, og folderne trykkes og kan bl.a. hentes på lokale biblioteker, turistinformation m.v. Naturstyrelsen har desuden et samarbejde med en forfatter, der skriver et natureventyr – en eventyrlig vandrerute, der fortæller om den konkrete naturnationalpark i børnehøjde. Eventyret kan findes via appen Natureventyr.

Der vil fortsat blive afholdt arrangementer med henblik på formidling af selve naturnationalparken og formidling af de forandringsprocesser, der er sat i gang. Dette kan være bioblitzer, offentlige naturvandringer evt. med særlige temaer (f.eks. krondyr, sommerfugle, genskabelse af naturlig hydrologi m.m.). I det omfang, der er ressourcer og interesse lokalt, kan Naturstyrelsen også tage initiativ til at afholde Naturnationalparkens dag i samarbejde med NNP-bestyrelsen, og hvor der kan arrangeres bål, aktiviteter for børn, lokale foreninger har stande m.v.

Formidlingsmæssigt arbejdes der hen mod et årshjul af historier fra den lokale natur. Formidlingen vil ske via hjemmeside og SoMe med særlig fokus på befolkningens mulighed for at opleve naturen og forandringerne i retning af en vildere natur. Formidling af skiftet i retning af vildere natur vil fortsat også ske i regi af Vores Vilde Natur, der er planlagt som et 10-årigt projekt og for nuværende har finansiering frem til 2030.

Naturstyrelsen er åben overfor at deltage i lokale møder hos interesseorganisationer, borgergrupper m.v., hvis det ønskes, samt kan tilbyde rundvisninger og ture for særlig lokalt interesserede, studerende og forskere m.v., i det omfang at der er ressourcer til det.

Omfanget af ovenstående aktiviteter afhænger af tilgængelige ressourcer, lokale behov og muligheder og vil løbende blive drøftet med den lokale bestyrelse.

Nationalt arbejde med naturkendskab
På tværs af Naturstyrelsens kerneopgaver med formidling, friluftsliv nationalt og på de statsejede arealer har styrelsen igangsat initiativer, der skal øge befolkningens viden om den danske natur og styrke deres forhold til den. Nedenfor uddybes hvorledes styrelsen har tilrettelagt dette arbejde.

Naturstyrelsen har siden begyndelsen af 2026 huset sekretariatet for samarbejdsprojektet Vores Vilde Natur. Projektet er et partnerskab mellem Naturstyrelsen, Statens Naturhistoriske Museum og Friluftsrådet. Det er formuleret med en ti-årig vision, og de første fem år er støttet af Nordea-fonden og Aage V. Jensen Naturfond.

Hver partner står for et spor i projektet. Naturstyrelsen skal f.eks. udvikle og gennemføre vildere naturoplevelser med udgangspunkt i naturnationalparkerne, Statens Naturhistoriske Museum skal igangsætte citizen science-aktiviteter, og Friluftsrådet skal arbejde med vild natur i friluftsforeninger.

Der afholdes i regi af projektet f.eks. to årlige bioblitzer i naturnationalparkerne over hele landet, mindst et årligt nationalt citizen science-projekt med udgangspunkt i en konkret art knyttet til vild natur, og der uddannes over de næste fem år min. 1000 forandringsagenter, der skal hjælpe andre i gang med at opleve og handle for at skabe mere vild natur.

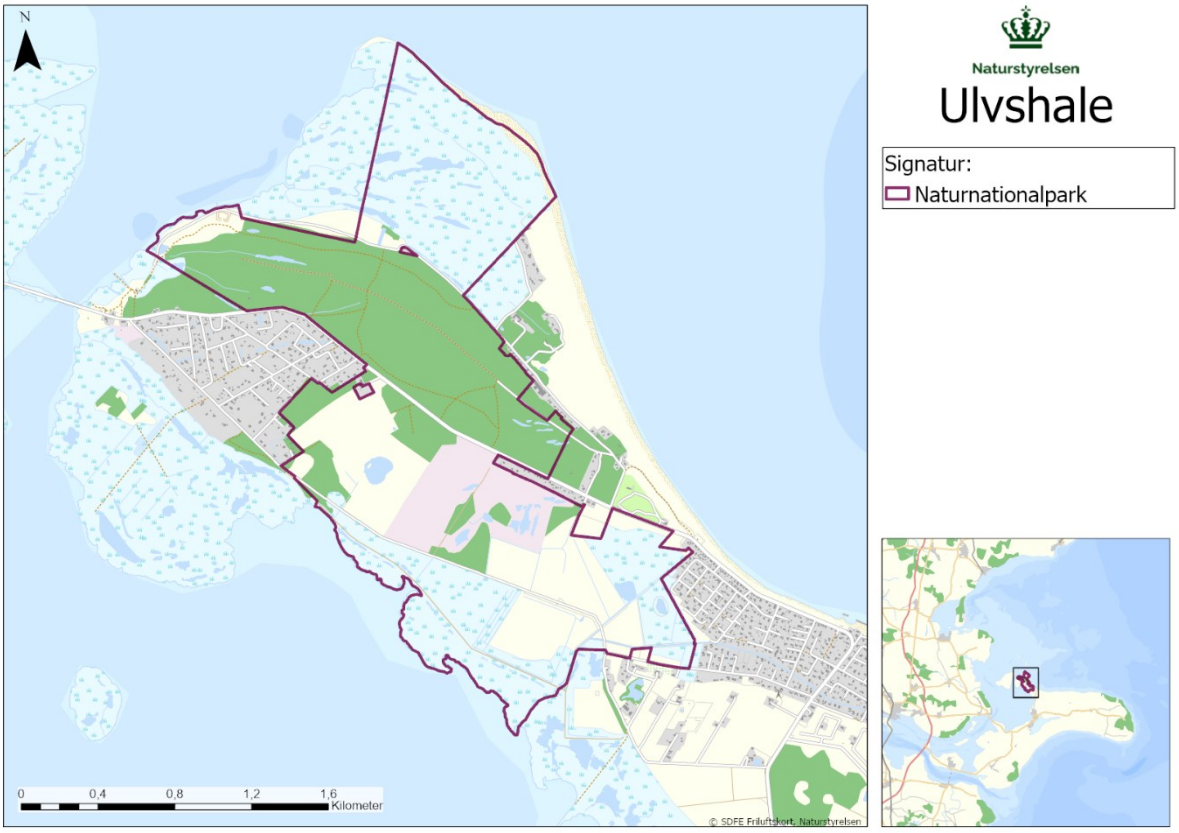
Alle aktiviteter udspringer af en fælles forståelse, der er formuleret på følgende måde:

”For at forstå noget, må du først være nysgerrig på det. For at beskytte noget, må du først kende det. Biodiversiteten er udfordret. Vi har fjernet levestederne. Vores kendskab til og forståelse for naturen, økosystemet og de hjemmehørende planter, svampe og dyr er begrænset. Og vi har langsomt mistet sproget for naturen – og dermed vores forbindelse til og begejstringen ved at se den første citronsommerfugls flagren i marts, cikoriens lyseblå blomsterøjne i juli og musvågens jagt i december.

Vi kan hjælpe vores vilde natur. Selv i vores egne baghaver. Og begejstring smitter. Når vi selv genfinder sproget for naturen, giver vi det helt naturligt videre til den næste. Vi kan faktisk ikke lade være.”

3. Projektbeskrivelse Planlagte tiltag og anlæg

3.1 Naturnationalparkens geografiske afgrænsning

Kort 3.1 Naturnationalpark Ulvshale - udstrækning samt angivelse af arealer inden for naturnationalparkens ydre afgrænsning, som ikke indgår i naturnationalparken. Det drejer sig om to af Naturstyrelses bygninger.

Naturnationalpark Ulvshale består af størstedelen af Naturstyrelsens arealer på Ulvshale. Naturnationalparken afgrænses af havet mod nord og syd samt sommerhusområder i vest og øst. Ulvshalevej indgår med ca. 700 meter i Naturnationalparken. Horsnæs, som består af strandenge mod sydvest, samt enkelte østlige skovparceller indgår ikke i naturnationalparken. Desuden er Ulvshalegård og Vogterhuset ikke en del af naturnationalparken.

3.2 Store planteædende pattedyr

Det vigtigste tiltag i naturnationalparkerne er introduktion af store planteædende pattedyr. Alle øvrige arter er i høj grad udviklet og tilpasset økosystemer, hvor store planteædere er til stede. Der ville, hvis mennesker ikke havde udryddet eller fortrængt arterne, være en rig fauna af store planteædende pattedyr og store rovdyr i Nordeuropa. Store pattedyr har påvirket økosystemer og bidraget med mange økosystemfunktioner i mange millioner år, hvoraf nulevende og nyligt uddøde arter af store pattedyr har påvirket økosystemer og arter de seneste 400-800 tusind år. Kort fortalt er den variation og påvirkning af økosystemer, der er betinget af store dyr, grundlæggende for eksistensen af mange fugle, svampe, insekter og planter. Store planteædere er grundlæggende ikke kun i kraft af deres direkte påvirkninger af vegetation, men også f.eks, fordeling af ressourcer, spredningsfacilitering og påvirkning af næringsstofcykler.

For at store planteædende pattedyr bedst fremmer økosystemer med høj biodiversitet er tre faktorer vigtige. Høj diversitet af arter af store planteædende pattedyr; at den samlede tæthed af store planteædende pattedyr er inden for det spænd, der kan kaldes naturligt, og at bestanden af de enkelte arter reguleres så tæt som muligt efter naturlige mekanismer.

3.2.1 Valg og fravalg af store planteædende pattedyr

Der er nedsat en videnskabelig arbejdsgruppe til at bidrage med faglig rådgivning til arbejdet med naturnationalparkerne. De har peget på vigtigheden af, at der i naturnationalparkerne er flere arter af store planteædende pattedyr, da arterne besidder hver deres fødesøgnings- og adfærdsmæssige egenskaber. Arter, der er meget forskellige, vil bidrage til en høj funktionel diversitet. I naturlige økosystemer vil store planteædende pattedyr typisk spænde over stor funktionel diversitet, og der vil typisk være en grad af nichedifferentiering, dvs forskelligartet fødevalg. Funktionel diversitet vil sige, at der både er arter, der foretrækker at græsse, og arter, der også gerne finder føde højere oppe i vegetationen i form af buske og træer (browsere). Den videnskabelige arbejdsgruppe har også anbefalet, at der i videst muligt omfang arbejdes med reproducerende bestande – bl.a. grundet den sociale adfærd hos sådanne bestande.

Det vigtige mål med høj funktionel diversitet er at fremme stor variation i levesteder. Dyrene vil sammen med den indledende naturgenopretning, som beskrevet i afsnit 3.7, være med til at fremme flere overgangszoner, mere dynamik og generelt flere levesteder til gavn for det samlede plante- og dyreliv.

Herunder følger en gennemgang af arter af store planteædende pattedyr, der er valgt og ikke valgt, til at blive sat ud i Naturnationalpark Ulvshale. Desuden beskrives de arter, som allerede er naturligt til stede i området.

Dyrevalget er generelt begrundet i:

- Naturgrundlag – herunder fødetilgængelighed
- Hvilke arter der naturligt er hjemmehørende

Øvrige hensyn – herunder behov for hegn og hegnets øvrige påvirkning

Nogle valg og fravalg af stor planteædende pattedyr er ikke beskrevet i detaljer nedefor fordi der er taget samlet stilling til dem. Det gælder bl.a. får og geder, som er kendt fra naturpleje i Danmark, men ikke naturligt hjemmehørende. Får har præference for blomster og urter i deres fødevalg[13], hvilket ikke understøtter naturgrundlaget i naturnationalparkerne. Geder derimod har en bred fødepræference og kan ud fra et funktionelt perspektiv evt. anvendes til sæsongræsning eller helårsgræsning i naturnationalparkerne, hvor der er et behov for påvirkning af træagtig opvækst, som andre arter ikke æder i samme omfang. Ved helårsgræsning med geder skal der i så fald være opmærksomhed på læskur med fast tag og til stadighed ren strøelse samt hegningsbehov .For nogle arter er der konkrete hensyn, som begrunder fravalg. Vildsvin fravælges grundet risikoen for spredning af Afrikansk Svinepest. Europæisk bison er pga. nær-udryddelse i 1940'erne fortsat præget af indavl, som påvirker artens fitness (evnen til at overleve og formere sig). Det bornholmske projekt bidrager til at bevare den europæiske bison

[13] Buttenschøn, R.M. (2024): Helårsgræsning – vurdering af bæreevne.

IGN Rapport, maj 2024. Institut for Geovidenskab og Naturforvaltning,

Københavns Universitet. 70 s. ill

som art og videreføres i Naturnationalpark Almindingen. Vildsvin og bison er vigtige arter for biodiversiteten og vil blive genovervejet ift. naturnationalparkerne, hvis f.eks. smitterisiko eller bisonartens robusthed udvikler sig i en positiv retning. Nogle arter er der begrænset erfaring med i Danmark og/eller de er mest egnede til særlige naturforhold. Det gælder bl.a. elg og vandbøffel. Disse arter udsættes ikke i bredt omfang i naturnationalparkerne, men erfaringerne med elge fra Naturnationalpark Gribskov følges ligesom erfaringerne fra øvrige projekter i Danmark. Det overvejes løbende, i hvilket omfang naturnationalparkerne skal bidrage til yderligere erfaringer.

Konkret artsvalg i Naturnationalpark Ulvshale
Naturnationalpark Ulvshale etableres med lavt hegn, hvilket bl.a. muliggør græsning ned til havet. Lave hegn fremgår også af den tidligere politiske aftale om placering af de senste 10 naturnationalparker. Store planteædende pattedyr på Ulvshale bliver bestande af kvæg og ponyer, med udgangspunkt i de bestande, der allerede afgræsser store dele af arealerne i dag året rundt. Der suppleres med helårsgræssende geder, evt. periodevis inden for mindre midlertidige hegn, hvis det skønnes nødvendigt f.eks. for at begrænse opvækst af birk på heden. På Ulvshale er der desuden en naturligt forekommende bestand af rådyr (beskrives på en af de kommende sider). Det væsentlige er, at arterne funktionelt komplementerer hinanden.

De vildtlevende rådyr kan passere ud og ind af hegnet. De bidrager til den samlede diversitet af store planteædende pattedyr og vil skabe variation, da de store pattedyr hver især påvirker området på forskellig vis gennem deres adfærd og foretrukne føde- og levesteder.

De store planteædende pattedyr vil sammen med den indledende naturgenopretning, som beskrevet i afsnit 3.7, gennem f.eks. skrælning og bid, fremme sammenbrud af skovbevoksninger og til en vis grad forsinke gentilgroning, og dermed sikre en påvirkning af området, som i sin dynamiske mosaikstruktur er til gavn for biodiversiteten. Dyrene har forskellige adfærdsmønstre, så der både bliver bidt på træerne, og græsset på mere lysåbne arealer med græs og urter. Dyrenes bevægelse rundt i området spreder frø og flytter på næringsstofferne, når de lægger deres gødning, som i sig selv er levested for en række arter. Dyrenes støvbadning kan skabe flere områder med bar jord, som dermed skaber flere levesteder for etårige planter og insektarter, samt mulighed for at krybdyr kan solbade. Barkskrælning skader træerne og laver mikrohabitater til gavn for f.eks. svampe og insekter. Naturgrundlaget og de sjældne arter i naturnationalparken er beskrevet i afsnit 2.6.

Ulvshale er et gammelt græsningslandskab, hvor husdyr som kvæg, heste, får, geder og grise har græsset sammen. Der er blevet taget træ ud af skoven. På de lavere arealer har der været høstet hø, og selvom vinteroversvømmelser har tilført næringsstoffer, har det generelt indtil for omkring 100 år siden været en udpint, meget næringsfattig og lysåben natur.

Den varierede græsning har understøttet en meget artsrig vedplantevegetation, der har overlevet til i dag. At græsningsdyrene blev sat ud af skoven for godt 100 år siden, har betydet, at dele af den oprindelige skovsteppevegetation med arter som bakkesvovlrod og sort fladbælg er forsvundet i skovbunden. Omvendt er f.eks. en divers billefauna og et stort antal rødlistede lavarter i skovens vestende udtryk for, at en betydelig del af den oprindelige lysafhængige artsmangfoldighed stadig er til stede. Den vedvarende afgræsning af de lysåbne områder og forstyrrelsen i form af flintegravning har på samme måde vedligeholdt lysåbne og tidvist eller permanent vanddækkede levesteder.

Græsningsregimet i naturnationalparken forsøges tilnærmet det tidligere udtryk med robuste kvæg og heste samt geder. Efter en længere periode med ustadig afgræsning og ophobning af næringsstoffer er der på de lysåbne arealer, særligt på hedearealet syd for skoven, et problem med kraftig birkeopvækst, som det vurderes at helårsgræsning med geder kan være bedst egnet til at imødegå. Der er allerede et læskur inden for den fremtidige hegning.

Dyrevalget er generelt begrundet i arternes forskellige påvirkninger af arealerne og deres foretrukne føde- og levesteder. Forskellene mellem arterne er nærmere beskrevet i de følgende afsnit. Antallet og artssammensætningen af store planteædere tilpasses i takt med, at området ændrer karakter, herunder hvad angår omfanget af tilgroning. Flere af de sjældne arter, der er truet af opvækst af tæt birke- og elleskov på de tørre eller tidvis våde lysåbne arealer, har meget små levestedsarealer på Ulvshale. De er en del af den oprindelige flora og fauna på

Ulvshale, og det vurderes, at mulighederne for at fastholde dem i området forbedres ved udsætning af helårsgræssende geder. En forventet reduktion i atmosfærisk kvælstofdeposition både som følge af tiltag på samfundsniveau og reduceret ruhed i bevoksningen vil formentlig bidrage til at problemet aftager over tid.

Nedenfor uddybes, hvilken sammensætning af planteædende pattedyr, Naturstyrelsen vurderer egnede til at påvirke området på flest mulige måder for at bevare og fremme af biodiversitet. Afsnittene om heste og kvæg bygger i vid udstrækning på Institut for Geovidenskab og Naturforvaltnings rapport om helårsgræsning.[14]

Kvæg
Alle kvægracer stammer fra og er samme art som den nu uddøde urokse. Kvæg har været en naturlig del af den vilde danske fauna, men i Danmark forsvandt de sidste urokser formentlig omkring år 900.

Kvæg er drøvtyggere og foretrækker græs og halvgræsser. Løv ædes især forår og efterår, mens kviste, knopper og bark ædes om vinteren. Hedelyng ædes især efterår/vinter. Der er dog ikke stor årstidsvariation i fødevalg. Kvæget æder generelt færre forskellige plantearter end heste og er mere konservative i fødevalg. Kvægs måde at indtage føde på og deres mangel på fortænder i overmunden betyder, at plantevæksten skal have en vis højde, for at de kan få fat med tungen. Selvom kvæg kan rive totter af vegetation tæt ved jorden, græsser de generelt mindre tæt ved jordoverfladen end heste.

Kvæg foretrækker lysåbne habitater med tilgængelige føderessourcer. Dog benytter kvæg også skov – løvskov foretrækkes. Kvæg sameksisterer med heste i mange naturlige økosystemer. Kvægs bevægelsesmønstre afspejler deres drøvtygger fordøjelsessystem. Kvæg bruger ca. 1/3 af dagen på at hvile og tygge drøv, men kan bevæge sig over relativt lange afstande imellem fourageringsperioderne. Dog tilbagelægger kvæg generelt mindre afstand dagligt end heste. Kvægs sociale adfærd kan resultere i effekt på biodiversiteten, for eksempel kan kvæg grave/skrabe huller, som kan danne levesteder for insekter, krybdyr og være spirebede for planter. Kvægs gødning er levested for adskillige flora og fauna grupper, hvorpå tilstedeværelsen af gødning året rundt har en stor betydning for insekter og svampes tilgængelige levesteder.

På Ulvshale har der græsset kvæg af racen galloway på Naturstyrelsens enge siden 2020. Dyrene er hårdføre og trives godt på arealerne, hvor de udnytter den store variation mellem åbne arealer og tættere krat og skov. Dyrene er rolige i mødet med mennesker og søger ikke selv kontakt. Der er gode erfaringer med racen i regionen, hvor den bl.a. på Høje Møn har græsset i en reproducerende bestand de seneste 20 år på enhedens mest besøgte arealer i Jydelejet og Klinteskoven. På grund af de gode erfaringer fortsættes som udgangspunkt med racen galloway i naturnationalparken. Græsningstryk og racevalg vurderes løbende og justeres om nødvendigt.

Heste
Heste har været en naturlig del af den danske vilde fauna indtil for ca. 5000 år siden. Heste er énmavede og foretrækker letfordøjelige græsser, men æder også grove græsser og siv som blåtop, bjerg-rørhvene, tagrør og lysesiv. Hestes meget bevægelige overlæbe, sammen med tændernes præcise bideegenskaber, giver mulighed for nøje at udvælge føden bid for bid og for at afbide planter tæt ved jorden. Heste har stor tilpasningsevne og kan supplere deres føde med vedplanter og bredbladede urter i perioder med en begrænset mængde af græs. Heste har større årstidsvariation i fødevalg og æder flere forskellige plantearter end kvæg. Hestes evne til at omsætte større mængder biomasse som kompensation for lav næringsværdi betyder, at de kan klare sig bedre end kvæg på næringsfattig jordbund. Heste kan ligeledes hurtigere end kvæg tilpasse sig et ændret fødeudvalg.

Heste foretrækker generelt lysåbne habitater, hvor de kan finde tilstrækkeligt med føde og sikre sig mod rovdyr/trusler. Deres habitatpræferencer varierer afhængigt af de lokalt tilstedeværende habitater. Heste er generalistiske planteædere, der sameksisterer med kvæg i mange naturlige økosystemer. Heste er i nærmest konstant bevægelse, imens de fouragerer (græsser) og kan derfor bevæge sig over store områder dagligt. Hestes arealanvendelse skaber en ulige fordeling af gødning og dermed næring i landskabet. Dette resulterer i en biodiversitetseffekt, fordi der skabes mikrohabitat for artsgrupper som f.eks. svampe og insekter.

[14] Buttenschøn, R.M. (2024): Helårsgræsning – vurdering af bæreevne. IGN Rapport, maj 2024. Institut for Geovidenskab og Naturforvaltning,Københavns Universitet. 70 s. ill

Racen exmoor pony blev sat ud på Ulvshale i 2018. Her har ponyerne trivedes siden. De anvender den store variation i landskabet og opholder sig skiftevis i skoven/krattet om natten og på de åbne græsdominerede områder om dagen. Dyrene er rolige i mødet med mennesker og opsøger ikke selv kontakt. De holder en afstand på mindst 15 meter, ofte mere. Der er gode erfaringer med racen i forhold til publikum på Ulvshale og fra Kongskilde, hvor racen på sidstnævnte lokalitet har græsset nogle år i en reproducerende bestand uden konflikter med publikum. På grund af de gode erfaringer fortsættes som udgangspunkt med racen exmoor ponyer i naturnationalparken. Græsningstryk og racevalg vurderes løbende og justeres om nødvendigt.

Geder
Geder er browsere og kan udfylde en vigtig rolle ved at æde vedplanter, som ikke ædes i særlig høj grad af kvæg og heste. Som nævnt i ovenstående, vil der derfor på baggrund af Naturstyrelsens erfaringer blive helårsgræsset med geder. Geder vil i særlige tilfælde, specielt i naturnationalparkens første år, kunne anvendes i spotpleje til bekæmpelse af vedopvækst, hvis der evt. viser sig udfordringer med massiv opvækst af birk, skovfyr, rødel, bævreasp samt problemer med invasive arter som rynket rose. Græsningstryk og racevalg vurderes løbende og justeres om nødvendigt. Der eksisterer p.t. ikke en udtømmende liste over robuste gederacer egnet til helårsgræsning, men i hvert fald geder af dansk landrace kan anvendes. Gederne skal have et læskur med fast tag og til stadighed tør strøelse. Da geder er territoriale, skal der være mulighed for at gemme sig for hinanden bag skillerum. Derudover skal gederne være i godt huld, have tykt hårlag og være vænnet til at gå ude.

Dådyr
Dådyr er indført til Danmark for ca. 1.000 år siden. Arten har dog i tidligere mellemistider været udbredt i Europa. Den er i dag udbredt over det meste af landet. Arten hører til i mellemgruppen af store græssere, idet hjorten vejer 70-100 kg og hinden 50-70 kg. Der har ikke i nyere tid været en egentlig bestand af dådyr på Møn, men i de senere år er der antruffet strejfende dyr. Det vurderes, at der kan blive en voksende interesse blandt lokale jordejere for, at der kan etablere sig en bestand på øen. Hermed stiger chancen også for, at arten bliver vildtlevende på Ulvshale.

Rådyr
Rådyr hører til de mindre hjortearter, og det findes fritlevende i Danmark. På Ulvshale er der en bestand, der både udnytter naturområder og sommerhusområder. De voksne dyr vejer 14-25 kg og er polygame. Arten danner ikke brunstpladser. Rådyret kaldes ofte ”den lille botaniker”, da arten browser på rigtigt mange forskellige planter og er meget selektiv i sit fødevalg. På grund af dyrets størrelse og dets levevis, er rådyrenes græsningseffekt vurderet ubetydeligt, sammenlignet med kvæg og heste.

Der udsættes ikke rådyr, men der vil skønsvis kunne opretholdes en bestand på 30-50 individer, der vil holde til inden for hegnet i naturnationalparken. Det må dog forventes, at der vil være store variationer i bestanden over året, hvor rådyr i vinterhalvåret i højere grad vil søge sommerhusområderne uden for naturnationalparken. Erfaringer fra andre indhegninger viser dog, at rådyrbestanden mindskes over tid, efterhånden som de større dyr har spist de lavthængende grene og knopper. Rådyr vil kunne bevæge sig frit ud og ind af hegnet.

Reproducerende bestande
I forbindelse med Naturnationalpark Ulvshale indføres der reproducerende bestande af heste og kvæg. Reproducerende bestande vil i højere grad bidrage til at opnå et økosystem med naturlige populationsdynamikker, der vil bevirke et over tid vekslende græsningstryk. Dyrenes territorielle adfærd vil medføre skrab og forstyrrelse af vegetationen med blotlæggelse af jord til gavn for flere artsgrupper, og dyrene vil sprede sig mere over arealet i flere sociale grupper.

Angående exmoor ponyer indsættes der hingste permanent. I starten udsættes kun enkelte handyr, men med en forventning om, at fordelingen på sigt vil skulle være omkring 40 pct. hingste og 60 pct. hopper. Angående kvæg indsættes tyre i første omgang i en begrænset periode, for at kælvningerne foregår i sommerperioden. Herved opnås erfaringer med håndtering af nyfødte kalve (skal øremærkes og chipmærkes) og, hvordan kalvene klarer sig på arealet. Angående geder udsættes der kun voksne ikke reproducerende geder.

Reproducerende bestande vil over tid øge dyrenes kendskab til arealerne. Dette kendskab styrkes fra generation til generation, da de voksne dyr oplærer de unge. Dyr som fødes på arealet har dermed et bedre kendskab til arealerne og kan udnytte føderessourcen bedre, end dyr som udsættes som voksne. Dyreholdet vurderes løbende og justeres om nødvendigt.

3.2.2 Græsningstryk

Den samlede græsningspåvirkning i området vil afhænge af tætheden af store planteædere og sammensætning af dyrearter samt det konkrete områdes karakter. Græsningstryk er i Tabel 3.1 angivet som vægten af dyr i kg. pr areal i hektar. Hvor meget føde, der er tilgængeligt for dyrene, afhænger af, hvad de foretrækker at spise, hvor stor en mængde føde der er i de forskellige delarealer, fødens næringsindhold og fordøjelighed samt om føden umiddelbart er tilgængelig for dem – herunder om der er hindringer i vejen for fødesøgning og fordøjelse af føden.

Naturlig tæthed af store planteædere afhænger af fødens kvalitet og tilgængelighed, der igen ændrer sig over tid af faktorer som nedbør. Den sandsynlige naturlige tæthed af store planteædere i danske økosystemer vurderes i rapporten "Biodiversitetseffekter af rewilding" til 70 til 250 kg/ha[15]. Rapporten anfører, at tallene er usikre og, at de høje tætheder sandsynligvis kun "opnås lokalt i meget produktive landskaber såsom produktive ådale og strandenge, eller kun kortvarigt som en del af naturlige bestandssvingninger". Andre opmærksomhedspunkter i rapporten er, at der er risiko for overgræsning allerede ved 60 kg/ha for visse artsgrupper, og at de 70-250 kg/ha ikke er relevante for højmose, klit og typisk dansk skov, grundet den meget lave fødetilgængelighed dér.

Naturtyper på næringsrige jorde som strandenge og ferske enge i ådale vil kunne understøtte en større tæthed af planteædere end naturområder på næringsfattig jordbund som f.eks. hede og klit-natur. En sur og næringsfattig jordbund resulterer både i en langsom vækst af vegetationen og et lavt indhold af råprotein, energi samt forskellige mineraler, som kan være mangelfulde eller ubalancerede i forhold til dyrenes behov[16]. Ud over jordbundens næringsstofindhold har lystilgængelighed betydning for fødekvalitet og mængde. Der er generelt mindre planteføde tilgængeligt i skovområder end på lysåbne naturtyper på tilsvarende jordbund, da en stor del af træers og buskes lettilgængelige biomasse (blade, knopper, kviste) er uden for dyrenes rækkevidde. Skovens bunddække vil desuden afhænge af graden af kronedække og dermed lystilgængelighed. Der vil f.eks. ofte være meget lav fødetilgængelighed i nåletræsplantager, hvor træerne står tæt, og dårlige lysforhold giver udslag i meget begrænset bundvegetation. Desuden har hindringer for fødesøgning og fordøjelse af føden betydning for tætheden af planteædere. For drøvtyggere, såsom kvæg og krondyr er det f.eks. vigtigt med ro til både fødesøgning og ro til at kunne fordøje den indtagne føde.

Effekterne af store planteædere afhænger i høj grad af tæthed, dvs. mængden af store dyr per arealenhed (kg dyr/ha). I naturnationalparkerne ønskes en tæthed hvor dyrene året rundt kan finde al deres føde, hvilket understøtter de naturlige reguleringsmekanismer, der vil være for planteædere. Ved sådan et naturligt græsningstryk vurderes de store dyr, at kunne trives og skabe variation og levesteder til et alsidigt dyre- og planteliv.

Græsningstrykket er at betragte som en sigtelinje, og det er ikke givet, at man ender med den angivne fordeling af arter eller det beregnede antal dyr, som vist i Tabel 3.1. Tallene er baseret på, at dyrene har adgang til et indhegnet areal på ca. 365 ha inden for den knap 380 ha store naturnationalpark, og at dele af det indhegnede areal rummer oversvømmede vådområder/småsøer, tæt skov og andre områder uden væsentlig tilgængelig føde. Med fokus på mængden af tilgængelig føde i vinterhalvåret (hvor kvantitet og kvalitet af plantebiomassen normalt er lavest), er produktionen af tilgængelig biomasse (og dermed potentielt græsningstryk) estimeret ud fra arealopgø-

[15] Fløjgaard, C., Buttenschøn, R.M., Byriel, F.B., Clausen, K.K., Gottlieb, L., Kanstrup, N., Strandberg, B. & Ejrnæs, R. 2021. Biodiversitetseffekter af rewilding. Aarhus Universitet, DCE – Nationalt Center for Miljø og Energi, 124 s. - Videnskabelig rapport nr. 425 http://dce2.au.dk/pub/SR425.pdf

[16] Buttenschøn, R.M. (2024): Helårsgræsning – vurdering af bæreevne. IGN Rapport, maj 2024. Institut for Geovidenskab og Naturforvaltning, Københavns Universitet. 70 s. ill

relser af de forskellige naturtyper, deres potentielle produktion og efterfølgende justering ift. fordøjelighed. Beregningen af bæreevnen tager udgangspunkt i metoden beskrevet i Københavns Universitets rapport "Helårsgræsning – Vurdering af bæreevne"[17]. Bemærk at de i Tabel 3.1 angivne antal individer er beregnet ud fra en gennemsnitsvægt pr. dyr. Hvis det ved udsætning af dyrene viser sig, at dyrenes vægt afviger fra denne gennemsnitsvægt, vil antallet af dyr blive justeret.

I udgangssituationen vurderes en sigtelinje for græsningstrykket, svarende til ca. 117 kg græsningsdyr per hektar, at kunne tilgodese både dyrenes fødebehov og de naturmæssige effekter af afgræsningen i Naturnationalpark Ulvshale. Vurderingen af græsningstrykket er bl.a. baseret på den nuværende arealmæssige fordeling af områdets naturtyper, deres respektive foderværdi, og de for naturtypen anbefalede græsningstryk. Det indgår også i vurderingen, hvilke fødekilder der er tilgængelige om vinteren. Der er f.eks. set på forekomsten af vintergrønne arter som blåbær, hedelyng, brombær og bølget bunke, og de mange arter af vedplanter i området, sammenholdt med dyrenes fødepræferencer. Desuden inddrages erfaringer fra området, da der allerede er helårsgræssende dyr på Ulvshale.

Tabel 3.1 Vurderet bæreevne. Græsningstryk på ca. 117 kg græsningsdyr per ha. Tal vedr. de enkelte dyrearters gennemsnitsvægt er bl.a. hentet fra rapporten "Skovgræsning med biodiversitetsformål"[18] og erfaringer fra området.

Art	Vægt per dyr (kg)	Vejledende bæreevne (antal individer)	Samlet vægt kg	Græsningstryk (kg/ha)
Heste - exmoor pony	450	25	11.250	31
Kvæg – galloway	530	55	29.150	81
Geder	50	20	1.000	2,8
Rådyr	20	45	900	2,5
I alt				**117**

Beregningen af græsningstryk bygger på en række forudsætninger, som dels kan være usikre, og som kan ændre sig, i takt med at et større vidensgrundlag opnås og de naturgivne forhold ændres.

Beregning af græsningstryk på Ulvshale bygger på erfaringer med helårsgræssende dyr gennem de seneste 4 år ang. kvæget og 6 år ang. hestene. De 117 kg/ha opnås ved udsætte yderligere ca. 13 kvæg og ca. 12 ponyer. I takt med at området ændrer karakter, vil antallet af dyr løbende skulle tilpasses det ændrede fødeudbud. Forvaltningen af dyrene er beskrevet nærmere i afsnit 4.3.

De 42 stk. galloway kvæg, der i dag afgræsser de nordlige og sydlige arealer, vil skulle øges til en bestand på i alt ca. 55 stk. kvæg i henhold til ovenstående tabel. De i alt 13 exmoor ponyer, der i dag afgræsser arealerne, vil skulle øges til en bestand på ca. 25 dyr. Helårsgræssende geder vil bidrage med et græsningstryk på knap 3 kg/ha.

Græningstrykket vurderes løbende og er en afvejning mellem god dyrevelfærd, ønsket om varieret vegetationsstruktur herunder blomstrende planter hen over sommeren, og ønsket om at reducere tilgroning med vedplanter af værdifuld lysåben natur.

[17] Buttenschøn, R.M. (2024): Helårsgræsning – vurdering af bæreevne. IGN Rapport, maj 2024. Institut for Geovidenskab og Naturforvaltning, Københavns Universitet. 70 s. ill

[18] https://static-curis.ku.dk/portal/files/230689434/Skovgr_sning_web_3.pdf

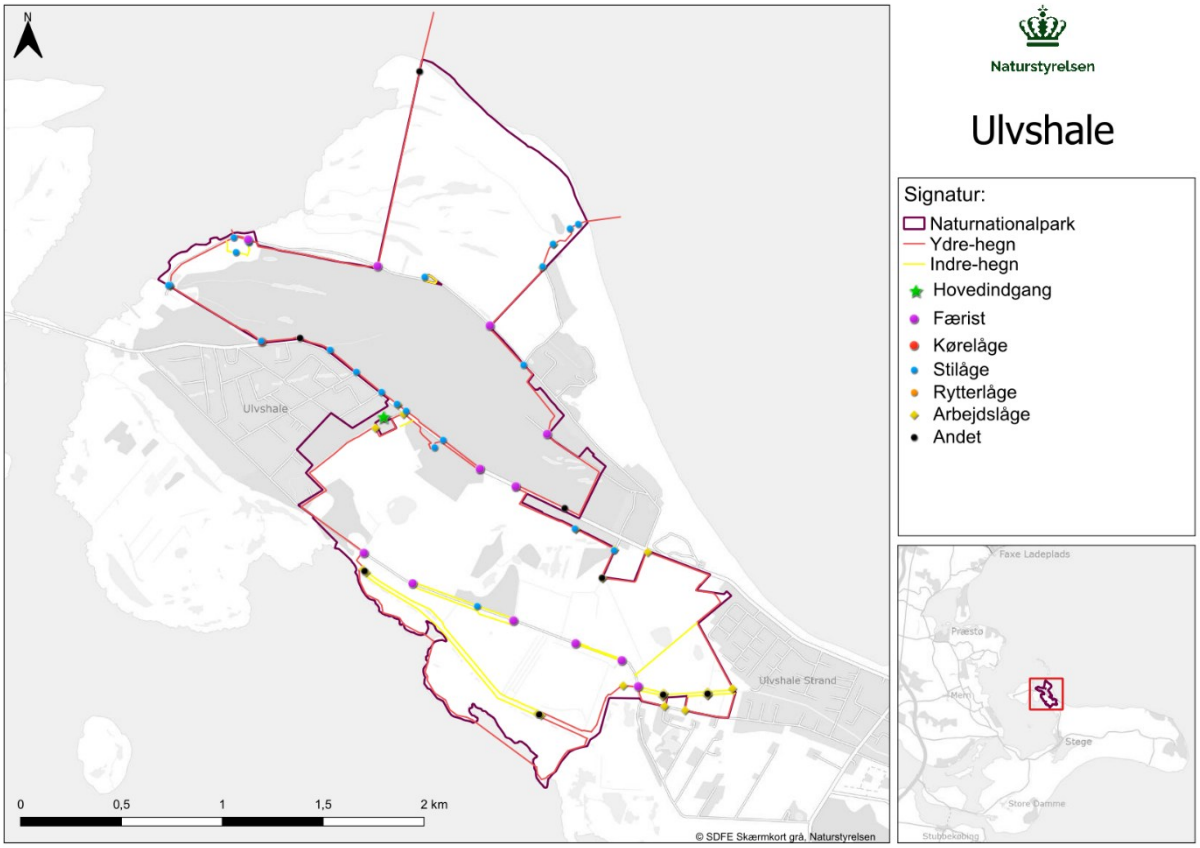
Øvrige hensyn

Naturnationalpark Ulvshales størrelse og områdets heterogenitet sammenholdt med sammenlægning af foldene er med til at sørge for, at kvæg, heste og geder har gode muligheder for at finde vand, læ, ly og tørt leje. Det er Naturstyrelsens vurdering, at der med det nuværende antal af vandkar med vandværksvand, vandhuller og små-søer, vil være sikret drikkevand til dyrene hele året. Der er etableret frostsikre vandkar både syd og nord for Ulvs-halevej. Det eksisterende læskur ca. i midten af skoven i nærheden af Ulvshalevej indrettes, så det kun tillader gederne adgang. Der suppleres med et mobilt læskur til geder, som til enhver tid kan flyttes hen, hvor behovet opstår. Erfaringer med læ til geder opbygges allerede nu på Østmøn i projektet Life Orchids. Naturstyrelsen vur-derer, at enekrattet syd for Ulvshalevej vil give tilstrækkelig læ, ly og tørt leje for heste og kvæg. Krattet bliver med naturnationalparken tilgængeligt for alle dyr, da der isættes færiste i Ulvshalevej.

Et fangefoldsanlæg er nødvendigt til håndtering af mærkning af kalve og føl, udskiftning af GPS-udstyr og øvrige behov for at håndtere dyrene. Der etableres et anlæg både nord for og syd for skoven. Tæt på Ulvshalegård i den vestlige del af naturnationalparken vil der blive etableret et maskinhus til opbevaring af maskiner og materiel, til mandskabsfaciliteter o.l..

Faunalommer udlagt af hensyn til dyrenes velfærd er nærmere beskrevet i afsnit 3.4 under friluftsfaciliteter, veje, stier og ruter.

3.3 Etablering af hegn

Kort 3.2 Foreløbig hegnslinje med markering af indgange (bemærk overlappende signaturer).

Hegnet skal sikre, at heste, kvæg og geder holdes inde. Et ydre lavt hegn på ca. 100 cm bestående af 3 strømfø-rende tråde vil sikre dette, men på enkelte delstrækninger kan det blive relevant at opsætte 4 tråde for at sikre, at gederne ikke slipper ud. Hvis det vurderes nødvendigt med geder til spotpleje, laves flytbare indre hegn. Hegnets placering skal sikre, at vedligehold herunder slåning under hegn kan udføres effektivt. Langs nordkysten af Ulvs-hale hegnes ikke. Her etableres i stedet et hegn ud i havet vinkelret på kysten mod øst og vest, så dyrene kan

komme helt ud til kysten. Hvis dette viser sig ikke at være muligt i praksis efter indhentning af kystteknisk vurdering, eller hvis der ikke kan opnås tilladelse hertil, etableres hegnet parrallelt med kysten.

For at få én stor samlet fold og fri bevægelighed for dyrene etableres der færiste i Ulvshalevej med låger eller anden form for adgang for gående, cyklister, ryttere mv. Når dyrene har fri bevægelighed styrker det frøspredning via dyrenes pels. Dyrene vil desuden lettere kunne bevæge sig efter fødeudbud. Dertil kommer, at området syd for Ulvshalevej med enebærkrat fungerer som tørt læ, ly og leje for kvæget og ponyerne, mens læskuret nord for Ulvshalevej indrettes til geder.

Staten ejer, med Naturstyrelsen som forvalter, arealerne på begge sider af Ulvshalevej på en strækning af ca. 700 m. Den vestlige del af strækningen rummer et areal, der benyttes som P-plads ved store arrangementer og andre driftsmæssige formål. Af praktiske grunde, og for at undgå dyrs færdsel på vejen ved habitatnaturtypen elle- og askeskove (ellesump), placeres den vestlige færist, hvor der er åbent hedelandskab på den sydlige side af vejen. Herved undgås etablering af færist i et vådt område og fældning af træer på den del af strækningen, hvor der er elle- og askeskov (særlig prioriteret habitatnaturtype, jf tabel 2.4a). Skoven på den nordlige side af vejen er ikke kortlagt habitatnatur. Desuden undgås, at de store græssende dyr vil færdes langs eller på vejen for at undgå at skulle gå ind i den våde elle- og askeskov.

Den østlige færist støder op mod et mindre sommerhusområde, og færisten placeres med en respektafstand herfra. Derved bliver afstanden mellem færistene i Ulvshalevej ca. 200 m.

Indre trådhegn i naturnationalparken fjernes med følgende undtagelser:

- Telefonstien, der går igennem den sydlige del af parken, er for nuværende frahegnet. Ca. halvdelen af dette hegn tages ned, og to delstrækninger bibeholdes som frahegnet.

- Hegn på dige med tilhørende kanal i den sydøstlige del. Diget beskytter et sommerhusområde mod oversvømmelse.

- Hegn om en større dyb afvandingskanal i den sydøstlige del af naturnationnalparken (vand fra sommerhusområder.

- Forsvarsværket Skansen i den nordvestlige del af området forbliver frahegnet.

- Hegn om Det Søndre Dige, se begrundelse nedenfor.

I den sydlige del af naturnationalparken løber et længere dige, Det Søndre Dige, der beskytter områdets sommerhuse mod oversvømmelse. Det er et ønske fra Naturstyrelsen at afgræsse i passager hen over diget, så dyrene kan græsse arealerne syd for diget. Ulvshale-Fællesskov Digelags vedtægter blev ændret ved generalforsamligens godkendelse i foråret 2025, så det nu er muligt at opnå en tilladelse til dyrenes passage over diget. Naturstyrelsen drøfter med digelagets bestyrelse, hvor 2 passager kan etableres, og hvorledes disse passager indrettes og forstærkes.

Der etableres nyt hegn på de fleste strækninger, dog er enkelte linjer etableret inden for de seneste år, hvorfor nyhegning her ikke vil være relevant.

3.4 Friluftsfaciliteter samt veje, stier og ruter

Naturnationalpark Ulvshale skal ud over forbedring af biodiversiteten give nye muligheder for naturoplevelser. Ulvshales særlige natur med åbne, vidtstrakte vidder og en troldeagtig urskov giver gode muligheder for fordybelse og afslapning, samtidig med at opleve naturen som helhed og fordybe sig i og lære mere om de mange arter området rummer.

Der kan løbende ske en justering af infrastruktur for friluftslivet og friluftsfaciliteter i takt med, at der opnås erfaringer med den rekreative brug af området. I dag udgør Ulvshale den nære natur for områdets sommerhusbeboere, fastboende så vel som fritidsbrugere. Derfor er der et utal af trampestier i skoven. Ulvshale besøges også af danske og udenlandske turister. Disse gæster benytter i høj grad de afmærkede ruter. Naturstyrelsen har to tællere i området, og det ses, at besøgstallet er højest i sommerhalvåret og langt mindre om vinteren.

Ulvshaleområdet er i dag, som beskrevet i afsnit 2.8, et område, hvor der hovedsageligt foregår stille friluftsliv, hvilket de store vidder med få menneskeskabte elementer understøtter. Vandring og cykling er de primære aktiviteter. Det er intentionen, at oplevelsen af et stille naturområde bibeholdes. Faciliteringen af friluftslivet tager derfor udgangspunkt i den nuværende brug, men med højere kvalitet og øget mulighed for at opleve den vilde natur for alle brugergrupper.

I dag er der flere tilbud for brugere med nedsat mobilitet. Der arbejdes målrettet i naturnationalparken med at sikre adgang og oplevelser for brugere med forskellige behov, herunder brugere med nedsat mobilitet. Ulvshale rummer som beskrevet i kapitel 2 stor naturmæssig variation, og det er derfor muligt inden for relativt små afstande at opleve en meget bred vifte af forskellige naturtyper.

Faunalommer

Ved analyse af områdets værdifulde naturarealer, sammenholdt med mulighederne for at sikre ro til dyrene, er der udlagt en række faunalommer. Placeringen vil blive knyttet sammen med en gennemgang af den eksisterende zonering for friluftslivet. Områderne fremgår af Kort 3.3.

Faunalommer er områder, hvor der gennem omfanget og placeringen af faciliteter arbejdes for at skabe mindst mulig forstyrrelse af dyrelivet. Det er ønskeligt med få store, faunalommer for at give den bedste mulighed for at sikre dyrene ro til fødesøgning, drøvtygning, at kælve og fole samt mulighed for at udleve social adfærd. Faunalommernes udformning vil kunne tilpasses og justeres afhængig af ændringer i de lokale forhold. I Ulvshale, vil der være både større og mindre faunalommer på grund af områdets geografi. Skov med forholdsvis tætte bevoksninger har en stor betydning som ly og skjul, hvorfor faunalommerne i de åbne arealer indrettes, så der er områder med eksempelvis enekrat. Erfaringsmæssigt opholder de græssende dyr sig hovedsagligt på engene både i nord og syd. Derfor er der også udlagt faunalommer her.

Man må færdes og opholde sig i faunalommerne. For at sikre ro i områderne, er de markerede ruter placeret uden for disse, da det er Naturstyrelsens erfaring, at de fleste brugere vælger at benytte markerede ruter. Skovvejene i faunalommerne kan blive nedlagt som veje og overgå til stier.

Faunalommer

Der vil i forbindelse med forvaltning af naturnationalparker være behov for at etablere områder, hvor de store planteædende pattedyr, der er sat ud, samt naturligt forekommende hjortearter kan finde ro.

I disse områder – faunalommer – vil der ikke blive etableret friluftsfaciliteter i form af f.eks. shelters, bålhytter, afmærkede ruter mm. Desuden kan eksisterende veje og stiforløb helt eller delvist nedlægges eller omlægges. Til gengæld forventes det, at etablering af friluftsfaciliteter uden for faunalommerne naturligt vil motivere brugerne til at færdes uden for faunalommerne.

Adgang til og ophold i faunalommerne vil jf. Naturbeskyttelsesloven stadig være tilladt.

I forbindelse med Naturstyrelsens konkrete vurdering af tilladelseskrævende aktiviteter i den enkelte naturnationalpark, vil der bl.a. indgå de nødvendige naturhensyn, herunder påvirkning af dyrene i faunalommerne.

Indgange og adgang

De overordnede rammer for befolkningens færdsel på Naturstyrelsens arealer vil være uændrede for de områder, som Naturnationalpark Ulvshale omfatter, og som de fremgår af Naturstyrelsens hjemmeside.[19]

[19] https://naturstyrelsen.dk/naturoplevelser/regler-i-naturen/

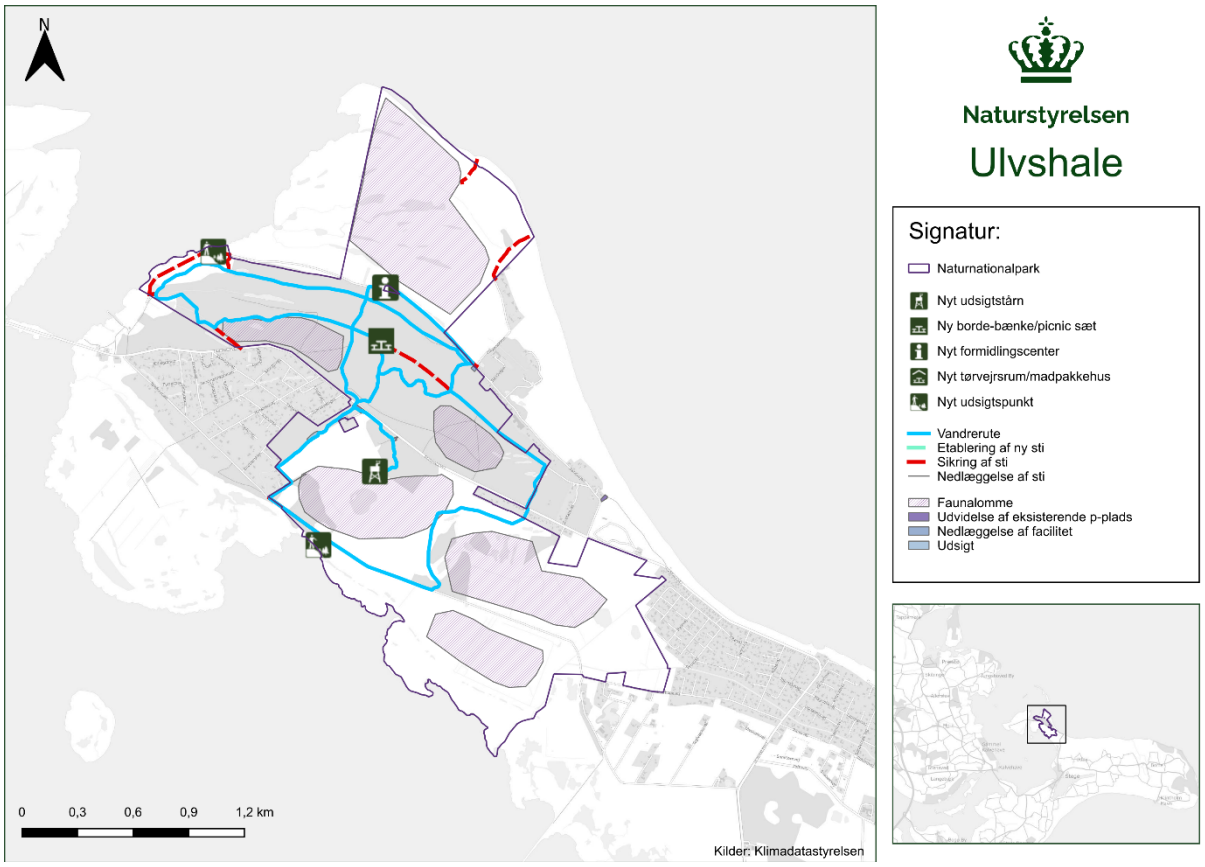
Grundstenene i infrastrukturen for friluftslivet i naturnationalparken er indgange, veje, ruter og stier. Den grundlæggende infrastruktur skal understøtte færdslen for fodgængere, ryttere, cyklister og lignende samt sikre arbejdskørsel, hvor det er nødvendigt. Indgange, veje og stier planlægges, så brugere af naturnationalparken ledes uden om sårbare naturområder og levesteder, men så de de besøgende stadig får gode og alsidige naturoplevelser. Derved minimeres negative effekter af færdslen på følsomme arter og levesteder mest muligt. Brugerne har fortsat lov til at færdes uden for stierne, men erfaringen er, at hovedparten, særligt de der ikke kender området, holder sig til stierne.

Adgang sker via forskellige lågesystemer og færiste konkret tilpasset de brugergrupper og det behov, der er tilknyttet hver enkelt indgang. Indgange og adgange er placeret i dialog med den lokale bestyrelse og naboer.

Der vil være bilfrie (gælder dog ikke arbejdskørsel) indgange med færiste og låger ved de to grusveje Sandvejen (i nord) og Telefonstien (i syd). Indgange til naturnationalparken placeres således, at så mange brugergrupper som muligt tilgodeses. Der opsættes f.eks. låger, hvor stier og veje krydser hegnet, som kan bruges af både gående, cyklister, ryttere og kørestolsbrugere. Indgangene er markeret på Kort 3.2.

Dertil vil der blive lavet en lang række stilåger ved trampestier, især fra nabosommerhusområder, så den frie bevægelighed ind i skoven sikres. Ved afmærkede ruter vil der blive lavet låger med passage for gående og evt. for ridende, cyklende og brugere med nedsat mobilitet, hvor det er relevant.

Hovedindgang
Ulvshale Naturcenter er den naturlige hovedindgang, og her etableres et velkomstområde, der tilgås fra den offentlige asfaltvej Ulvshalevej. Her vil naturnationalparken blive formidlet, hvad angår dens formål, naturindhold, de græssende dyr og friluftslivet. Det sikres, at der er passende toiletforhold og parkeringspladser, også for brugere med nedsat mobilitet. Desuden vil der være picnicpladser, madpakkerum og enkle faciliteter målrettet børn og børnefamilier. Ved centeret er der et tørvejrsrum, der kan bookes. Ulvshale Naturcenter bliver i dag brugt af kommunale natur- og sundhedsvejledere, hjemmeskoleundervisere og foreninger. Der er et fint potentiale for at tilbyde udlåning af grej og ”gør det selv aktiviteter” til familier ved naturcenteret.

Kort 3.3 Planlagt friluftsmæssig infrastruktur og faunalommer i naturnationalparken.

Parkeringspladser

Inden for naturnationalparken er der i dag to parkeringspladser, begge med adgang fra Ulvshalevej. Den ene P-plads ligger ved Ulvshale Naturcenter og vil blive udvidet til dobbelt kapacitet (ca. 20 biler). Desværre er der begrænset mulighed for at udvide P-pladsen her. I stedet udvides en P-plads ca. 200 meter fra naturcenteret ved en trægangbro ud til et fugleskjul. Der etableres en sti mellem de to P-pladser. Her er der fin mulighed for at udvide P-pladsen også senere, hvis der viser sig behov for det. Begge P-pladser og stien imellem sikres for flere typer af brugere med nedsat mobilitet med adgang til pladsens faciliteter.

Markerede ruter

Der er i dag fem afmærkede vandreruter på Ulvshale, der leder brugerne rundt til forskellige naturtyper og oplevelser. Den ene rute i den nordlige del ved Mågenakken nedlægges som markeret rute, men bevares som trampesti. De øvrige 4 ruter justeres og forbindes. Ruterne forløber, så naturnationalparkens mange naturtyper kan opleves. Følgende ruter afmærkes:

- En længere rute, hvor den besøgende kommer rundt til både åbne naturtyper og Ulvshaleskoven
- En kort rute gennem skoven til formidlingspunktet ved Vogterhuset
- En rute fra naturcenteret til udsigtspunkt mod syd ved Stege Bugt, egnet for borgere med nedsat mobilitet
- En rute fra naturcenteret til boardwalk gennem elle-og askeskov til fugleskjul ved Gåsesøen, egnet for borgere med nedsat mobilitet

Afmærkningen forbedres og gøres mere intuitiv, fx med forskellige farver og/eller symboler, så det er nemmere at følge ruterne for uerfarne vandrere. Ruterne er af varierende længde. Adgang til naturnationalparkens ruter sikres med information fra alle de beskrevne P-pladser inden for som uden for naturnationalparken.

Ruten fra naturcenteret mod syd til Telefonstien forløber i dag på en smal sti kun beregnet for gående. Denne sti gøres bredere, og belægningen tilpasses, så den er egnet for brugere med nedsat mobilitet, brugere med barnevogne, cyklende m.fl. Det tilstræbes, at stien så vidt muligt anlægges i skovområde. Det vil være muligt at ride i kanten af denne sti. Stien lægges udenfor hegn, da den forløber i kanten af parken. Ruten fra naturcenteret mod nord til Festpladsen i skoven og videre ud til Sandvejen og Vogterhuset sikres med spange over våde partier, så ruten bliver mere tilgængelig.

Der etableres ikke nye afmærkede cykel- og rideruter. Naturbeskyttelseslovens adgangsregler gælder som før nævnt i naturnationalparken. Adgang for cyklister og ridende sikres gennem låger i hegnet.

Igennem naturnationalparken forløber langdistancevandrerute Camønoen og en afstikker fra langdistance cykelruten København-Berlin, den såkaldte panoramaruten *På opdagelse med familien*. Begge ruter kan ses på hjemmesiden udinaturen.dk [20]

Udsigtstårne- og punkter
Det nuværende fugleskjul ved Gåsesøen med tilhørende trægangbro for brugere med nedsat mobilitet gennem en ellesump (habitatnaturtype elle- og askeskov) udskiftes helt. Der er adgang hertil via P-plads ca. 200 m fra Ulvshale Naturcenter. P-pladsen er frahegnet, men selve trægangbro og fugleskjul vil være indenfor hegnet, men hævet så dyrene forhindres i at benytte faciliteten.

Der etableres, hvis tilladelser kan opnås, en udsigtsplatform i den sydvestlige del af parken. Platformen placeres indenfor Det Søndre Dige. Herfra vil der være vidtstrakt udsigt over Stege Bugt og øerne Lindholm og Tyreholm. Denne platform forbindes med stien fra naturcenteret til Telefonstien. Platformen og stien gøres tilgængelig for brugere med nedsat mobilitet og vil blive placeret udenfor hegn.

Der markeres et udsigtspunkt på Skansen, hvorfra der er udsigt over de nordøstlige vandområder. Udsigtspunktet vil ikke blive faciliteret.

Øvrige faciliteter
Borde-bænkesættene ved naturcenteret er udtjente og udskiftes, og pladsen foran centeret ryddes nænsomt, og enkle faciliteter for børn etableres.

Festpladsen midt i skoven beholdes som en lysning med kulturhistorisk værdi med enkelte bænke. Der ryddes nænsomt omkring de 7 store ege, så de fremstår tydeligere end i dag. For at tage hensyn til de mange arter af lav foretages lysningen ikke for abrupt, så mikroklimaet kun gradvis ændres Lysningen opretholdes ved slåning.

Især langs de afmærkede ruter placeres bænke, f.eks. hvor det er muligt at se hestene på afstand, ved smukke udsigter og særlige steder.

Det er valgt ikke at etablere overnatningsmuligheder med eller uden sheltere inden for naturnationalparken på grund af den sårbare natur, og det forholdsvist store slid overnatning afstedkommer. I stedet er der i parkens nærområde på Nyord en stor shelterplads, og i de nærliggende Hegnede, Stege og Udby skovene er der i 2024-25 etableret nye sheltere, hvoraf det ene shelter er tilgængeligt for brugere med nedsat mobilitet.

Formidling
Der er to oplagte støttepunkter for formidlingen. Det ene er Ulvshale Naturcenter. Det andet er ved Vogterhuset, hvor der dog ikke vil være adgang for motorkøretøjer uden særlig tilladelse. Dertil vil der blive arbejdet med servicevejvisning, så brugerne kan finde rundt.

Vogterhuset

[20] www.udinaturen.dk, klik på ruter

Som beskrevet i afsnit 2 har Vogterhuset været udlejet helt frem til 2021. Huset består af en bolig, en gammel stald og Günter Grass' tidligere atelier. Naturstyrelsen vil arbejde med, hvordan Vogterhuset kan understøtte formidlingen i naturnationalparken og med en enkel facilitering som f.eks. et madpakkerum.

Tilladelseskrævende aktiviteter
Da der altid skal foretages en konkret vurdering af den enkelte aktivitet, som kræver tilladelse fra Naturstyrelsen, i forhold til de øvrige hensyn i bl.a. naturbeskyttelsesloven, kan der ikke gives konkrete retningslinjer for, hvorledes friluftslivet vil udvikle sig. For eksempel forventes det, at nogle aktiviteter vil blive påvirket af tilstedeværelsen af hegnet, af dyrene eller af ændrede biologiske forhold, der skal tages hensyn til. Ved ansøgning om aktiviteter, der kræver tilladelse, vil Naturstyrelsen lægge vægt på objektivt konstaterbare forhold og på baggrund af disse samt relevante rammer og regler, særligt naturbeskyttelseslovens §§ 1 og 2, afgøre om der kan gives en tilladelse. Naturstyrelsen vil efter behov afsøge mulighederne for alternative placeringer, f.eks. uden for hegnet m.v. og naturligvis på øvrige statsejede arealer og i løbende dialog med ansøgerne.

Det vil stadig være muligt for foreninger, skoler o.l. at booke tørvejrsrummet Kostalden, som er en vigtig faclitet i formidlingen for børn.

3.5 Trafiksikkerhedsmæssige foranstaltninger

De endelige vurderinger ift. trafiksikkerheden sker i særskilte trafiksikkerhedsrevisioner i løbet af 2025/26, hvor kommune, politi og andre relevante myndigheder inddrages.

Naturnationalpark Ulvshale gennemskæres af Ulvshalevej, som er adgangsvej til Nyord og et sommerhusområde. Dertil er der to grusveje Sandvejen og Telefonstien, hvor motorkørsel er forbudt.

Følgende trafiksikkerhedsmæssige udfordringer skal iagttages ved udformning af vejprojektet:

- Eneste adgang til Nyord og sommerhusområde Skoven er via naturnationalparken. Flere af beboerne har udtalt bekymring for og utryghed ved at skulle passere indhegninger med dyr, enten i bil eller gående/cyklende. Nyord er en turistattraktion og besøges årligt af op mod 300.000 gæster
- Mange forskellige køretøjer og brugere: Lastbiler, landbrugsredskaber, billister, cyklister, gående evt. med barnevogn, kørestolsbrugere, ryttere etc. benytter Ulvshalevej
- Fremkommelighed for udrykningskøretøjer og mulighed for hurtig evakuering af beboerne ved stormflodshændelser
- Tilkørselsforhold ved de to P-pladser (ved Ulvshalecentret og fugleskjulet), der nu udvides og har indkørsel fra Ulvshalevej
- Trafikkens passage af færiste herunder fartbegrænsning og fartdæmpende foranstaltninger
- Mulighed for fartbegrænsning på Ulvshalevej gennem skoven, hvor man nu må køre 60 km/t
- Risiko for fritgående dyr på Ulvshalevej mellem de to færiste og tilhørende foranstaltninger

3.6 Tiltag på tilgrænsende arealer

Naturnationalpark Ulvshale udgør størstedelen af de statslige arealer på Ulvshale. På den nærliggende ø Nyord er der en stor friluftsplads med sheltere, bålhytte, fugleplatform og legeplads. Legeplads, toilet og fugleplatform er nyligt renoveret.

Umiddelbart uden for Naturnationalpark Ulvshale er der to p-pladser, hvorfra der er nem adgang til naturnationalparken, dels fra en sti og dels fra en grusvej. Den ene p-plads er asfalteret og ejet af Vordingborg Kommune. Den anden ejes af Naturstyrelsen, og det tilstræbes at udvide denne p-plads og sikre pladser til brugere med nedsat mobilitet tæt på grusvejen. I umiddelbar nærhed af naturnationalparken er der en større p-plads til badestranden på Ulvshales nordkyst. Her indrettes pladser beregnet til hestetrailer.

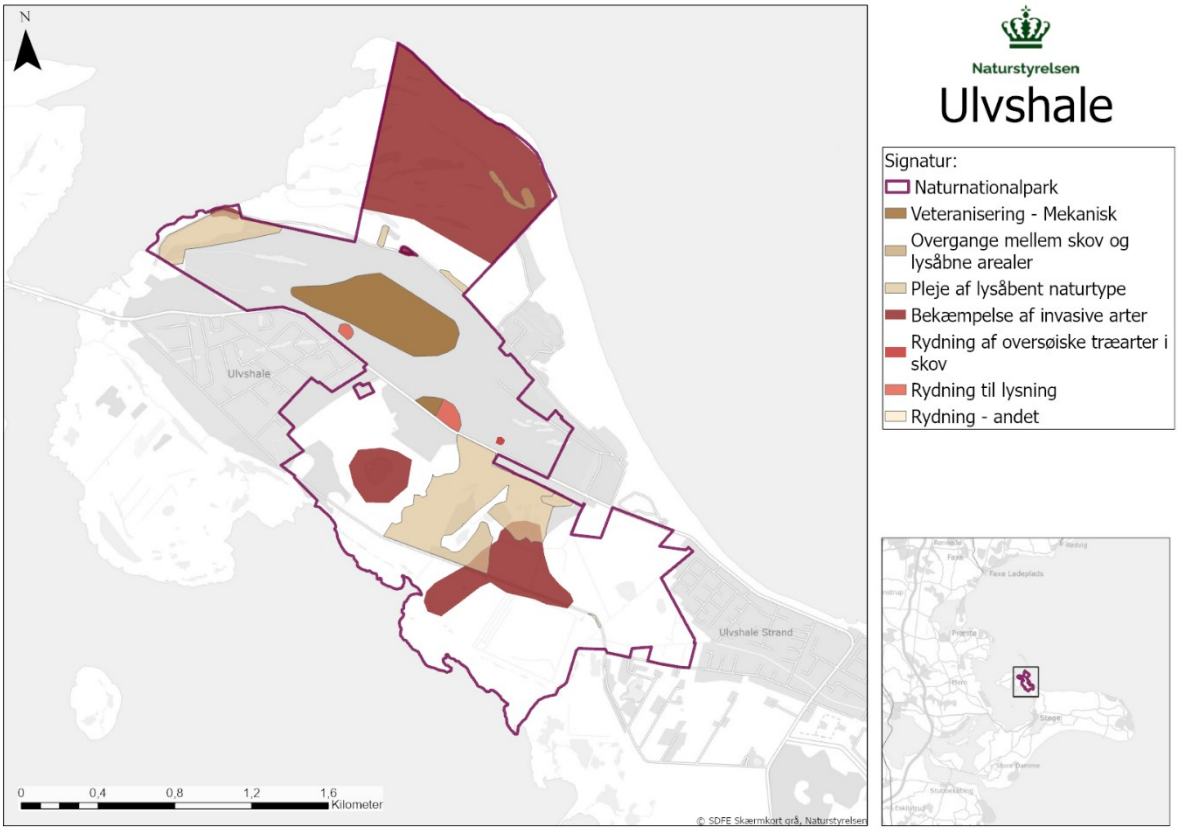
I de nærliggende nyere skove Hegnede og Stege-Udbyskovene er overnatningsmulighederne udbygget med en helt ny shelterplads i Hegnede Skov med vand og toilet samt en udvidelse af den eksisterende overnatningsplads

i Udby Skov bl.a. med et shelter, der er tilgængeligt for brugere med nedsat mobilitet. Det undersøges, om der kan etableres et lille shelter i Hegnede Skov adskilt fra den store shelterplads, herunder mulighed for finansiering. Hundeskoven i Stege Skov er udvidet og renoveret for få år siden. Hundeskoven kan tilgås fra landevejen ud til naturnationalparken.

3.7 Naturgenopretning og biodiversitetsfremmende tiltag

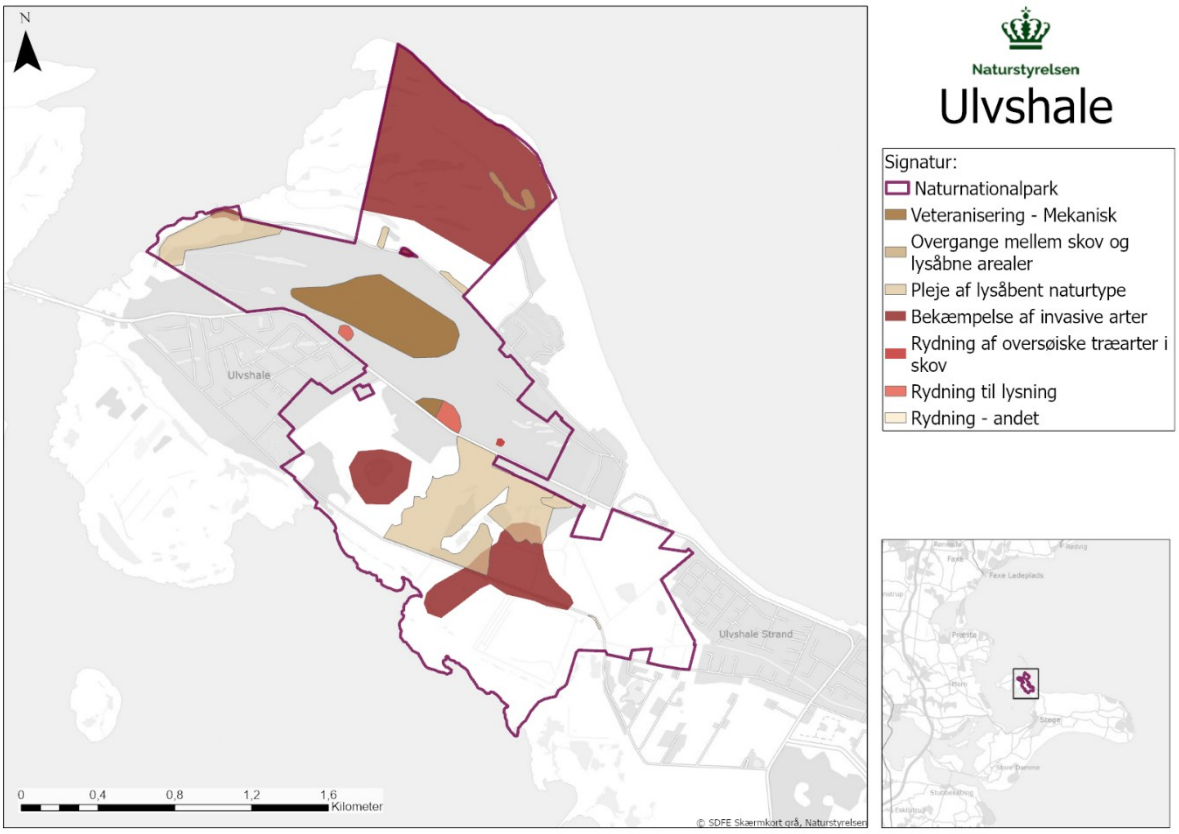
Det væsentligste virkemiddel i naturnationalparken er, inden for et stort sammenhængende ydre hegn, at udsætte store og forskelligartede planteædere, som med et minimum af forvaltning skal helårsgræsse arealerne, hvor støttefodring som udgangspunkt ikke anvendes. De tiltag, som er beskrevet i de følgende afsnit, skal ses som andre virkemidler, som på kortere og længere sigt skal være med til at understøtte forholdene for biodiversiteten ved at genoprette naturlig hydrologi, foretage veteraniseringer og øge mængden af dødt ved samt reducere udbredelsen af ikke-hjemmehørende nåletræer og rødeg, bekæmpe invasive arter m.v. Med andre ord sættes der ind med initial-indsatser, så der hurtigst muligt skabes velegnede økologiske forhold for biodiversiteten, og derefter vil der være færrest mulige forvaltningsindgreb.

Naturgenopretning i skovene sker efter Naturstyrelsens retningslinjer for urørt skov.[21] Veteranisering og nogle typer af strukturfældning kan, inden for retningslinjerne, gennemføres fra udpegning af naturnationalparken til der søges om etableringstilladelse til Naturnationalparken. Den primære trussel mod de lysåbne arealer i dag er tilgroning med konkurrencestærke urter, græsser og vedplanter og opbygning af et tykt førnelag, som begrænser ny fremspiring af mindre konkurrencedygtige plantearter. Områder med biodiversitetsfremmende tiltag fremgår af

Kort 3.4 og er nærmere beskrevet i de følgende afsnit.

[21] https://naturstyrelsen.dk/media/55apacd0/overordnede-retningslinjer-for-uroert-skov_justering-oktober22.pdf

Kort 3.4 Biodiversitetsfremmende tiltag i skov og lysåbne arealer herunder: Ringning af ædelgran, mulighed for pleje af lysåben natur, mindre rydninger til lysning af uønskede træarter som rødeg og ær, samt rydning af invasive arter som rynket rose.

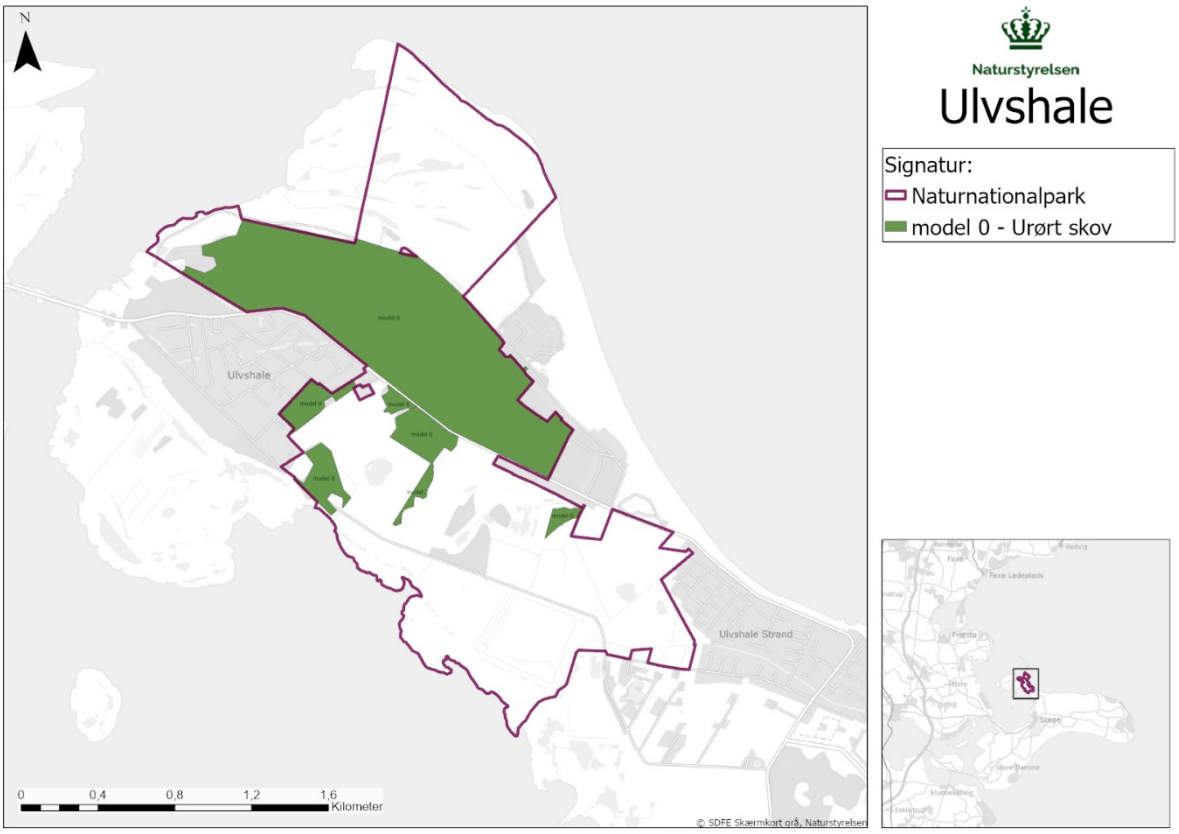
Rydning

Naturstyrelsen har udarbejdet overordnede retningslinjer og principper[22] for forvaltning for urørt skov, som man inden for Naturnationalpark Ulvshale følger i forhold til fældning mv. I henhold til retningslinjerne planlægges der med udgangspunkt i 10 genopretningsmodeller. I Ulvshaleskoven er det kun "model 0 - urørt skov", der anvendes. Der udføres med andre ord ikke strukturhugst i skoven, men der gennemføres mindre biodiversitetsfremmende tiltag, som beskrevet herunder.

Den forstlige udnyttelse af Ulvshaleskoven i nyere tid har været begrænset, eftersom træernes tilvækst er lille og perioden med sluttet skov kun har varet kort. Med fredningen af den centrale og vestlige del af skoven i 1929 reduceredes skovdrift i dette område. Efter statens overtagelse af skoven i 1987 blev kommerciel forstlig aktivitet indstillet, og denne del af skoven blev officielt udpeget til urørt skov i 1994/2000. Der er dog efterfølgende blevet fældet oversøiske arter for at begrænse spredning af disse, og der er taget skovfyr ud med henblik på at skabe et større areal med habitat-skovnaturtyper. I den østlige ende af skoven er flere private matrikler erhvervet i forbindelse med etablering af naturnationalparken, og de udlægges nu som urørt skov i forbindelse med naturnationalparkprocessen. Langs Ulvshalevej, blandt andet i de ny-tilkøbte matrikler, vokser der stadig enkelte steder ikke-hjemmehørende arter som rødeg og ær, hvoraf sidstnævnte dog har status som potentielt hjemmehørende. Skyggetræarter som bøg og ær har historisk ikke kunnet etablere sig i det næringsfattige og afgræssede miljø i Ulvshaleskoven. Dette ændredes gradvist, først for bøg, og ær er for nyligt begyndt at optræde kraftigt selvforyngende i den sydlige del af skoven. For at imødegå spredning af ær til større dele af skoven vil store individer blive taget ud af skoven og opvækst blive slået, så der i stedet kan etableres mere lysåben græsningsskov og måske egentlige skovlysninger. Det drejer sig om små felter på 1,0 ha, 0,4 ha og 0,1 ha, jf. kort 3.4. Spredt i Ulvshaleskoven

[22] Se forrige note.

findes enkelte ældre individer af indplantede ikke-hjemmehørende arter som europæisk lærk, almindelig ædelgran, østrigsk fyr, weimouthsfyr mv. De bidrager med strukturel variation og giver levested for en række arter ikke mindst i kraft af deres alder. Generelt er der dog færre arter knyttet til dem end til de hjemmehørende vedplanter, og det er derfor ikke ønskeligt at de spreder sig i skoven. Det vurderes dog, at den fremtidige skovgræsning vil kunne kontrollere selvforyngelsen af de ikke-hjemmehørende arter.

Kort 3.5 **Naturgenopretningsmodeller. Model 0: Urørt, Model 1: Oversøiske, Model 2: Bjergfyr, Model 3: Løv og skovfyr <80 år, Model 4: Løv og skovfyr 80-150 år, Model 5: Rødgran 0-150 år, Model 6: Øvrig nål <80 år, Model 7: Øvrig nål 80-150 år, Model 8: Bøg >150 år og Model 9: Øvrig løv og nål >150 år.**

3.7.1 Veteranisering og dødt ved

Der er generelt mangel på skadede og døde træer med råd, sprækker og hulheder i statens skove i dag. Veteranisering skal skabe mere både stående og liggende dødt ved til sikring af de arter, der har deres levesteder her. Veteranisering indebærer, at man skader træerne, men de vokser videre. Veteranisering bidrager til funktionel aldersspredning af skovens træer ved at påføre mellemaldrende træer skader i form af huller, revner og åbne brud, der normalt først viser sig hos gamle træer. Veteraniseringen bidrager til løbende tilførsel af dødt ved i skoven og skaber umiddelbart flere mikrohabitater, små levesteder, som udnyttes af hulrugende fugle, flagermus, svampe samt insekter og andre hvirvelløse dyr.

Træerne skal have en vis alder og stammerne en vis diameter, før de er velegnede til veteranisering, som i øvrigt følger de overordnede retningslinjer, som er udlagt for arealer med urørt skov. Der kan benyttes flere forskellige metoder til veteranisering, såvel manuelle som mekaniske. Hvilke typer der anvendes og hvilke træer der udvælges tilpasses naturhensynene.

I Ulvshaleskoven blev der i 2020 som et forsøg foretaget veteranisering af enkelttræer med forskellige metoder, herunder sprængning, ringning, basalbrænding, topbeskæring og udskæring af mikrohabitater. Indsatsen blev primært udført på bøg, som har bredt sig siden skovgræsningen ophørte og har bidraget til en generelt mørkere

skov. Mens effekten på biodiversiteten endnu ikke er forsøgt opgjort, har en foreløbig konklusion på forsøget været, at indgreb med motorsav bør undgås eller i hvert fald kamoufleres så meget som muligt, fordi store "kliniske" savflader springer i øjnene i en ellers relativt forvildet skov.

Samlet set er behovet for veteranisering i Ulvshaleskoven begrænset, fordi der er god aldersspredning på skovens træer, og fordi der allerede er mange mellemaldrende og en del gamle træer med revner, huller og andre mikrohabitater. Dertil kommer, at træerne ikke står ret godt fast på stenstrandvoldene. Der vælter hyppigt træer i skoven i forbindelse med stormvejr, og der knækker ofte grene af skovfyr, når der ligger tung tøsne på trækronerne. Endelig må der ventes en effekt af fremtidig skovgræsning med heste og geder, som bidrager ved bid og afbarkning af selv store træer.

Strategien er derfor at målrette fremtidig veteranisering som et værktøj, der hovedsagelig tages i anvendelse, hvor der ønskes mere lys i skoven. Det vil være skygge-træarter som almindelig ædelgran, ær og bøg samt på eventuelt tilbageværende oversøiske arter, som ringes eller veteraniseres på anden vis. Og der anvendes primært "savfri" metoder, herunder nedtrækning af trækroner med spil. For at tage hensyn til de mange arter af lav foretages veteranisering ikke for abrupt, men benytter metoder, så mikroklimaet gradvis ændres.

Nogle af de områder i skoven, der fremtræder mest kaotiske og med karakter af urørt skov er partier, hvor der var omfattende stormfald under oktoberstormen i 1967. Disse områder har i årtierne efter stormen været domineret af en pioneropvækst af birk, som imidlertid nu er ved at falde sammen. Under birken er der nogle steder en ret tæt opvækst af almindelig ædelgran og rødgran, ca. 10 ha. I disse områder vil mellemaldrende almindelig ædelgran blive veteraniseret ved hjælp af ringning, mens rødgran i udgangspunktet bliver stående. Det vil bidrage til skovens strukturelle variation, at der fortsat er tætte partier – også med nål, idet rødgran anses for potentielt hjemmehørende, og der er en del arter knyttet til nåletræer, særligt rødgran. I tilknytning til dette område er der et område med habitatnaturtyperne ege-blandskov og vinteregeskov, hvor bøg er ved at overskygge øvrige arter. Her er det muligt at veteranisere bøgene for at skabe lys, ca. 10 ha.

Der vil ikke blive taget træ ud i forbindelse med veteranisering. Dette vil bidrage til skabelse af stående dødt ved. Siden vil det døde ved blive liggende i skovbunden og bidrage til opbyggelse af denne pulje af dødt ved. Hvor der ønskes lysninger med fremvækst af bundvegetation og buske, kan noget af det døde ved trækkes væk fra lysningerne.

3.7.2 Styrkelse af skovbryn og overgange

Skovbryn og overgange mellem skov og lysåben natur er værdifulde levesteder, fordi der er lysadgang og derfor plads til buske og lystræarter, som har stor betydning for biodiversiteten med det tilknyttede dyre-, plante og svampeliv. I Naturnationalpark Ulvshale er bryn og overgange allerede et meget fremtrædende naturelement, særligt i den vestlige græsningsprægede del af skoven og på "heden" syd for Ulvshaleskoven. Græsning og lysstilling af træer i skoven vil bidrage til yderligere styrkelse af overgangene i skoven.

3.7.3 Fremme forekomsten af hjemmehørende buske og træer

Der er en stor variation i artssammensætning og struktur af vedplanter på Ulvshale. De selvforynger sig fint, og der er derfor ikke behov for indplantning af hjemmehørende buske og træer.

For at sikre overlevelsen af skovens karakteristiske veteran-ege og af skovens sjældneste træarter vinter-eg og tarmvridrøn arbejdes der med at lysstille udvalgte enkelttræer. Dette er allerede sket i regi af LIFE Open Woods, hvor der er en særlig indsats for at sikre den sjældne habitat-skovnaturtype vinteregeskov. Ca. 30 store vinter-ege er blevet lysstillet ved at skyggetræer lige omkring dem er blevet fældet. For at sikre selvforyngelsen er træerne blevet fældet, så kronerne på de væltede træer danner skærme mod bid fra rådyr og de dyr, der bliver sat ud i naturnationalparken. Om nødvendigt kan der ved introduktionen af græsningsdyr suppleres med små midlertidige hegn for at skærme mod bid. Indsatsen tænkes fortsat i begrænset omfang efter nærmere vurdering.

3.7.4 Sikring af lysåbne skovområder

Ulvshaleskoven er en meget varieret skov med både lystræarter som stilk-eg, vinter-eg, rød-el, birk, skovfyr, bævreasp, alm. røn og tarmvridrøn samt skyggetræarter som småbladet lind, bøg, avnbøg og ær. Den varierede træartssammensætning er betinget af den specielle jordbund, men også af afgræsning, som har været den traditionelle drift i området. Derudover er der indplantet forskellige træarter, primært i den centrale del af skoven. Lystræarternes og især egetræernes naturværdi er stor. Der er dog nu efter en lang periode uden afgræsning sket en gradvis forskydning, så skyggetræarterne særligt bøg har vundet frem. Ær er samtidig begyndt at etablere sig i sydkanten af skoven med kraftig frøspiring. Generelt er derfor i en stor del af skoven kun lystilgang med opvækst af bundvegetation og blomstrende buske i forbindelse med stormfald, hvor der slås hul i kronetaget.

For at vende udviklingen og understøtte konvertering af lukkede dele af skoven til den oprindelige og mere artsrige lysåbne skov, ønskes det at gøre noget aktivt i tillæg til skovgræsningen, idet det også må antages, at dyrene kun bevæger sig rundt i skoven, hvis der er attraktive områder med bundvegetation, buske eller opvækst. Det er muligt at skabe enkelte lysninger eller lysåbne partier i skoven langs Ulvshalevej, hvor der kan tages ær og rødeg ud af skoven som led i initial-indsatsen. Derudover tænkes veteranisering fx i form af ringning og nedtrækning af træer anvendt, hvor der er tættere opvækst af en ikke-hjemmehørende art som almindelig ædelgran, så der i stedet gradvis opstår spredte små lysninger.

3.7.5 Genopretning af naturlig hydrologi

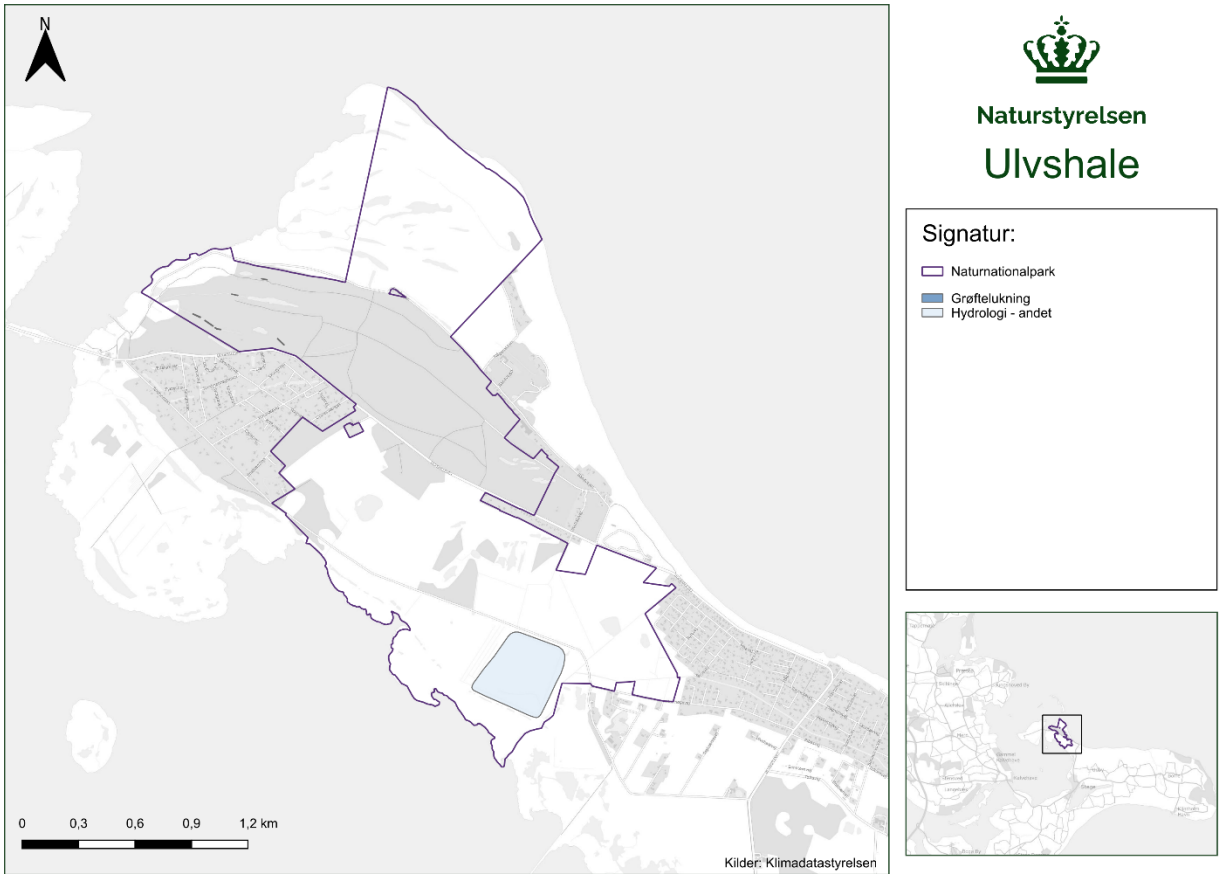
De overordnede rammer for de planlagte tiltag vedr. genopretning af naturlig hydrologi er beskrevet i afsnit 4.6.1 Et af hovedgrebene i etableringen af naturnationalparker i Danmark er, at der skal skabes så naturlig hydrologi som muligt. Det betyder, at så mange af de menneskeskabte ændringer i hydrologien, såsom grøfter og dræn, så vidt muligt skal lukkes. Vandet skal kunne bevæge sig frit i landskabet, herunder både grundvand og overfladevand. Således skabes flere våde områder og flere overgangszoner mellem vådt og tørt. Mange arter af både planter, insekter og fugle er afhængige af vand i landskabet, og særligt overgangszonerne er af stor betydning for biodiversiteten. Ulvshale er overvejende fladt og lavtliggende, hvorfor effekten af ændringer i hydrologien kan være stor. Samtidig er der også væsentlige værdier i form af sommerhuse på flere sider af naturnationalparken, som ved selv mindre ændringer kan blive påvirket negativt af ændringer i dræn og grøfter. Der er derfor kun planlagt to tiltag, som i meget begrænset omfang genskaber naturlig hydrologi, men primært tjener til at forbedre natur og levestedsforhold inden for de givne rammer

I naturnationalparkens sydøstlige hjørne, Vedelengen, er der på et lavtliggende areal op til det søndre dige mulighed for at tilkaste nogle gamle, men ret overfladiske grøfter, som stadig kan have en begrænset drænvirkning. Ved punktvis at tilkaste nogle af grøfterne ophæves deres lokale drænvirkning. Materialet til grøftelukningen kan tages ved overfladiske skrab på Vedelengen, og der fremkommer derved oversvømmede lavninger, der kan fungere som levested for bl.a. strandtudse og grønbroget tudse.

I Ulvshaleskoven findes der flere strandvoldslavninger, som kun lejlighedsvis er vandfyldte. Gamle afvandingsgrøfter mellem nogle af lavningerne vidner om, at der tidligere har været en højere grundvandsstand, og ændringen kan måske hænge sammen med udbygningen af sommerhusområdet i nærheden, hvorfra der pumpes grundvand op. I en teknisk forundersøgelse foreslås det, at de lavestliggende grøfteforløb lukkes, selvom det nok

kun vil have effekt i meget våde år eller perioder. Det drejer sig om 6 delstrækninger på hver 50 meter. For at undgå gener for Ulvshalevej og sommerhusområdet syd for tilfyldes grøfterne op til en bundkote i 1,50 m DVR90.

I den sydøstlige del af området ønskes der lavet en overgang over et mindre grøftetilløb til den store hovedkanal for at sikre dyrenes frie bevægelighed.

Kort 3.6 Fokusområder for mindre indsatser for genopretning af hydrologi.

3.7.6 Bekæmpelse af ikke-hjemmehørende invasive arter

Ikke-hjemmehørende invasive plante- og dyrearter kan defineres som arter, hvis introduktion eller spredning er konstateret at være en trussel mod eller have skadelig indvirkning på biodiversiteten og de relaterede økosystemtjenester[23] og i enkelte tilfælde sundheden. Der vil typisk være tale om, at de fortrænger naturligt hjemmehørende arter. Invasive arter i naturnationalparkerne kan bekæmpes efter samme regler som i andre naturområder. Udryddelse af ikke-hjemmehørende invasive arter er ofte tilstræbt, men ofte ikke praktisk muligt. Naturstyrelsen prioritere derfor indsatser og metodevalget afhænge af art, lokalitet og trusselsbilledet.

Invasive arter er reguleret af EU forordningen om forebyggelse og håndtering (EU-liste) og en national liste, som begge indgår i en bekendtgørelse.[24] Væsentlige invasive arter i Naturnationalpark Ulvshale fra disse lister er: rynket rose, canadisk gyldenris, kæmpe-bjørneklo samt kæmpe-pileurt. Derudover findes der forekomster af japansk pileurt lige udenfor nationalparken. Eneste kendte invasive dyreart er nilgås, som er observeret flere gange, men ikke er bofast i naturnationalparken.

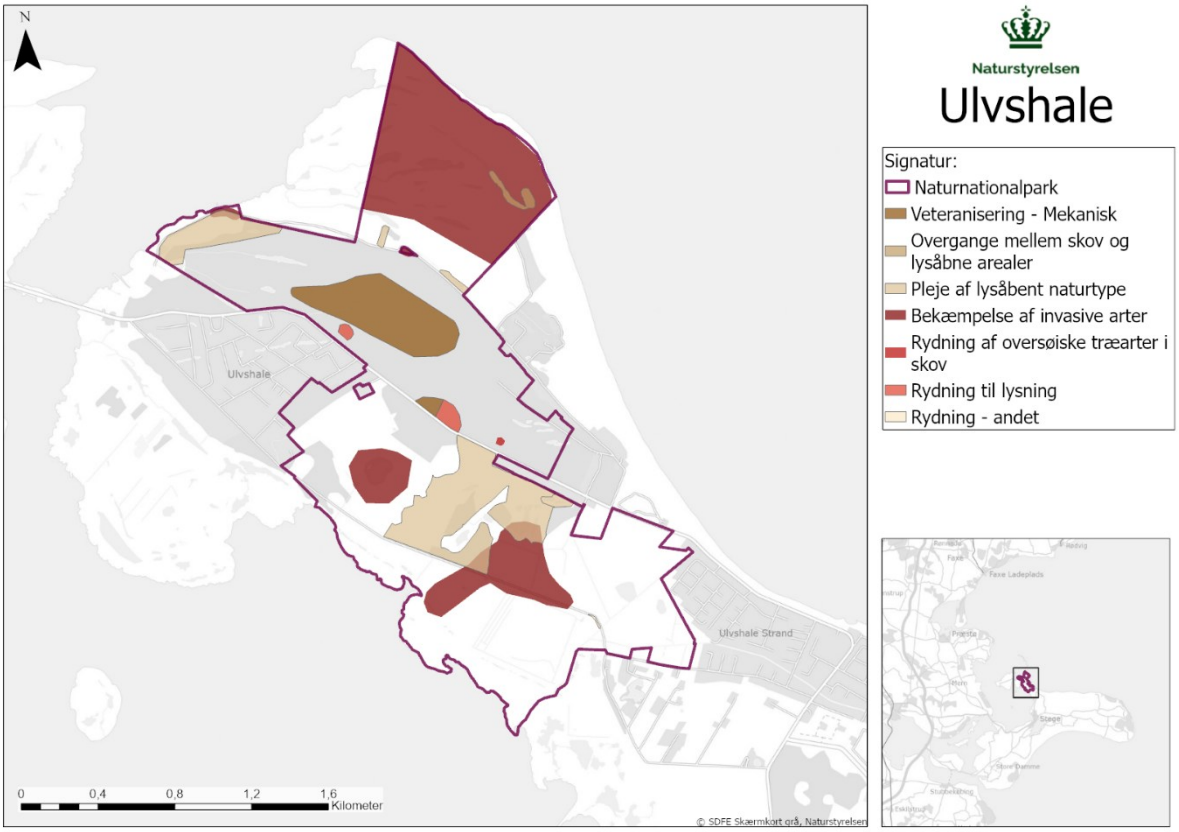
[23] Bekendtgørelsen om forebyggelse og håndtering af introduktion og spredning af invasive ikke-hjemmehørende arter på EU-listen og en national liste med handelsforbud m.v. over for invasive arter. (BEK 1285 af 12/11/2018)

[24] Se forrige fodnote

Nogle invasive arter er ikke reguleret af bekendtgørelse, men er problematiske i den danske natur. Derfor har Danmark en samlet national oversigt over invasive arter. Der er ikke kendte og problemskabende forekomster af de 77 listede arter i naturnationalpark Ulvshale udover de allerede nævnte, men arter som fasan, iberisk skovsnegl og harlekinmariehøne er givetvis til stede.

Der kan også udføres bekæmpelse af arter, der udgør en trussel i form af kraftig tilgroning på lysåben natur, selv om disse hverken er på EU-listen eller den nationale liste. Heraf er de væsentlige i naturnationalpark Ulvshale givetvis ørnebregne, som forekommer udbredt i den vestlige del af Ulvshaleskoven, hvor den optræder fladedækkende på store arealer. Det vil også i en vis grad gælde tilgroning af heden med vortebirk.

Rynket rose har over en periode etableret sig med store kloner på Ulvshale Nordstrand. Disse er blevet bekæmpet ved en fondsstøttet indsats i 2017, som der også er fulgt op på efterfølgende. Her vil der være brug for løbende opfølgning i en periode. Endvidere findes der spredte forekomster af rynket rose på de afgræssede enge syd for Ulvshalevej, jf.

Kort 3.4, som vil blive bekæmpet for at standse udbreddelsen af arten. Rynket rose må antages at blive bedre kontrolleret ved udvidelse af gedegræsning, og behovet for en manuel indsats skal løbende vurderes i forhold til effekten af græsningen. Kæmpe-bjørneklo, kæmpe-pileurt og canadisk gyldenris findes i små enkeltforekomster, som er under opsyn og manuel bekæmpelse efter konkret vurdering.

Ørnebregne må forventes at blive begrænset i sin udbredelse af den genoptagne græsning og evt. ved at de lavestliggende grøfteforløb i den vestlige del af skoven lukkes (jf. afsnit 3.7.5), da arten først og fremmest er følsom over for forstyrrelse. Det kan dog også blive aktuelt at forsøge målrettet bekæmpelse, hvis arten fortsat breder sig.

3.7.7 Specifikke indsatser rettet mod arter eller særligt værdifulde naturarealer samt igangværende projekter

Den hidtidige forvaltning af de lysåbne arealer varierer fra sted til sted. Engene nord for Ulvshaleskoven er formentlig blevet kontinuert afgræssede, mens der næppe har været afgræsning i klitterne på Nordstranden, siden

der blev gravet flint her i 1960'erne. Området syd for Ulvshalevej har været forvaltet mere fragmenteret pga. opdelt ejerskab, og delområder har i perioder været uden afgræsning.

Som beskrevet i afsnit 2.4 har forvaltningen af de lysåbne områder mange steder været udfordret af tilgroning med vedplanter. I de tørre områder som på heden, i Skansefolden og i den grå klit på Nordstranden opleves tilgroning med vortebirk, sekundært bævreasp, mens det på lavbund f.eks. langs Sandvejen drejer sig om tilgroning med rødel. Konsekvensen er dels forringelse af bevaringsstatus for de lysåbne habitatnaturtyper i strid med forpligtelserne i henhold til habitatdirektivet, dels tilgroning af levesteder for små og fragmenterede bestande af nøjsomhedsarter. Som eksempler kan nævnes habitatnaturtyperne enebærklit, tør hede, tørvelavning og søbred med småurter, der alle er, i hvert fald regionalt, sjældne og har små og sårbare forekomster på Ulvshale. For arternes vedkommende kan f.eks. nævnes lavtvoksende plantearter som eng-ensian, loppestar, liden soldug og strandbo, som kun har én eller ganske få forekomster i området, eller insekter som stor kærguldsmed, spættet bredpande og isblåfugl, der indtil videre har ganske små og sårbare levestedsarealer.

Med den hidtidige forvaltning er det blevet forsøgt at imødegå tilgroningen af lysåbne naturtyper ved at justere på græsningstryk og valg af græsningsdyr samt ved periodisk manuel og maskinel fjernelse af opvæksten. Introduktion af helårsgræssende geder og evt. målrettet afgræsning med geder i flytbare folde er nye tiltag, der skal ses i dette lys. Der vil fortsat være mulighed for fjernelse af opvækst, hvis græsningen viser sig ikke at være tilstrækkelig for at sikre overholdelse af habitatdirektivets bestemmelser.

Af hensyn til stor kærguldsmed og andre sjældne vandlevende insekter, er det stadig muligt at oprense flinteskær (vandhuller skabt af flintegravning), udjævne brinker og evt. lave nye vandhuller.

3.8 Forventede klimaeffekter

Ca, 35 %) af Naturnationalpark Ulvshale er i dag skovbevokset og består overvejende af hjemmehørende løvtræsarter. Skovene optager CO_2 fra atmosfæren og lagrer kulstof i træernes ved. De skovbevoksede arealer udgør, inklusiv jordbund og tørv i skoven, det største naturlige kulstoflager i naturnationalparken. Lageret på de skovbevoksede arealer fordeler sig på fem forskellige puljer: Levende overjordisk biomasse, levende underjordisk biomasse (træernes rødder), dødt ved, jordbundens lag af uomsat organisk materiale og mineraljordens indhold af organisk materiale. Det er særligt ændringer i skovens levende biomasse, altså træernes rødder, stammer, grene mm, der har betydning for, om der er et nettooptag eller nettoafgivelse i forbindelse med etableringen af naturnationalparken

I Naturnationalpark Ulvshale er de skovbevoksede arealer på ca. 113 ha kendetegnet ved langt overvejende, hjemmehørende løvtræer. Nåletræerne udgøres overvejende af enkelte skovfyrbevoksninger, små bevoksninger oversøiske træarter og spredte rødgran (mindre end 10 ha). Hovedparten af arealet med den oversøiske træart rødeg udfases i etableringsperioden, mens en stigende tilgroning med almindelig ædelgran i den centrale del af skoven gradvis begrænses ved forskellige bidiversitetsfremmende aktiviteter. En sådan indsats i forhold til naturgenopretning i Naturnationalpark Ulvshale må forventes at være stort set neutral vurderet i forhold til klimaeffekt.

Der er i Naturnationalpark Ulvshale endvidere planlagt mindre indsatser for at fremme den naturlige hydrologi i området. Det drejer sig og om nedlæggelse af 6 små strækninger af grøfter i den vestlige del af skoven samt tilkastning af enkelte grøfter i den sydøstlige del ved Vedelen.

Naturnationalpark Ulvshale udgøres af ca. 100 ha blandet løvskov, 10 ha nåletræer (primært skovfyr) og ca. 250 ha lysåbne arealer. Kulstofholdig tørvejord har nogen udstrækning, hvor der er vedvarende høj grundvandstand på engene og i lavninger mellem strandvolde, men de har kun ringe tykkelse (mægtighed).

Fældning og udtagning af træer sker kun i begrænset omfang, jf. afsnit 3.7.1. Tilsvarende er der kun beskedne muligheder for hydrologisk genopretning, jf. afsnit 3.7.7. Etableringen af naturnationalparken forventes derfor ikke

at få betydende effekt på områdets optag eller frigivelse af klimagasser og må derfor vurderes at være klimamæssigt neutral.

4. Forvaltningsplan

4.1 Udviklingsmål

Naturnationalpark Ulvshale har ikke et fast defineret udviklingsmål for naturens tilstand, da udviklingsmålet er, at naturen og de naturlige processer skal have friere udfoldelsesmuligheder og kunne udvikle sig mere dynamisk. Naturen kan dermed løbende ændre sig og blive mere varieret. Naturnationalpark Ulvshale har forudsætning for en vildere og dynamisk natur, der kan bidrage til øget biodiversitet. Det er således et udviklingsmål, at områdets varierede karakter uden skarpe grænser mellem skov og lysåben natur fastholdes og udvikles yderligere. Desuden skal forvaltningen understøtte målsætningerne i de gældende Natura 2000-planer. Der vil være et naturligt græsningstryk – af både "browsere" og "græssere". Græsningen vil foregå som helårsgræsning som udgangspunkt uden støttefodring, men vil variere i intensitet både geografisk og tidsmæssigt. Denne græsning vil være medvirkende til opbygning af en varieret skovstruktur og skabe varierede overgangszoner mellem lysåben og mere skygget natur. Naturen i naturnationalparken er i høj grad præget af fugtige enge og strandenge og naturlige hydrologiske forhold vil blive genoprettet, hvor det er muligt. Der vil komme mere dødt ved og således blive skabt forskellige biotoper, der kan udgøre levesteder for en varieret flora og fauna.

I Naturnationalpark Ulvshale vil kultur- og fortidsminderne fortsat være bevarede, og der vil være rige muligheder for, at befolkningen kan opleve en rig og varieret natur.

Invasive arter af pattedyr bekæmpes efter gældende regler og forvaltningsplaner.

Bestyrelsen

Naturnationalpark Ulvshales bestyrelse fortsætter efter åbning af naturnationalparken. Bestyrelsen kan sammen med Naturstyrelsen opstille lokale dynamiske mål for naturnationalparken indenfor lovens og forvaltningsplanens rammer. De lokale mål kan være et supplement til de udviklingsmål, som loven foreskriver.

4.2 Principper for forvaltning af dyr, der kan passere ind og ud af naturnationalparken

Der bliver ikke afholdt kommerciel eller rekreativ jagt i naturnationalparkerne. De hjemmehørende pattedyr, herunder rådyr fodres ikke.

Strandengene på Ulvshale er vigtige raste- og ynglelokaliteter for en række engfugle. Prædation er i NATURA 2000-planen for området beskrevet som en trussel mod forekomsten af flere fuglearter (jf. tabel 2.5). Prædatorer på Ulvshale er fx ræv, kragefugle inkl. ravn samt rovfugle og måger. Hjemmehørende arter herunder ræv reguleres som udgangspunkt ikke i NNP-Ulvshale. Regulering af ræv kan undtagelsesvist blive nødvendigt af hensyn til overholdelse af habitatdiretivet. Inden en sådan reguleringsindsats igangsættes vil der blive foretaget en nøje vurdering af faktorer som tætheden af øvrige prædatorer[25] og risiko for efterfølgende større kuld af rævehvalpe[26] samt andre uhensigtsmæssige konsekvenser heraf.

[25] Carlsson et al, (2010), Long-term data on invaders: when the fox is away, the mink will play, Biol Invasions 12:633–641

[26] Pagh et al, (2018), Increased reproductive output of Danish red fox females following an outbreak of canine distemper, Canid Biology & Conservation. Pagh et al, (2020), Ræve og mårhund kan regulere antallet af hvalpe, Aktuel Naturvidenskab.

4.3 Principper for forvaltning af dyr sat ud i naturnationalparken

Generelt
I Naturnationalpark Ulvshale er hensynet til dyrevelfærden i forvaltningen af de store pattedyr bag hegn afgørende. Dyrene skal leve med begrænset menneskelig indgriben, og forventningen er, at de derved bevarer så meget som muligt af deres naturlige adfærd. Hvis enkelte dyr udviser opsøgende eller aggressiv adfærd, fjernes eller aflives disse. Der iværksættes en fokuseret formidlingsindsats for at sikre en hensigtsmæssig adfærd hos brugerne af arealerne. Derudover udarbejdes der, et år efter at dyrene er sat ud, en særskilt evaluering af velfærden for de store planteædende pattedyr, hvilket vil fungere som et supplement til det løbende tilsyn med dyrene.

For at store planteædende pattedyr fremmer økosystemer med høj biodiversitet er det vigtigt, at bestanden af de enkelte arter reguleres så tæt som muligt efter naturlige mekanismer. I naturlige økosystemer reguleres de største arter i højere grad af fødetilgængelighed, hvorimod mindre arter i vil være mere reguleret af rovdyr.

I naturnationalparken forvaltes dyrene så lidt som muligt. Som udgangspunkt støttefodres ikke. Støttefodring begrænses til de situationer, hvor det ikke er muligt at afhjælpe fødemangel ved f.eks. bestandsreduktion eller ved at flytte dyrene. Det sikres ligeledes, at der altid er adgang til vand – også i perioder med tørke eller hård frost.

Målsætningen er, via en proaktiv bestandsregulering, at sikre en dyretæthed, der er lav nok til, at de store planteædere ikke bliver udfordret på dyrevelfærden på grund af fødemangel. De store planteædende pattedyr forvaltes så ekstensivt som muligt inden for rammerne af den eksisterende lovgivning på dyrevelfærdområdet med henblik på, at dyrene kan udføre deres nøglefunktioner i økosystemet.

Tilsyn
Naturstyrelsen sikrer, at der i naturnationalparken føres et proaktivt tilsyn med dyrene, og at der er de rette faglige kompetencer tilstede for at tilse dyrene, herunder tilknyttet rådgivende privatpraktiserende dyrlæger, så der gennemføres løbende tilsyn og udarbejdes skriftlige dyrlægerapporter. Naturstyrelsen har udarbejdet retningslinjer for dyrevelfærd og udviklet et artsspecifikt velfærdsvurderingssystem, der anvendes i den daglige forvaltning af egne dyr på statens arealer. Retningslinjerne og velfærdssystemet sikrer, at der føres et proaktivt tilsyn med dyrene, hvor der registreres huld, adfærd, sundhed samt tilgængelig føderessource. Retningslinjerne omfatter ligeledes vurdering af dyrenes fødegrundlag på alle årstider, hvor der tages højde for fødegrundlaget både generelt og i definerede risikoperioder, som eksempelvis tørke, hård frost, snedække og ved evt. fødsler.

Det er hensigten, at tilsynet med de store planteædende pattedyr skal ske på bestandsniveau. Fastlæggelse af vilkår om tilsyn på bestandsniveau vil ske på baggrund af dispensationer fra de respektive myndigheder. For at sikre at dyrevelfærden i naturnationalparkerne er i orden, har regeringen besluttet, at dispensationsmuligheden i dyrevelfærdsloven skal evalueres et år efter, at de første naturnationalparker med en dispensation er åbnet. I risikoperioder (bl.a. hård frost og længevarende tørke) intensiveres tilsynet med dyrene. Den nærmere håndtering af krav til øremærkning afklares i dialog med Fødevarestyrelsen.

Dyrene i Naturnationalpark Ulvshale er under det lovpligtige tilsyn, bl.a. for at sikre dyrenes sundhed og velfærd og herunder også for at leve op til anmeldepligten for alvorlige husdyrsygdomme (bl.a. mund- og klovsyge, kogalskab og bluetongue), og for at kunne iværksætte hurtig og effektiv bekæmpelse af sygdomme, primært ved udtagning af syge dyr. Naturstyrelsen ønsker at håndtere dyrene så lidt som muligt for ikke at vænne dyrene til kontakt med mennesker. Som udgangspunkt foretages derfor ikke behandling af dyrene (f.eks. ivermectin-præparater mod indvoldsorm), hvor dyrene i stedet fjernes eller aflives, hvis der konstateres problemer i forhold til de enkelte individers sundhed og trivsel. Baggrunden for dette er, at visse præparater vil kunne påvirke den insekt-biodiversitet, som ønskes opretholdt og gerne forøget.

Beredskabsplan
Med henblik på sikring af dyrevelfærden udarbejdes en beredskabsplan for håndtering af dyrene i særligt kritiske situationer. De tiltag, der kan indgå i en beredskabsplan, er beskrevet i faktaboksen nedenfor. I forbindelse med udarbejdelse af beredskabsplanen vil de beskrevne tiltag blive konkretiseret yderligere. Velfærdsvurderingssystem, retningslinjer og den konkrete plan for dyrevelfærden i naturnationalparken, herunder beredskabsplanen, vil indgå i ansøgningen til Fødevarestyrelsen om dispensation fra relevante bestemmelser i Dyrevelfærdsloven.

Særlig for Ulvshale vil der i beredskabsplanen være et afsnit om evakuering af dyrene i tilfælde af stormflodshændelser. Herunder en beskrivelse af, hvordan det undgås, at dyrene opholder sig på Ulvshalevej.

Bestandstætheder og bestandsregulering
Der er allerede helårsgræssende dyr på Ulvshale i dag, og behovet for reduktion eller indgriben vil være knyttet til konkrete sygdomstilfælde, skader på dyrene eller for mange dyr som følge af reproduktion. Overvågningssystemet til bedømmelse af dyrenes velfærdstilstand og det hyppige tilsyn med dyrene skal sikre, at fødegrundlaget i området kan understøtte de voksende bestande.

Reduktion af bestandene vil kunne ske på forskellig vis afhængigt af dyrearten og baggrunden. På baggrund af den løbende overvågning af udviklingen i naturen vurderes det, om afgræsningen fungerer hensigtsmæssigt, og om dyrenes velfærd er tilgodeset i forhold til floksammensætningen. Hvis ikke, kan der justeres i den relative sammensætning af de store planteædende pattedyr. Hvis græsningstrykket bliver for højt og/eller velfærdstilstanden vigende, kan der ligeledes udtages enkeltdyr.

Beredskabsplan

Følgende tiltag – ud over bestandsregulering og flytning af dyr – kan bringes i spil og eventuelt anvendes simultant:

- Etablering af mindre frahegninger på 1-3 ha, som kan åbnes i perioder med særlig fødemangel. Frahegningerne flyttes med f.eks. 5-7 års mellemrum og kan dermed skabe en strukturel variation med forskellige tilgroningsstadier.
- Fældning af træer, hvor dyrene vil kunne æde knopper, kviste, bark mv. Træerne vil efterlades og dermed skabe mere dødt ved i skovbunden.
- Etablering af aflastningsarealer uden for naturnationalparken. Under helt særlige forhold vil dyrene i en kortere periode kunne sluses ud på disse arealer.
- Støttefodring.

Områdets bæreevne vurderes årligt efter vækstsæsonen eller under ekstreme vejrforhold (tørke eller meget våde forhold) på baggrund af vurdering af bestandsstørrelse, tilgængelig fødemængde og gennemsnitlig ernæringstilstand. Hvis områdets bæreevne vurderes til ikke at kunne sikre mod dårligt huld grundet fødemangel i løbet af vinteren, reguleres bestandsstørrelsen herefter markant **inden** områdets bæreevne overstiges, og der opstår udfordringer med fødemangel. Ved bestandsreduktionen tilstræbes etablering af en naturlig køns- og alderssammensætning, og reduktionen bør tage udgangspunkt i de naturlige selektionsprocesser og bestandenes dyrevelfærd. Der kan også udtages dyr til anvendelse i andre naturprojekter. Bestandsreduktioner og tilføjelse af individer bør have et omfang, der understøtter naturlige fluktuationer i bestandsstørrelse, således at naturtypernes regenerationsmuligheder i perioder fremmes. En sådan forvaltning vil bidrage til et over tid vekslende browser-græsningstryk, svarende til hvad der ville være naturligt i et skov-græsnings-økosystem.

I Naturnationalpark Ulvshale er dyrene, som bliver sat ud, primært græssende dyr. Browsere, det vil sige dyr der nipper og spiser grene, kviste og lignende, vil bestå af den naturligt forekommende rådyrbestand og de geder som sættes ud.

Tabel 3.1 i afsnit 3.2.2 angiver et scenarie i forhold til bestandsstørrelser og græsningstryk. Scenariet er baseret på et estimeret samlet græsningstryk på 117 kg dyr/ha. Dette græsningstryk er sat ift. den bæreevne arealerne

vurderes at have i forhold til den nyeste litteratur om anbefalet græsningstryk i naturområder – se f.eks. Fløjgaard et al 2022[27] samt Naturstyrelsens konkrete erfaringer fra helårsgræsning på store dele af arealet i en årrække.

Græsningstrykket og browser/græsser fordelingen følges nøje, hvor bestandene udvikler sig, og erfaringerne fra denne overvågning skal bruges til en justering mellem browsere og græssere og en evt. reduktion af bestandene af de store pattedyr. Det er muligt, at områdets bæreevne på langt sigt kan ligge højere eller lavere end 117 kg/ha.

Øvrige faciliteter i relation til dyrehold
For at have reproducerende bestande i Naturnationalpark Ulvshale indsættes kønsmodne handyr permanent for hestene og i en begrænset periode på året for kvæget. Det kræver faciliteter til håndtering af dyrene i forbindelse med mærkning, indfangning ved afgang af dyr og lign. Der etableres en maskinhal med sygesti, og der indrettes et håndteringsanlæg både nord og syd for skoven, så dyrene ikke skal drives gennem skoven ved håndtering. Håndteringsanlæggene etableres med udgangspunkt i erfaringer fra ind- og udland. Yderligere vil der løbende blive arbejdet med, hvordan GPS-tracking kan bidrage til lettere at kunne følge dyrene tæt i forbindelse med kælvning og foling.

Ådsler
I henhold til gældende lovgivning skal ådsler af de store planteædende pattedyr indsamles og bortskaffes efter reglerne om animalske biprodukter. Muligheder for anlæg af kadaverpladser, for at tilgodese den naturlige fauna, der er tilknyttet ådsler, undersøges i samarbejde med veterinærmyndighederne.

Heste
Den reproducerende bestand af exmoore ponyer vurderes løbende. Der vil i forvaltningen af bestanden blive holdt øje med forhold knyttet til risiko for indavl og andre dyreetiske aspekter. For at sikre en passende genetisk variation i bestanden kan der tilføres nye heste, og hvis det viser sig, at de naturlige flokdynamikker ikke sikrer mod indavl, vil der skulle tilføjes nye dyr. Behov for tilførsel af heste med ny genetik vurderes løbende.

For hestene vil gælde, at begge køn naturligt kan være opsøgende over for andre heste enten for at indlemme dem i flokken eller for at beskytte et territorie eller flokken. Der vil derfor være skærpet fokus på information til ryttere. Herunder at beskrive og udvikle mulighederne for ridning udenfor naturnationalparken i nærområdet.

Kvæg
Den reproducerende bestand vurderes løbende. Der vil i forvaltningen af kvægbestanden blive holdt øje med forhold knyttet til risiko for indavl og andre dyreetiske aspekter. For at sikre en passende genetisk variation i bestanden og for at modvirke indavl vil der blive benyttet forskellige tyre. Behov for tilførsel af individer med en anderledes arvemasse vurderes løbende

Geder
Inden helårsgræssende geder sættes ud i naturnationalparken udarbejdes et sundhedsvurderingssystem. Naturstyrelsens erfaringer med helårsgræssende geder i et LIFE projekt på Østmøn indarbejdes i sundhedsvurderingssystemetet. Trivslen hos de helårsgræssende geder vurderes løbende i forhold til det udarbejdede sundhedsvurderingssystem, herunder om gederne skal forblive i naturnationalparken om vinteren.

Plan for udtag af dyr
Stabile bestande er ikke et mål i sig selv, idet fluktuationer i bestandsstørrelser og sammensætninger har vigtig indvirkning på biodiversiteten.

[27] Fløjgaard C, Pedersen PBM, Sandom CJ, Svenning J-C & Ejrnæs R (2022) Exploring a natural baseline for large-herbivore biomass in ecological restoration. Journal of Applied Ecology, 59, 18– 24. https://doi.org/10.1111/1365-2664.14047

Med reproducerende dyr følger naturligt en tilvækst i antal af dyr. I naturlige populationer vil bortgang ske ved sult, udvandring eller sygdom. I Naturnationalpark Ulvshale vil en nødvendig afgang af dyr eksempelvis kunne ske ved anvendelse i andre naturprojekter eller ved aflivning. De græssende dyr i naturnationalparken bliver som udgangspunkt ikke anvendt til konsum. I tilfælde af, at der skal udtages dyr, bliver de udvalgt ud fra principper om sundhed, arvemasse og adfærd i flok samt adfærd i relation til publikum. Udtagningen vil altid ske ud fra hensyn til biodiversitet, dyrevelfærd eller adfærd i relation til publikum.

4.4 Principper for forvaltning af friluftsliv og rekreative faciliteter

Naturnationalpark Ulvshale skal udover det primære formål at styrke biodiversiteten og naturens vilkår også give rigere naturoplevelser for turister og andre besøgende, der efterspørger den vildere naturoplevelse.

Formidling

Der vil blive lagt vægt på naturformidling gennem friluftsfaciliteter, skiltning, online naturformidling og Naturstyrelsens medarbejdere, hvor sidstnævnte vil bidrage til at besvare spørgsmål og formidle arealerne for de besøgende. Der vil desuden i relevant omfang blive rakt ud til turistorganisationer, frivillige m.fl. vedr. samarbejder om formidling af arealerne og indretning af friluftsfaciliteterne. Målet er bl.a. at give de besøgende inspiration til, hvad man kan opleve i naturnationalparken og hvor, og at give gode råd til besøgende om, hvordan man kan færdes på en sikker måde blandt de store planteædende pattedyr. Desuden er målet at informere bevægelseshæmmede om, hvor man som dårligt gående, brugere med barne- og klapvogne, kørestolsbruger o.a. kan færdes.

Færdsel

Ved færdsel i naturnationalparker færdes man efter de samme regler som for færdsel på øvrige statsejede naturarealer. Færdsel sker på eget ansvar, jf. naturbeskyttelseslovens §§ 22-26. Dette fritager ikke grundejeren for erstatningsansvar efter de almindelige erstatningsretlige regler. Der vil således skulle ske en konkret vurdering af, om f.eks. grundejeren i forbindelse med en ulykke må anses for at have handlet ansvarspådragende, og om der i øvrigt er den fornødne sammenhæng mellem grundejerens adfærd og skaden, og dermed om der skal udbetales erstatning til den tilskadekomne. Der skal også ske en vurdering af, om en gæst har foretaget en handling, som har været medvirkende til skaden, f.eks. om man har fulgt færdselslovens regler om at gå og cykle eller reglerne for ansattes handlinger. Sådanne spørgsmål skal afgøres af domstolene.

De overordnede rammer for befolkningens færdsel på Naturstyrelsens arealer vil være uændrede for de områder, som Naturnationalpark Ulvshale omfatter, som det fremgår af styrelsens hjemmeside.[28] Langt hovedparten af de nuværende friluftsmæssige aktiviteter (f.eks. vandreture, cykling, løb og overnatning) vil kunne fortsætte uændret. Dog vil hensynet til de store planteædende pattedyr og det forhold, at der efterhånden kan indfinde sig yderligere naturkvaliteter, kunne påvirke, hvilke tilladelser der kan gives til tilladelseskrævende aktiviteter. Placeringen af faciliteter vil ske på en måde, hvor der tages de nødvendige naturhensyn, hensyn til de store planteædende pattedyr mv. og borgernes oplevelsesmuligheder, f.eks. gennem placering af låger, færiste m.v., som er åbne for offentlighedens adgang. I tilfælde, hvor det bliver nødvendigt at flytte nogle konkrete faciliteter, eller der gives afslag på aktivitet, vil der blive arbejdet efter i stedet at tilbyde andre arealer til aktiviteter eller placering af faciliteter.

Tilladelseskrævende aktiviteter

Da der skal ske en konkret vurdering af den enkelte aktivitet, som kræver tilladelse fra Naturstyrelsen, herunder en afvejning mod de øvrige hensyn i naturbeskyttelseslovens formål, kan der ikke gives konkret retning for, hvorledes friluftslivet vil udvikle sig. F.eks. vil nogle aktiviteter blive påvirket af tilstedeværelsen af hegnet, af dyrene eller hvis der indfinder sig yderligere forstyrrelsesfølsomme naturtyper og/eller arter. Naturstyrelsen vil efter behov afsøge mulighederne for alternative placeringer, f.eks. uden for hegnet og naturligvis på øvrige statsejede arealer og i løbende dialog med ansøgerne.

[28] https://naturstyrelsen.dk/naturoplevelser/regler-i-naturen/

Friluftsfaciliteter
I forbindelse med etableringen af naturnationalparken lægges særligt vægt på sikringen af en infrastruktur, som retter sig mod de forskellige brugergrupper, og som sikrer, at der bl.a. etableres stier, så gående, cyklister og ryttere kan færdes i naturnationalparken.

Samtidig skal infrastrukturen understøtte, at de besøgende kan bevæge sig uden om arealer med sårbar natur og faunalommer, hvor dyrene skal have mulighed for ro. For de konkrete faciliteter, skiltning og formidling mv. vil der også blive taget hensyn til bevægelseshæmmede i det omfang, det er muligt inden for de naturlige og økonomiske rammer – i samarbejde med lokale organisationer.

Faciliteter og områder særligt rettet mod brugerne plejes/vedligeholdes. Det kan afhængig af de konkrete forhold f.eks. dreje sig om slåning, maling af træværk, rydning af opvækst, fældning/beskæring af farlige træer omkring opholdsarealer samt rydning af væltede træer over stier og veje mv. Dog vil væltede træer blive liggende, hvis stien let kan føres udenom. På længere sigt skal det vurderes, om de græssende dyr kan reducere behovet for mekanisk slåning langs stier og grusveje af hensyn til fremkommelighed.

Der vil løbende kunne ske tilpasning af infrastruktur og faciliteter for at understøtte en hensigtsmæssig friluftsmæssig benyttelse af naturnationalparken. Der kan eksempelvis opstå behov for sløjfning af vej- eller stistrækninger, hvor det godtgøres, at særlige naturhensyn, eller hvor vigtige opholdssteder for de græssende dyr forstyrres. Også retableringen af de hydrologiske forhold kan betyde, at det nogle steder kan blive nødvendigt at flytte eller nedlægge vej- eller stistrækninger.

4.5 Principper for forvaltning af faciliteter og aktiviteter på tilstødende arealer

De aktiviteter, der konkret vurderes at kunne påvirke forholdene for de store planteædende pattedyr, eller hvor de nuværende brugere af naturnationalparkområdet bliver begrænset i deres udfoldelse, søges henvist til arealer på Nyord, Stege-Udby og Hegnede skove eller andre af Naturstyrelsens arealer.

Som omtalt i afsnit 4.4 vil der blive iværksat en række tiltag på de tilstødende statsejede arealer med henblik på at virke både som alternative arealer til de besøgende i naturnationalparken, men også for at gøre brugen af de omkringliggende arealer endnu mere attraktive, og dermed reducere aktiviteter i naturnationalparken, der kan virke forstyrrende for følsomme naturtyper eller arter. Dette indebærer behov for en generel forståelse for, at der afvikles flere aktiviteter i de øvrige dele af Naturstyrelsens arealer.

I den fortsatte forvaltning af hele Naturnationalpark Ulvshale vil det løbende blive vurderet i hvilket omfang, der kan være behov for udvikling af yderligere tiltag – herunder eksempelvis friluftsfaciliteter. Inden en iværksættelse af sådanne tiltag vil de blive drøftet med den lokale bestyrelse og herunder om nødvendigt en revision af den eksisterende zonering for friluftslivet.

4.6 Principper for forvaltning af naturgenopretningstiltag

Målet med Naturnationalpark Ulvshale er inden for store sammenhængende områder at lade de naturlige dynamikker udfolde sig mest muligt, og fremme og understøtte biodiversiteten inden for rammerne af de i afsnit 4.1 beskrevne udviklingsmål. Generelt sigtes der efter at opnå en tilstand, hvor der er mindst muligt behov for aktiv naturforvaltning. Dog vil opsyn med og vedligehold af hegninger med store græssende pattedyr kræve løbende vedligehold, ligesom det f.eks. kan blive nødvendigt at bekæmpe invasive arter og andre ikke-hjemmehørende arter, sikre mængden af dødt ved og fremme og udvikle de naturlige hydrologiske forhold. Forvaltningen af naturnationalparken skal medvirke til gennemførelse af Natura 2000-planens målsætninger. Derfor kan der være behov for at gennemføre målrettet naturforvaltning mhp. at sikre habitatnatur og - arter. Samme overvejelser kan gøre sig gældende for at sikre sårbare rødlistede arter og for at fremme biodiversitet. Endelig vil der også fremadrettet være behov for at sikre tilgængelighed for borgerne, samt pleje f.eks. fortidsminder og kulturarv.

Skovbevoksede arealer
I etablerings- og overgangsfasen jf. afsnit 3.7 reduceres andelen af træarter, der ikke er hjemmehørende i Europa ved at benytte veteranisering i urørt skov og mindre udtag. Invasive plantearter bekæmpes bredt. Herved skabes et mere mosaikpræget og stedvis mere lysåbent landskab, som grundlag for udviklingen af de naturlige dynamikker på den enkelte lokalitet.

Hvis tilbageblivende ikke hjemmehørende skovtræarter og/eller hjemmehørende skyggetræarter viser tegn på kraftig spredning, det vil sige, at afgræsningen ikke kan følge med frøspredning og opvækst, vil spredningen blive imødegået manuelt.

Forekomsten af invasive arter fra den officielle danske liste bliver løbende overvåget, og ved behov vil en evt. aktiv bekæmpelse blive udført i naturnationalparken. Nationale handleplaner for bekæmpelse af invasive arter samt Naturstyrelsen retningslinjer for invasive arter vil blive fulgt i naturnationalparken.

Stående og liggende dødt ved skabt i etableringsfasen har en begrænset levetid som medie for den biologiske mangfoldighed. På baggrund af den løbende overvågning af biodiversiteten følges også tilgangen af dødt ved. I det omfang, tilgangen falder markant over en længere periode, kan der iværksættes tiltag, som fremmer forekomsten af dødt ved – som f.eks. yderligere strukturfældning, veteranisering, brand og genopretning af naturlig hydrologi.

Lysåbne naturarealer
Sårbare naturarealer, herunder områdets hede, øvrige § 3-beskyttede arealer og lysåben habitatnatur kan være truet af tilgroning. Denne problemstilling kan blive særlig relevant i de første år efter etableringen af naturnationalparken, indtil bestandene af græssende dyr har effekt. Ligeledes kan velkendte tiltag som f.eks. slåning, høstning, afskrælning, opgravning/nedgravning mm. blive nødvendige, hvis invasive arter (eller arter, der optræder invasivt) truer biodiversiteten, habitatnatur og de særligt sjældne arter. På tidligere agerjorde eller naturarealer, der gennem tiden er blevet eller fortsat udsættes for menneskeskabte påvirkninger (såsom næringsstofberigelse), og som begrænser biodiversitetsudviklingspotentialet eller skader naturværdierne, kan der ligeledes blive behov for yderlige tiltag ud over etableringsfasen, f.eks. "udpining" ved høst og fraførsel af afgrøder, for dermed at fjerne næringsstoffer.

Formidling
I forbindelse med de konkrete naturgenopretningstiltag på arealerne vil der her blive informeret på plancher/klapskilte. Denne helt lokale formidling suppleres med opslag på sociale medieplatforme hos Naturstyrelsen om konkrete typer af projekter, lokale pressemeddelelser og nyheder på naturnationalparkens hjemmeside.

4.6.1 Principper for forvaltning af vandmiljøet

Genopretning af naturlig hydrologi er højt prioriteret inden for naturnationalparken og anbefales også fra videnskabelig side overalt, hvor det er praktisk, teknisk og naboretligt muligt, og hvor helt specifikke naturhensyn ikke taler imod det. Som udgangspunkt vil der være tale om at arbejde for naturområder med mere naturlige vandstandssvingninger. Rækkefølgen for indsatsen prioriteres i øvrigt med henblik på at opnå størst mulig positiv effekt på biodiversiteten dvs. arter og naturtyper som har gavn af forbedrede hydrologiske forhold og i særdeleshed at få lukket grøfter, som har gennembrudt naturlige terrænterskler.

I forbindelse med afsøgning af mulige genopretningsprojekter iagttages hensyn til påvirkning af naboarealer, infrastruktur og andre tekniske anlæg i medfør af vandløbsloven. Derudover kan der være behov for at sikre vandafledning på udvalgte lokaliteter og strækninger af hensyn til beskyttelse af fortidsminder og i særlige tilfælde friluftslivet, hvor det ikke er muligt at omlægge ruter eller flytte faciliteter.

Generelt gælder, at vandløbskvaliteten skal afspejle uberørte forhold med en naturlig afstrømning og dynamik.

Naturnationalpark Ulvshale er placeret i lavtliggende kystnatur. Mulighederne for genopretning af naturlig hydrologi er derfor stærkt begrænset og er allerede udredt i to tekniske forundersøgelser i forberedelsesfasen til naturnationalparken, jf. afsnit 3.7.6.

Af hensyn til stor kærguldsmed og andre sjældne vandlevende insekter vil det stadigt være muligt at oprense flinteskær (vandhuller skabt af flintegravning), udjævne brinker og evt. lave nye vandhuller.

Hidtil har der ikke været frit fiskeri i hverken søer, vandløb eller vandfyldte flinteskær opstået efter flintegravning. Det vil der heller ikke være, når Ulvshale bliver naturnationalpark.

4.7 Principper for forvaltning af fredede og beskyttede fortidsminder

Det følger af museumslovens formål, at kulturarv og naturarv i Danmark skal sikres, og at loven skal sikre varetagelsen af opgaver, der vedrører fortidsminder og sten- og jorddiger. Det betyder, at det ikke er tilladt at foretage ændring i tilstanden af fortidsminder og sten- og jorddiger. For Naturstyrelsens arealer gælder, at alle sten- og jorddiger er omfattet af beskyttelse.

Græsningsskov vurderes generelt at kunne være positivt i forhold til synlighed for fortidsminder og sten- og jorddiger. En lokal kraftig påvirkning fra store dyr kan dog skade diger og fortidsminder.

Naturstyrelsen har plejepligt på fredede fortidsminder omfattet af museumsloven. Det betyder, at vegetationsplejen i omfang og karakter som minimum skal sikre, at vegetationen ikke nedbryder fortidsmindet, men så vidt muligt modvirker dette. Samtidig skal plejen sikre, at fortidsmindet fremtræder synligt.

For så vidt angår urørt skov på Naturstyrelsens arealer er der i samarbejde med Slots- og Kulturstyrelsen fastsat retningslinjer for plejepligten for større fladedækkende fortidsminder i disse områder.

For at sikre fortidsmindeinteresserne vil det være nødvendigt at gennemføre løbende overvågning. Overvågningen skal sikre, at skader på fortidsminder eller diger erkendes og håndteres så tidligt, at der ikke opstår uoprettelig skade på eksisterende fortidsminder og sten- og jorddiger. Den løbende monitering skal samtidig danne basis for at kunne regulere dyrs adfærd med henblik på at skader fremadrettet undgås mest muligt samt være afsæt for at kunne iværksætte nødvendige aktioner ved opståede skader.

Der udvises særlig opmærksomhed ved alle fredede fortidsminder. Generelt kan naturlig hydrologi forenes med tilstedeværelsen af fortidsminder, men der må ikke ske hydrologiske ændringer, der påvirker fredede fortidsminder uden forudgående dispensation efter Museumslovens § 29e. Tilsvarende skal alle fysiske ændringer knyttet til ændret hydrologi indenfor 100 m beskyttelseslinjen af fredede fortidsminder have ansøgt dispensation efter Naturbeskyttelseslovens § 18. Det kan eksempelvis være anlæg af nye vandhuller, udvidelser af eksisterende eller skabelse af nye vandflader ved en hævning af vandstanden i et område. Overvågningen skal sikre, at der kan iværksættes nødvendige aktioner løbende, hvis fortidsminder eller diger påvirkes ved hydrologiske forandringer.

I forbindelse med eventuelle jordarbejder i projektet skal den skjulte kulturarv sikres gennem forudgående arkæologiske undersøgelser.

I Naturnationalpark Ulvshale er de mest markante fortidsminder Ulvshale Skanse og det særlige tangdige, der strækker sig fra Vogterhuset og 750 meter mod øst. Skansen er frahegnet, og der sker kontrolleret afgræsning i kortere perioder, ligesom vedopvækst supplerende bliver ryddet manuelt på fortidsmindet. Tangdiget vil blive observeret regelmæssigt når naturnationalparkens åbner. Afhængigt af dyrenes færden vil det blive besluttet, om tangdiget skal frahegnes, eller det vil være overkommeligt løbende at vedligeholde diget ved pålæg af nyt tang.

De fredede fortidsminder plejes løbende jævnfør Museumslovens plejepligt og ud fra principperne i Naturstyrelsens fortidsmindepolitik. Dette forhold indarbejdes i Naturstyrelsens plejeplaner for de konkrete fortidsminder.

De eksisterende fortidsminder skal bevares og sikres mod uhensigtsmæssige påvirkninger af både dyr og mennesker. Til sikring heraf gennemgås fortidsminder og diger systematisk løbende med henblik på at observere og registrere eventuelt slid og skader. Antager sliddet efter græssende dyrs etablerede opholdssteder eller færdselsårer et væsentligt omfang, kan det blive nødvendigt at sikre de pågældende fortidsminder eller diger mod egentlige skader. Det kan i givet fald ske med tiltag i form af udlægning af trækroner eller anden fysisk hindring, herunder frahegning. Tilsvarende kan det blive nødvendigt at regulere dyrenes færdsel i områder, hvor deres vandringer medfører særlige slidtager på fortidsminderne eller digerne. Resultaterne af den løbende monitering vurderes i tæt samarbejde med Slots- og Kulturstyrelsen.

4.8 Principper for forvaltning af trafiksikkerhed

Der vil med udgangspunkt i den udarbejdede trafiksikkerhedsrevision (se afsnit 3.5) i samarbejde med de berørte myndigheder (Vejdirektoratet, politi og kommune) blive gennemført en evaluering af effekten og konsekvenserne af de gennemførte trafiksikkerhedsmæssige foranstaltninger herunder behovet for tilpasninger og justeringer. Der planlægges gennemført en evaluering af trafiksikkerheden omkring et år efter ibrugtagning af naturnationalparken.

4.9 Principper for overvågning af udviklingen i området

Udviklingen i forhold til natur, friluftsliv og turisme, fredet eller beskyttet kulturarv samt dyrevelfærdsmæssige forhold i Naturnationalpark Ulvshale vil løbende blive moniteret og vurderet. Hvert 4. - 6. år vil der blive udarbejdet en redegørelse for udviklingen i naturnationalparken, der vil være baseret på bl.a. oplysninger hidrørende fra den løbende monitering, hvilket fremgår af lovbemærkningerne til lovforslag om etablering af naturnationalparker. Offentligheden og berørte myndigheder vil blive inddraget i forbindelse med udarbejdelsen af redegørelsen i det omfang, dette efter Naturstyrelsens vurdering skønnes relevant. Redegørelsen vil blive drøftet med den lokale bestyrelse inden den sendes til miljøministeren.
Den løbende monitering samt den 4-6-årige redegørelse af udviklingen vil kunne indgå i grundlaget for vurderingen af resultaterne af gennemførte tiltag samt behovet for evt. tilpasninger af forvaltningen i den enkelte naturnationalpark, jf. lovbemærkningerne til lovforslag om etablering af naturnationalparker

Der vil, med ophæng i de afsatte midler til forskning og overvågning i naturnationalparkerne, blive udviklet moniteringsprogrammer til både baselineregistrering og løbende monitering i naturnationalparkerne. Moniteringsprogrammerne vil blive drøftet med relevante forskere.

Natur og biodiversitet
I forhold til udvikling i naturen skal moniteringsprogrammet kunne dokumentere udviklingen i de biodiversitetsmæssige og strukturelle forhold i naturnationalparken, samt følge op på effekterne af de forvaltningsmæssige ændringer og tiltag, der gennemføres i forbindelse med etablering af naturnationalparkerne. Der kan desuden være behov for at iværksætte monitering af særligt sårbare eller truede arter, der ikke er omfattet af anden artsovervågning. For hver enkelt naturnationalpark vil der ske en grundlæggende basisregistrering af vegetationen (arter og struktur) samt tages højde for, hvilke arter, det kan være særligt relevante at overvåge; det bemærkes, at der af lovbemærkningerne til lovforslaget om etablering af naturnationalparker fremgår, at monitering kan være et nyttigt bidrag til at vurdere resultaterne af gennemførte tiltag og behovet for at iværksætte yderligere tiltag, f.eks. målrettet forvaltning på enkelte naturarealer. Baselineregistreringen vil danne udgangspunktet for den løbende monitering, hvor det f.eks. kan følges, hvordan biodiversitets- og strukturindholdet udvikler sig på et areal, hvor der er blevet ryddet nåletræer, eller hvordan strukturen ændrer sig i overgangen mellem skov og lysåbne områder. Parametre, der indgår i overvågningen, er f.eks. vegetationsstrukturer, græsningsindikatorer og registreringer af plantearter i permanente prøvefelter.

Naturens udvikling og tilstand forventes også at blive fulgt via det eksisterende nationale overvågningsprogram for de habitatnaturtyper og arter i Naturnationalpark Ulvshale, der indgår i NOVANA-programmet. I programmet overvåges habitatnaturtyperne repræsentativt hvert 6. år. Udbredelse af habitatnaturtyper og udvalgte naturparametre kortlægges inden for Natura 2000-områderne hvert 6. år (dog hvert 12. år for de skovbevoksede arealer). Arter overvåges med varierende frekvens afhængig af den konkrete art.

Udover det nationale overvågningsprogram beskrevet overfor, vil NST løbende registrere udviklingen ift. geders mulige nedbidning af tarmvridrøn, så der kan skrides ind med eksempelvis bideskjul.

Friluftsliv
Vedr. friluftsliv og turisme vil der blive lavet såvel kvantitative som kvalitative undersøgelser af borgernes brug af naturnationalparkerne. Der vil f.eks. blive opsat tællere til registrering af friluftslivet for at belyse benyttelsen af arealet. Ligesom det er blevet undersøgt, hvordan mobildata evt. kan anvendes til at afdække færdsel i områderne. Moniteringen vil blive søgt tilrettelagt, så den kan give et billede af udviklingen af anvendelsen af arealerne før og efter etableringen af naturnationalparkerne. Endelig vil der blive igangsat kvalitative spørgeundersøgelser af holdninger og ønsker til de lokale naturnationalparker.

Dyrevelfærd
Som nævnt under afsnit 4.3 udvikles en protokol til overvågning af de store planteædende pattedyr bag hegn. Denne overvågning kan udvides og tilpasses, således at den kan indgå i analyser og forskning vedr. de store planteædende pattedyrs adfærd og samspil med friluftslivet. Der gennemføres pilotprojekter med anvendelse af ny teknologi, f.eks. droner og GPS-mærkning, for at undersøge hvordan det evt. kan bidrage til det løbende tilsyn med de store planteædende pattedyr. Der vil desuden blive gennemført en særskilt evaluering af velfærden for de store planteædende pattedyr i naturnationalparkerne, inklusiv af pilotprojektet, med teknologisk understøttelse af tilsynet. Evalueringen vil blive gennemført højst to år efter, at dyrene er sat ud.

Kultur- og fortidsminder
Endelig overvåges tilstanden af kultur- og fortidsminder med henblik på fortsat at sikre disse. Der vil ske en basisregistrering af kultur- og fortidsmindernes tilstand inden etableringen af naturnationalparken påbegyndes, og der vil ske løbende tilsyn med fortidsminder og diger med fokus på at forebygge skader samt udbedre mindre skader løbende før de udvikler sig til større restaureringskrævende skader. Se evt. mere om basisregistreringer i forarbejderne til lov om naturnationalparker hvoraf bl.a. fremgår, at der skal gennemføres en basisregistrering i naturnationalparkerne.

Der kan derudover blive iværksat forskningssamarbejder med relevante forskningsinstitutioner om aktuelle emner inden for ovennævnte områder.

Frivillige
Naturstyrelsen har en praksis med at registrere rovfuglereder, grævlingkomplekser og andre forhold, man skal tage hensyn til ved arbejde i skoven – et såkaldt ”Pas På kort”. Dansk Ornitologisk Forening Storstrøm (DOF Storstrøm) hjælper i dag Naturstyrelsen med opdatering af Pas På kortet, hvad angår afsøgning af skovområderne for træer med reder af rovfugle, ravn eller andre store fugle inden fx strukturhugst. DOF Storstrøm bidrager i dag til overvågning af fuglelivet på nordengene i forbindelse med en årlig opgørelse af ynglende kystfugle på Naturstyrelsens arealer. Endvidere har der i en årrække fundet overvågning af udvalgte orkidé forekomster afsted på Ulvshale fortaget af frivillige. Det er forventningen, at sådanne lokale aftaler vedrørende målrettet artsovervågning vil kunne fortsætte.

Der er et stort potentiale for at involvere frivillige og bestyrelsen i den praktiske drift af naturnationalparken. Det kan være ift. særlige indsatser for uønsket opvækst, formidling og artsovervågning som supplement til det overvågningsprogram, der etableres efter nationale retningslinjer.

Naturstyrelsen er blevet anbefalet både af bestyrelsen og af lokale borgere at samarbejde med Møn Biosfæres frivillige ambassadører, især ift. god naturskik, hvilket styrelsen forholder sig positivt til.

Naturnationalpark Ulvshale besøges af mange naturinteresserede borgere, der bl.a. registrerer og interesserer sig for særlige arter eller artsgrupper. Citizen Science, hvor frivillige bidrager til moniteringen ved f.eks. at overvåge udbredelsen af særlige arter eller naturtyper, vil kunne styrke vidensgrundlaget, skabe lokal forankring og ejerskab samt bidrage til at udbrede kendskabet til naturnationalparken.

Øvrig lokale registreringer

Som nævnt i afsnittet om Natur og biodiversitet opstilles der et lokalt registreringsystem, der skal sikre at tarmvridrøn ikke nedbides af geder og øvrige græssende dyr. Derudover opstilles et registreringsssystem, der skal sikre, at græsning i passager over det Det Søndre Diges ikke ødelægger diget eller bevirker at diget mister højde. Ligeledes opstilles et registreringssystem for overvågning af klitterne i den nordlige del for at følge om græsning nedbryder klitterne og skaber fare for stormflodshændelser.

Bilag 1. Artstabeller

Artstabeller for Naturnationalpark Ulvshale er lavet på dataudtræk fra Arter.dk for de seneste 10 år (2014-2024). Arter.dk er en videnbase om de arter, der lever i Danmarks natur. Formålet med Arter.dk er at samle artsdata fra private og offentlige kilder og gøre dataene tilgængelige for alle. Arter.dk er et samarbejde mellem Styrelsen for Grøn Arealomlægning og Vandmiljø, Statens Naturhistoriske Museum, Naturhistorisk Museum Aarhus og Dan-BIF.

Udtrækkene er lavet på en indtegning af naturnationalparkens omtrentlige afgrænsning. Det vil sige, at artsfund inden for og i umiddelbar nærhed af afgrænsningen fremgår af artstabellerne. Nogle arter vil optræde i flere tabeller, da de f.eks. både er rødlistede og beskyttet i medfør af habitatdirektivet. Det er ikke alle arter, der har et dansk navn. For de arter, der ikke har et dansk navn, vil det videnskabelige navn på latin fremgå, mens kolonnen med dansk navn vil være tom.

Tabellerne er baseret på direkte udtræk fra Arter.dk, og der skal derfor tages forbehold for usikkerheder og eventuelle fejl i data. Et eksempel er, at visse datasæt angives med stor unøjagtighed, da der registreres inden for kvadrater på eksempelvis 10x10 km^2, og fundene angives fra centrum af kvadratet. Ligeså vel kan det ikke undgås, at der kan være fund, der er fejlbestemt. På Arter.dk findes der en række vejledninger og artikler, der uddyber aspekterne ved brug af data. I forbindelse med detailprojektering og myndighedsarbejde foretages opdaterede søgninger, hvor dataudtrækkene kvalificeres.

Af Tabel 4.1 fremgår rødlistede arter (rødlistekategorierne DD, RE, EN, CR, VU, NT). Af Tabel 4.2 fremgår arter opført på artsfredningsbekendtgørelsens bilag 1 (dyr), 2 (planter) og 3 (igler og snegle). Af Tabel 4.3 fremgår arter opført på habitatdirektivets bilag IV og af Tabel 4.4 fremgår fugle, der er særligt beskyttede i medfør af fuglebeskyttelsesdirektivet. Bilag II-arter, der er på udpegningsgrundlaget for Natura 2000-område N168 og findes i naturnationalparken, fremgår af afsnit 2.4.

Tabel 4.1 Rødlistede arter (rødlistekategorierne DD, RE, EN, CR, VU, NT)

Artsgruppe	Dansk navn	Videnskabeligt navn	Rødlistekategori
Fugle	Agerhøne	*Perdix perdix*	VU
Fugle	Almindelig ryle	*Calidris alpina*	EN
Fugle	Atlingand	*Spatula querquedula*	VU
Fugle	Bjergvipstjert	*Motacilla cinerea*	VU
Fugle	Blishøne	*Fulica atra*	VU
Fugle	Bomlærke	*Emberiza calandra*	NT
Fugle	Broget fluesnapper	*Ficedula hypoleuca*	VU
Fugle	Brushane	*Calidris pugnax*	EN
Fugle	Digesvale	*Riparia riparia*	NT
Fugle	Drosselrørsanger	*Acrocephalus arundinaceus*	CR
Fugle	Duehøg	*Accipiter gentilis*	VU
Fugle	Dværgterne	*Sternula albifrons*	VU
Fugle	Edderfugl	*Somateria mollissima*	NT
Fugle	Fiskeørn	*Pandion haliaetus*	CR
Fugle	Gravand	*Tadorna tadorna*	VU
Fugle	Grønbenet rørhøne	*Gallinula chloropus*	VU
Fugle	Grønirisk	*Chloris chloris*	NT

Artsgruppe	Dansk navn	Videnskabeligt navn	Rødlistekategori
Fugle	Grønsisken	*Spinus spinus*	NT
Fugle	Gulbug	*Hippolais icterina*	VU
Fugle	Gulirisk	*Serinus serinus*	CR
Fugle	Gulspurv	*Emberiza citrinella*	VU
Fugle	Gøg	*Cuculus canorus*	NT
Fugle	Havterne	*Sterna paradisaea*	VU
Fugle	Havørn	*Haliaeetus albicilla*	NT
Fugle	Hedehøg	*Circus pygargus*	EN
Fugle	Hedelærke	*Lullula arborea*	NT
Fugle	Hjejle	*Pluvialis apricaria*	CR
Fugle	Husrødstjert	*Phoenicurus ochruros*	NT
Fugle	Hvepsevåge	*Pernis apivorus*	NT
Fugle	Hvid stork	*Ciconia ciconia*	CR
Fugle	Hvinand	*Bucephala clangula*	VU
Fugle	Hættemåge	*Chroicocephalus ridibundus*	EN
Fugle	Høgesanger	*Curruca nisoria*	RE
Fugle	Isfugl	*Alcedo atthis*	VU
Fugle	Karmindompap	*Carpodacus erythrinus*	EN
Fugle	Klyde	*Recurvirostra avosetta*	VU
Fugle	Krikand	*Anas crecca*	VU
Fugle	Lille flagspætte	*Dryobates minor*	EN
Fugle	Lille præstekrave	*Charadrius dubius*	NT
Fugle	Lærkefalk	*Falco subbuteo*	CR
Fugle	Løvsanger	*Phylloscopus trochilus*	VU
Fugle	Markpiber	*Anthus campestris*	CR
Fugle	Mosehornugle	*Asio flammeus*	CR
Fugle	Mudderklire	*Actitis hypoleucos*	RE
Fugle	Mursejler	*Apus apus*	NT
Fugle	Natravn	*Caprimulgus europaeus*	NT
Fugle	Nattergal	*Luscinia luscinia*	VU
Fugle	Pibeand	*Mareca penelope*	CR
Fugle	Pirol	*Oriolus oriolus*	CR
Fugle	Plettet rørvagtel	*Porzana porzana*	EN
Fugle	Rovterne	*Hydroprogne caspia*	CR
Fugle	Rød glente	*Milvus milvus*	VU
Fugle	Rødben	*Tringa totanus*	NT
Fugle	Rødhovedet and	*Netta rufina*	CR
Fugle	Rørdrum	*Botaurus stellaris*	VU
Fugle	Rørsanger	*Acrocephalus scirpaceus*	NT
Fugle	Rørspurv	*Emberiza schoeniclus*	NT
Fugle	Sanglærke	*Alauda arvensis*	NT
Fugle	Sangsvane	*Cygnus cygnus*	VU
Fugle	Skeand	*Spatula clypeata*	VU
Fugle	Skærpiber	*Anthus petrosus*	EN

Artsgruppe	Dansk navn	Videnskabeligt navn	Rødlistekategori
Fugle	Sort stork	*Ciconia nigra*	RE
Fugle	Sortand	*Melanitta nigra*	DD
Fugle	Sortstrubet lom	*Gavia arctica*	DD
Fugle	Sortterne	*Chlidonias niger*	EN
Fugle	Spidsand	*Anas acuta*	EN
Fugle	Spurvehøg	*Accipiter nisus*	VU
Fugle	Stenpikker	*Oenanthe oenanthe*	VU
Fugle	Stenvender	*Arenaria interpres*	CR
Fugle	Stor kobbersneppe	*Limosa limosa*	VU
Fugle	Stor præstekrave	*Charadrius hiaticula*	VU
Fugle	Stor skallesluger	*Mergus merganser*	VU
Fugle	Stor tornskade	*Lanius excubitor*	CR
Fugle	Storspove	*Numenius arquata*	VU
Fugle	Stær	*Sturnus vulgaris*	VU
Fugle	Svaleklire	*Tringa ochropus*	EN
Fugle	Taffeland	*Aythya ferina*	VU
Fugle	Tajgasædgås	*Anser fabalis*	NT
Fugle	Tinksmed	*Tringa glareola*	EN
Fugle	Toppet lappedykker	*Podiceps cristatus*	VU
Fugle	Toppet skallesluger	*Mergus serrator*	VU
Fugle	Troldand	*Aythya fuligula*	NT
Fugle	Tyrkerdue	*Streptopelia decaocto*	NT
Fugle	Vagtel	*Coturnix coturnix*	NT
Fugle	Vandrefalk	*Falco peregrinus*	VU
Fugle	Vendehals	*Jynx torquilla*	VU
Fugle	Vibe	*Vanellus vanellus*	VU
Insekter	Brunlig perlemorsommerfugl	*Boloria selene*	NT
Insekter	Isblåfugl	*Polyommatus amandus*	NT
Insekter	Klitguldbille	*Chrysolina carnifex*	CR
Insekter	Lille guldløber	*Carabus nitens*	EN
Insekter	Lille lavmåler	*Cleorodes lichenaria*	VU
Insekter	Navr-bæltemåler	*Cyclophora annularia*	NT
Insekter	Pragtsumpløber	*Badister unipustulatus*	EN
Insekter	Risgærdebarkløber	*Philorhizus quadrisignatus*	VU
Insekter	Rørborer	*Phragmataecia castaneae*	NT
Insekter	Sandgræshoppe	*Platycleis albopunctata*	NT
Insekter	Spidshjørnet duskmåler	*Scopula nigropunctata*	NT
Insekter	Spættet bredpande	*Pyrgus malvae*	NT
Insekter	Sørgekåbe	*Nymphalis antiopa*	VU
Krybdyr	Markfirben	*Lacerta agilis*	VU
Padder	Butsnudet frø	*Rana temporaria*	NT
Padder	Spidssnudet frø	*Rana arvalis*	NT
Padder	Strandtudse	*Epidalea calamita*	EN
Pattedyr	Bredøret flagermus	*Barbastella barbastellus*	NT

Artsgruppe	Dansk navn	Videnskabeligt navn	Rødlistekategori
Pattedyr	Frynseflagermus	*Myotis nattereri*	NT
Pattedyr	Ræv	*Vulpes vulpes*	NT
Planter	Almindelig blærerod	*Utricularia vulgaris*	NT
Planter	Bakkegøgelilje (underart)	*Platanthera bifolia subsp. bifolia*	NT
Planter	Due-skabiose	*Scabiosa columbaria*	NT
Planter	Eng-ensian	*Gentianella uliginosa*	EN
Planter	Fåblomstret kogleaks	*Eleocharis quinqueflora*	NT
Planter	Koralrod	*Corallorhiza trifida*	VU
Planter	Kær-fnokurt	*Tephroseris palustris*	EN
Planter	Liden soldug	*Drosera intermedia*	NT
Planter	Loppe-star	*Carex pulicaris*	NT
Planter	Stor skjaller	*Rhinanthus angustifolius*	NT
Planter	Strandbo	*Plantago uniflora*	NT
Planter	Strand-tusindgylden	*Centaurium littorale*	NT
Planter	Sump-hullæbe	*Epipactis palustris*	NT
Planter	Sump-skræppe	*Rumex palustris*	NT
Planter	Svømmende sumpskærm	*Helosciadium inundatum*	VU
Planter	Søpryd	*Baldellia ranunculoides*	EN
Planter	Tarmvrid-røn	*Sorbus torminalis*	NT
Planter	Vandportulak	*Lythrum portula*	VU
Spindlere		*Rugathodes instabilis*	VU
Svampe og laver	Blad-bruskhat	*Marasmius epiphyllus*	DD
Svampe og laver	Bred jordtunge	*Geoglossum cookeanum*	NT
Svampe og laver	Brunfnugget blækhat	*Coprinopsis tigrinella*	DD
Svampe og laver	Brusk-huesvamp	*Mycena megaspora*	VU
Svampe og laver	Eng-svovlhat	*Hypholoma subericaeum*	DD
Svampe og laver	Forsvindende bogstavlav	*Zwackhia sorediifera*	VU
Svampe og laver	Fyrre-ildporesvamp	*Porodaedalea pini*	EN
Svampe og laver	Fælled-glanshat	*Panaeolus subfirmus*	NT
Svampe og laver	Gammelskovs-porina	*Pseudosagedia borreri*	CR
Svampe og laver	Grøn bogstavlav	*Zwackhia viridis*	NT
Svampe og laver	Grøngul foldporesvamp	*Gloeoporus pannocinctus*	DD
Svampe og laver	Hede-hjelmhat	*Galerina cephalotricha*	DD
Svampe og laver	Hede-slørhat	*Cortinarius pratensis*	DD
Svampe og laver	Hvidlig punktlav	*Acrocordia gemmata*	VU
Svampe og laver	Kastanie-kammerrørhat	*Gyroporus castaneus*	VU
Svampe og laver	Klit-vokshat	*Hygrocybe conicoides*	DD
Svampe og laver	Korthåret blækhat	*Tulosesus brevisetulosus*	DD
Svampe og laver	Nåleprikket bogstavlav	*Opegrapha vermicellifera*	NT
Svampe og laver	Okkerblad	*Phyllotopsis nidulans*	NT
Svampe og laver	Oliven-pletlav	*Arthonia didyma*	NT
Svampe og laver	Park-kantskivelav	*Lecanora leptyrodes*	VU
Svampe og laver	Perlehøne-champignon	*Agaricus moelleri*	VU
Svampe og laver	Prægtig nøgenhat	*Psilocybe fimetaria*	VU

Artsgruppe	Dansk navn	Videnskabeligt navn	Rødlistekategori
Svampe og laver	Pudret blækhat	*Coprinopsis pseudonivea*	DD
Svampe og laver	Spids pensellav	*Jamesiella anastomosans*	DD
Svampe og laver	Syl-bægerlav	*Cladonia cornuta*	NT
Svampe og laver	Tueporesvamp	*Grifola frondosa*	VU
Svampe og laver	Tørve-flammehat	*Gymnopilus fulgens*	EN
Svampe og laver	Tørvemos-huesvamp	*Mycena concolor*	VU
Svampe og laver	Tørvemos-vokshat	*Hygrocybe coccineocrenata*	NT
Svampe og laver	Vorte-blegskivelav	*Ochrolechia subviridis*	VU
Svampe og laver		*Cladonia uncialis subsp. biuncialis*	VU
Svampe og laver		*Entoloma cuniculorum*	DD
Svampe og laver		*Galerina perplexa*	DD
Svampe og laver		*Galerina uncialis*	DD
Svampe og laver		*Hebeloma danicum*	DD
Svampe og laver		*Lecidella pulveracea*	DD
Svampe og laver		*Opegrapha niveoatra*	NT
Svampe og laver		*Psathyrella flexispora*	DD
Svampe og laver		*Trechispora verruculosa*	DD

Tabel 4.2 Arter opført på artsfredningsbekendtgørelsens bilag 1,2 og 3.

Artsgruppe	Dansk navn	Videnskabeligt navn	Rødlistekategori
Igler	Lægeigle	*Hirudo medicinalis*	LC
Insekter	Hvid admiral	*Limenitis camilla*	LC
Insekter	Stor kærguldsmed	*Leucorrhinia pectoralis*	LC
Krybdyr	Hugorm	*Vipera berus*	LC
Krybdyr	Markfirben	*Lacerta agilis*	VU
Krybdyr	Skovfirben	*Zootoca vivipara*	LC
Krybdyr	Snog	*Natrix natrix*	LC
Krybdyr	Stålorm	*Anguis fragilis*	LC
Padder	Butsnudet frø	*Rana temporaria*	NT
Padder	Grøn frø	*Pelophylax esculentus*	LC
Padder	Lille vandsalamander	*Lissotriton vulgaris*	LC
Padder	Skrubtudse	*Bufo bufo*	LC
Padder	Spidssnudet frø	*Rana arvalis*	NT
Padder	Springfrø	*Rana dalmatina*	LC
Padder	Stor vandsalamander	*Triturus cristatus*	LC
Padder	Strandtudse	*Epidalea calamita*	EN
Pattedyr	Bredøret flagermus	*Barbastella barbastellus*	NT
Pattedyr	Brunflagermus	*Nyctalus noctula*	LC
Pattedyr	Dværgflagermus	*Pipistrellus pygmaeus*	LC
Pattedyr	Frynseflagermus	*Myotis nattereri*	NT
Pattedyr	Marsvin	*Phocoena phocoena*	LC
Pattedyr	Pipistrelflagermus	*Pipistrellus pipistrellus*	LC
Pattedyr	Skimmelflagermus	*Vespertilio murinus*	LC

Artsgruppe	Dansk navn	Videnskabeligt navn	Rødlistekategori
Pattedyr	Sydflagermus	*Eptesicus serotinus*	LC
Pattedyr	Troldflagermus	*Pipistrellus nathusii*	LC
Pattedyr	Vandflagermus	*Myotis daubentonii*	LC
Planter	Bakke-gøgelilje	Platanthera bifolia	NE
Planter	Bakke-gøgelilje (underart)	*Platanthera bifolia subsp. bifolia*	NT
Planter	Koralrod	*Corallorhiza trifida*	VU
Planter	Kødfarvet gøgeurt	Dactylorhiza incarnata	NE
Planter	Kødfarvet gøgeurt (underart)	*Dactylorhiza incarnata subsp. incarnata*	LC
Planter	Maj-gøgeurt	*Dactylorhiza majalis*	NE
Planter	Maj-gøgeurt (underart)	*Dactylorhiza majalis subsp. majalis*	LC
Planter	Skov-hullæbe	*Epipactis helleborine*	NE
Planter	Skov-hullæbe (underart)	*Epipactis helleborine subsp. helleborine*	LC
Planter	Sump-hullæbe	*Epipactis palustris*	NT
Snegle	Vinbjergsnegl	*Helix pomatia*	LC

Tabel 4.3 Arter opført på habitatdirektivets bilag IV

Artsgruppe	Dansk navn	Videnskabeligt navn	Rødlistekategori
Insekter	Stor kærguldsmed	*Leucorrhinia pectoralis*	LC
Krybdyr	Markfirben	*Lacerta agilis*	VU
Padder	Spidssnudet frø	*Rana arvalis*	NT
Padder	Springfrø	*Rana dalmatina*	LC
Padder	Stor vandsalamander	*Triturus cristatus*	LC
Padder	Strandtudse	*Epidalea calamita*	EN
Pattedyr	Bredøret flagermus	*Barbastella barbastellus*	NT
Pattedyr	Brunflagermus	*Nyctalus noctula*	LC
Pattedyr	Dværgflagermus	*Pipistrellus pygmaeus*	LC
Pattedyr	Frynseflagermus	*Myotis nattereri*	NT
Pattedyr	Marsvin	*Phocoena phocoena*	LC
Pattedyr	Pipistrelflagermus	*Pipistrellus pipistrellus*	LC
Pattedyr	Skimmelflagermus	*Vespertilio murinus*	LC
Pattedyr	Spættet sæl	*Phoca vitulina*	LC
Pattedyr	Sydflagermus	*Eptesicus serotinus*	LC
Pattedyr	Troldflagermus	*Pipistrellus nathusii*	LC
Pattedyr	Vandflagermus	*Myotis daubentonii*	LC

Tabel 4.4 Fugle opført på fuglebeskyttelsesdirektivets bilag I og fugle beskyttede jf. direktivets art. 4, stk. 2 opført på habitatbekendtgørelsens bilag 6

Dansk navn	Videnskabeligt navn	Rødlistekategori
Aftenfalk	*Falco vespertinus*	NE
Almindelig ryle	*Calidris alpina*	EN
Bjergand	*Aythya marila*	NA
Blisgås	*Anser albifrons*	LC
Blishøne	*Fulica atra*	VU
Blå kærhøg	*Circus cyaneus*	NA

Dansk navn	Videnskabeligt navn	Rødlistekategori
Bramgås	*Branta leucopsis*	LC
Brushane	*Calidris pugnax*	EN
Dværgfalk	*Falco columbarius*	NE
Dværgterne	*Sternula albifrons*	VU
Edderfugl	*Somateria mollissima*	NT
Fiskeørn	*Pandion haliaetus*	CR
Gravand	*Tadorna tadorna*	VU
Gråand	*Anas platyrhynchos*	LC
Grågås	*Anser anser*	LC
Gråstrubet lappedykker	*Podiceps grisegena*	LC
Havlit	*Clangula hyemalis*	LC
Havterne	*Sterna paradisaea*	VU
Havørn	*Haliaeetus albicilla*	NT
Hedehøg	*Circus pygargus*	EN
Hedelærke	*Lullula arborea*	NT
Hjejle	*Pluvialis apricaria*	CR
Hvepsevåge	*Pernis apivorus*	NT
Hvid stork	*Ciconia ciconia*	CR
Hvidklire	*Tringa nebularia*	LC
Hvinand	*Bucephala clangula*	VU
Hættemåge	*Chroicocephalus ridibundus*	EN
Høgesanger	*Curruca nisoria*	RE
Isfugl	*Alcedo atthis*	VU
Islandsk ryle	*Calidris canutus*	LC
Kejserørn	*Aquila heliaca*	NE
Klyde	*Recurvirostra avosetta*	VU
Knarand	*Mareca strepera*	LC
Knopsvane	*Cygnus olor*	LC
Kortnæbbet gås	*Anser brachyrhynchus*	LC
Krikand	*Anas crecca*	VU
Lille fluesnapper	*Ficedula parva*	NA
Lille kobbersneppe	*Limosa lapponica*	LC
Lille skallesluger	*Mergellus albellus*	LC
Lille skrigeørn	*Clanga pomarina*	NE
Markpiber	*Anthus campestris*	CR
Mosehornugle	*Asio flammeus*	CR
Mørkbuget knortegås	*Branta bernicla subsp. bernicla*	LC
Natravn	*Caprimulgus europaeus*	NT
Pibeand	*Mareca penelope*	CR
Plettet rørvagtel	*Porzana porzana*	EN
Rovterne	*Hydroprogne caspia*	CR
Rød glente	*Milvus milvus*	VU
Rødben	*Tringa totanus*	NT
Rødrygget tornskade	*Lanius collurio*	LC
Rødstrubet lom	*Gavia stellata*	LC
Rørdrum	*Botaurus stellaris*	VU

Dansk navn	Videnskabeligt navn	Rødlistekategori
Rørhøg	*Circus aeruginosus*	LC
Sandløber	*Calidris alba*	LC
Sangsvane	*Cygnus cygnus*	VU
Silkehejre	*Egretta garzetta*	NE
Skarv	*Phalacrocorax carbo*	LC
Skeand	*Spatula clypeata*	VU
Skestork	*Platalea leucorodia*	LC
Sort glente	*Milvus migrans*	NE
Sort stork	*Ciconia nigra*	RE
Sortand	*Melanitta nigra*	DD
Sortklire	*Tringa erythropus*	LC
Sortstrubet lom	*Gavia arctica*	DD
Sortterne	*Chlidonias niger*	EN
Spidsand	*Anas acuta*	EN
Splitterne	*Thalasseus sandvicensis*	LC
Steppehøg	*Circus macrourus*	NE
Stor skallesluger	*Mergus merganser*	VU
Storspove	*Numenius arquata*	VU
Strandhjejle	*Pluvialis squatarola*	LC
Strandskade	*Haematopus ostralegus*	LC
Sølvhejre	*Ardea alba*	NA
Taffeland	*Aythya ferina*	VU
Tajgasædgås	*Anser fabalis*	NT
Tinksmed	*Tringa glareola*	EN
Toppet skallesluger	*Mergus serrator*	VU
Trane	*Grus grus*	LC
Troldand	*Aythya fuligula*	NT
Vandrefalk	*Falco peregrinus*	VU

Dataudtrækket stammer fra Arter.dk og indeholder observationer fra følgende kilder:

- Biowide Species data
- Bugbase, Lepidopterological Society
- Danish Mycological Society, fungal records database
- DOF/BirdLife Denmark - Observations from DOFbasen
- iNaturalist Research-grade Observations
- Danmarks Miljøportals Naturdatabase
- Arter.dk

Derudover er datasættet suppleret med udtræk fra Naturbasen i perioden 2015 til april 2023.

Naturstyrelsen
Førstballevej 2
7183 Randbøl

www.naturstyrelsen.dk